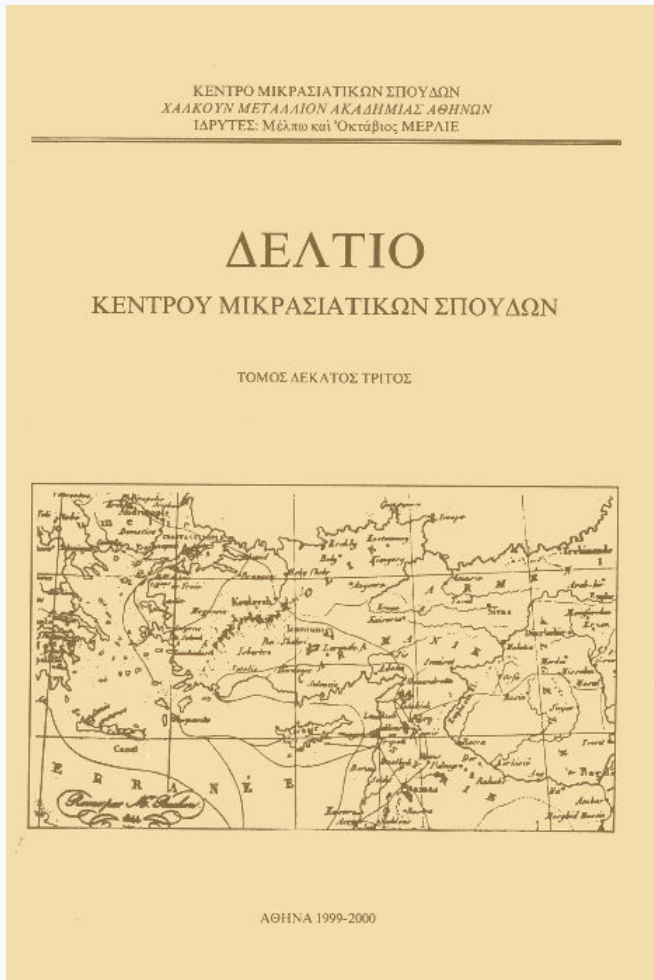

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 13 (1999)

Τουρκικές κοινωνικές οργανώσεις που ανέπτυξαν ανθελληνική δράση στο Σαντζάκι της Σμύρνης κατά την περίοδο της ανακωχής: (30 Οκτωβρίου 1918-15 Μαΐου 1919)

Engin Berber

doi: [10.12681/deltiokms.145](https://doi.org/10.12681/deltiokms.145)

Copyright © 2015, Engin Berber

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Berber, E. (1999). Τουρκικές κοινωνικές οργανώσεις που ανέπτυξαν ανθελληνική δράση στο Σαντζάκι της Σμύρνης κατά την περίοδο της ανακωχής: (30 Οκτωβρίου 1918-15 Μαΐου 1919). *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 13, 111-178. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.145>

ENGİN BERBER

ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ
ΠΟΥ ΑΝΕΠΤΥΞΑΝ ΑΝΘΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ
ΣΤΟ ΣΑΝΤΖΑΚΙ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΝΑΚΩΧΗΣ
(30 Οκτωβρίου 1918 - 15 Μαΐου 1919)

Ἡ ἐν λόγῳ περίοδος, ἣ ὁποία πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὴν ἀνακωχὴ πού ὑπέγραψε τὸ ὀθωμανικὸ κράτος στὶς 30 Ὀκτωβρίου 1918, στὸν Μοῦδρο, καὶ πού οἱ τοῦρκοι ἱστορικοὶ θεωροῦν ὅτι τελειώνει μὲ τὴν ἀπόβαση τοῦ ἐλλήνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη, στὶς 15 Μαΐου 1919, ὑπῆρξε διάστημα μιᾶς, γιὰ μὲν τὴν ὀθωμανικὴ διοίκηση τοῦ σαντζακιοῦ καὶ τοὺς Τούρκους στενόχωρης, γιὰ δὲ τοὺς Ρωμιούς¹ δραστήριας καὶ γεμάτης ἐλπίδα, ἀναμονῆς.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

A.	Ἄρχεϊο
Bel.	Ἐγγραφο
C.A.	Ἄρχεϊο Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας
DH-KMS	Ἄθωμανικὸ Ἄρχεϊο τῆς Πρωθυπουργίας, Εἰδικὴ Γραμματεία Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν
Ds.	Φάκελος
DH-PFR	Ἄθωμανικὸ Ἄρχεϊο τῆς Πρωθυπουργίας, Γραμματεία Κωδίκων Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν
F.	Εὔρετήριο
tel	Τηλεγράφημα

1. Ἡ λέξη Rum στὸ ἄρθρο αὐτὸ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει τοὺς Ὀρθόδοξους Χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, κατὰ τὴν ἔννοια τῶν ὀθωμανικῶν πηγῶν τῆς περιόδου πού ἐρευνᾶμε.

Τὸ παρὸν ἄρθρο ἐστιάζει μόνο στὶς «ἐταιρίες» (στοὺς συλλόγους) ποὺ ἀνέπτυξαν ἀνθελληνικὴ δράση στὴ Σμύρνη, ἡ ὁποία ἦταν τὸ κεντρικὸ σαντζάκι καὶ κυβερνητικὸ κέντρο τοῦ πιὸ πλούσιου βιλαετιοῦ τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τοῦ Ἄϊδινίου.

ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ

Γνωρίζουμε πὼς ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα ἰδρύονταν στὴ Σμύρνη, ἀπὸ Εὐρωπαίους καὶ Ρωμιούς, ὀργανώσεις μὲ πολιτιστικούς, οικονομικούς καὶ ἀθλητικούς σκοπούς². Οἱ ὀργανώσεις αὐτὲς –λόγω προφανῶς τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ὀθωμανικὸ κράτος ἀπαγόρευε τὴν ἴδρυση συλλόγων στοὺς ξένους, ἀλλὰ καὶ ἐν γένει στοὺς πολίτες του– ἀνέπτυσαν δράση ὄχι ὑπὸ τὸν τίτλο τοῦ «συλλόγου» ἀλλὰ τῆς «λέσχης» (κλάμπ)³. Ὁ περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας γιὰ ὀργάνωση, ποὺ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀναφαίρετα δικαιώματα τοῦ ἀτόμου, ἀνάγκασε πολλές ὀργανώσεις νὰ δροῦν παράνομα· πρῶτες μεταξὺ αὐτῶν, τὸν 19ο αἰώνα, ἦταν οἱ μασονικὲς στοές⁴. Στὶς ὀργανώσεις αὐτὲς μποροῦν νὰ προστεθοῦν καὶ κάποιες ἄλλες, ποὺ ἰδρύθηκαν στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα στὴ Σμύρνη, ὅπου τὸ καταπιεστικὸ καθεστῶς τοῦ Ἀβδουλχαμίτ Β' δὲν γινόταν καὶ τόσο αἰσθητό, ἐπειδὴ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βαλῆς τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀϊδινίου ἦταν ὁ φιλελεύθερος Κιαμίλ πασάς⁵. Ἐπρόκειτο γιὰ ἀντικαθεστωτικὲς ὀργανώσεις ποὺ εἴτε εἶχαν ἰδρυθεῖ

2. Γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ τὶς ἡμερομηνίες ἰδρύσεώς τους, βλ. Χρήστος Σ. Σολομωνίδης, *Τῆς Σμύρνης*, Ἀθήνα 1957, σσ. 79-94 καὶ 165-215.

3. Τὸ ἄρθρο 13 τοῦ Β' Κεφαλαίου τοῦ Συντάγματος τοῦ 1876, τὸ ὁποῖο φέρει τὸν τίτλο «Δημόσια δικαιώματα τῶν ὀθωμανῶν πολιτῶν», δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὸ δικαίωμα τῆς ἴδρυσης συλλόγων καὶ τοῦ συνέρχεσθαι, ἐπιτρέπει μόνο τὴν ἴδρυση ἐμπορικῶν ἐταιριῶν.

4. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler* (Τὰ πολιτικὰ κόμματα στὴν Τουρκία), I. Κωνσταντινούπολη 1984, στή σ. 383 οἱ κυριότερες στοές τῆς Σμύρνης ἀπαριθμοῦνται ὡς ἐξῆς: «Victoria, Grande Loge de Turquie, Orhaniye, Melese, Homer Lodge».

5. Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi* (Σὰν μυθιστόρημα), Σμύρνη 1955, σ. 20.

ἀπὸ Τούρκους εἶτε ἀπὸ «κάποιους» ὀθωμανοὺς πολίτες ἄλλων ἔθνο-
 τικῶν προελεύσεων, καὶ ποὺ εἶχαν σκιοπὸ τὴν ἀπόσχιση ἀπὸ τὸ κρά-
 τος τῶν περιοχῶν ὅπου ἦταν ἐγκατεστημένοι⁶.

Ἀμέσως μετὰ τὴ δεύτερη ἐγκαθίδρυση συνταγματικοῦ καθε-
 στῶτος (2ο Μεσρoutiét 1908), καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ σχετικὸ
 περιοριστικὸ ἄρθρο συμπεριλαμβάναται στὸ ἐν ἰσχύι σύνταγμα, πα-
 ρατηρεῖται ἢ μὲ διάφορους τρόπους ἐμφάνιση στὸ προσκήνιο τῶν
 ὀργανώσεων αὐτῶν⁷. Οἱ ὑπάρχουσες ὀργανώσεις νομιμοποιήθηκαν

6. Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki* ('Ἡ ἱστορία τῆς με-
 ταπολίτευσής μας καὶ ἡ Ἐνωσις καὶ Πρόοδος), Κωνσταντινούπολη 1948. Στῆ
 σ. 361 ἀναφέρεται ὅτι ὁ Bursalı Tahir Bey ἐργαζόταν στὴ Σμύρνη γιὰ τὴν Ἐνωσις
 καὶ Πρόοδο. Ἐπίσης, ἀπὸ τὸν A.B. Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Milli Mücadele* ('Ἡ
 ἱστορία τῆς μεταπολίτευσής μας καὶ ὁ ἐθνικὸς ἀγὼνας). Κωνσταντινούπολη 1956,
 σ. 339, ἀπὸ τὸν Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* ('Ἡ γέννηση τῆς σύγ-
 χρονης Τουρκίας), Ἀγκυρα 1988, σ. 201 καὶ ἀπὸ τὸν Sina Akşin, *Jön Türkler ve
 İttihat ve Terakki* (Οἱ Νεότουρκοι καὶ ἡ Ἐνωσις καὶ Πρόοδος), Κωνσταντινούπολη
 1987, σ. 53, ἀναφέρεται ὅτι στὴ Σμύρνη ὑπῆρχε καὶ ἓνα παράρτημα τοῦ σωμα-
 τεῖου Teşebbüs-ü Şahsi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti ('Ἀποκεντρωτικὴ Ἰδιωτικὴ
 Πρωτοβουλία). Τὸ σωματεῖο αὐτὸ ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν πρίγκιπα Σαμπαχατίν μπέη,
 στὸ Παρίσι (ὅπου εἶχε ἐπίσης ἰδρυθεῖ ὁ Σύλλογος Ἐνωσις καὶ Πρόοδος ἀπὸ τὸν
 Ἀχμέτ Ριζά μπέη, τὸ 1902), καὶ συμμετεῖχε στὶς ἐκλογές τοῦ 1908 ὡς Osmanlı
 Ahrar Fırkası, δηλαδή Κόμμα Ὀθωμανῶν Φιλελευθέρων. Ἐξάλλου, ὅπως ἀναφέ-
 ρεται στὸ Hayri Mutluçay (ἐπιμ.), *İzmir Ermeni İhtilal Komitesi ve Terör* ('Ἡ Ἀρμενικὴ
 Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ Σμύρνης καὶ ἡ τρομοκρατία), Κωνσταντινούπολη
 1986, ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς ἀποσχιστικοῦ ἀρμενικοῦ συλλόγου στὴ Σμύρνη (1905), ὀνό-
 ματι İttihad-i Ermeni Heyet-i İhtilaliyesi, İzmir Komitesi ('Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ
 Ἀρμενικῆς Ἐνωσῆς, Ἐπιτροπὴ Σμύρνης), φαίνεται ἀπὸ τὶς ἀνακρίσεις ποὺ διε-
 νήγησαν οἱ δικαστικὲς ἀρχές.

7. Seniz Gündemir, *İkinci Meşrutiyet'in İzmir Basımdaki Yankıları* ('Ἡ ἀπήχηση
 τοῦ Δεύτερου Συνταγματικοῦ Καθεστῶτος στὸν Τύπο τῆς Σμύρνης), ἀνέκδοτη
 διπλωματικὴ ἐργασία, Σμύρνη 1987-88, σσ. 32-41. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ συγ-
 χαρητῆρια τηλεγραφήματα ποὺ κατέφθασαν στὰ γραφεῖα Σμύρνης τοῦ σωμα-
 τεῖου Ἐνωσῆς καὶ Προόδου, τὸ ὅποιο ἐμφανίσθηκε ξαφνικὰ τὶς πρώτες ἡμέρες
 μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ συνταγματικοῦ καθεστῶτος, τὸ σωματεῖο ἦταν ὀργανωμέ-
 νο σὲ ὅλους τοὺς καζάδες τοῦ σαντζακιοῦ. Φαίνεται, ἐξάλλου, πὼς καὶ οἱ ἀπο-
 σχιστικοὶ σύλλογοι, ὅταν ξεκινοῦσαν νόμιμη δραστηριότητα, χρησιμοποιοῦσαν
 τὴ λέξη «κλάμπ» παραπλανητικά. Ἐπικεφαλῆς τῶν ὀργανώσεων αὐτῶν ἦταν τὸ
 Ermeni Taşnaksityun Cemiyeti Klübü (Κλάμπ τοῦ Συλλόγου Ἀρμενίων Τασνά-

καὶ ἐπισημοποιήθηκαν μὲ τὴ συνταγματικὴ τροποποίηση τοῦ 1909, ἡ ὁποία ἔδινε πλέον σὲ ἄτομα τὸ δικαίωμα ἴδρυσης συλλόγων. Τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὴ συνταγματικὴ τροποποίηση μέχρι τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1913, ὅταν ἡ Ἐταιρία Ἐνωσὴ καὶ Πρόοδος (*İttihat ve Terakki Cemiyeti*) ἐπέδραμε στὴν Ὑψηλὴ Πύλη, καὶ ὡς τὶς 11 Ἰουνίου τοῦ 1913, ποὺ δολοφονήθηκε ὁ πρωθυπουργὸς Μαχμούτ Σεβιὲτ πασάς, πέρασε χωρὶς «παρεμβάσεις».

Μετὰ τὴν ἡμερομηνία αὐτὴ, ἡ Ἐταιρία Ἐνωσὴ καὶ Πρόοδος θέλησε νὰ διαλύσει ὅλες τὶς ὀργανώσεις ποὺ ἀντιλαμβάνονταν ὡς ἀντιπολιτευόμενες, εἴτε ἦταν τουρκικὲς εἴτε ὄχι, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο τὶς ὠθῆσε νὰ ἐπιστρέψουν στὸν παράνομο τρόπο δραστηριοποίησης⁸. Τὰ ἐπόμενα πέντε χρόνια ὡς τὴν Ἀνακωχὴ, τὸ καθεστῶς θὰ μετατραπεῖ σὲ μονοκομματικὸ-συνταγματικὸ. Στὸ διάστημα αὐτό, κάποιες ἀπὸ τὶς ὀργανώσεις, στὶς ὁποῖες ἡ Ἐταιρία Ἐνωσὴ καὶ Πρόοδος ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ ἱδρυθοῦν ἢ νὰ συνεχίσουν νὰ λειτουργοῦν, ἀνέπτυξαν ἀνθελληνικὴ δράση.

κων), ἡ δραστηριότητα τοῦ ὁποίου ἀποκαλύφθηκε στὰ χρόνια τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Τὰ ἄρθρα 3, 4 καὶ 6 τοῦ νόμου περὶ συλλόγων (*Tunaya*, I, σσ. 368-69), τὰ ὁποῖα ὄριζαν ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ ἴδρυση συλλόγων «ποὺ ἀποσκοποῦν στὴν καταστρατήγηση τῶν νόμων, τῆς δημόσιας τάξεως, τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους, στὴν ἀλλαγὴ τῆς κυβερνήσεως, στὴν ἀλλαγὴ τοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος ποὺ διέπει τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους... μυστικῶν... ποὺ στηρίζονται σὲ φυλετικὰ ὀνόματα καὶ ἀρχές», εἶχαν ὠθήσει τὶς ἀποσχιστικὲς ὀργανώσεις στὴν ἐξεύρεση μιᾶς τέτοιας λύσεως.

8. Κυριότερη ἀπὸ αὐτὲς [*Fevzi Demir, Aydm Vilayeti'nde 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri* (Οἱ βουλευτικὲς ἐκλογὲς τοῦ 1912 στὸ βιλαέτι τοῦ Ἀϊδινίου), ἀνέκδοτη διδακτορικὴ διατριβή, Σμύρνη 1988, σ. 51] ἦταν τὸ Κόμμα *Hürriyet ve İttifak* (Ἀνεξαρτησίας καὶ Συνεννόησης), τοῦ ὁποίου τὸ κεντρικὸ παράρτημα Σμύρνης ἄνοιξε στὶς 21 Δεκεμβρίου 1911. Τὸ Κλάμπ τοῦ Συλλόγου Ἀρμενίων Τασνάκων ἐτομαζόταν νὰ καταφύγει στὴ βία, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς παρακάτω γραμμὲς τοῦ Bayar, *Ben de Yazdm* (Κι ἐγὼ ἔγραψα) V, Κωνσταντινούπολη, σ. 1469: «Ὅταν ἄρχισε ὁ πόλεμος, ἡ ἀστυνομία βρῆκε πολλὰς βόμβες καὶ δοχεῖα γεμάτα δυναμίτη κάτω ἀπὸ τὸν φούρνο στὴν κουζίνα τοῦ Κλάμπ τοῦ Συλλόγου τῶν Τασνάκων».

Α. ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΙΔΡΥΘΗΚΑΝ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΚΟΧΗ

Ι. Τουρκική Έστία (Türk Ocağı) - Παράρτημα Σμύρνης

Ήμερομηνία ιδρύσεως: Ιούλιος 1912⁹

Έδρα: Αρχικά σέ δωμάτιο του Κλάμπ İttihat ve Terakki, μετά σέ κάποια αίθουσα που νοικιάστηκε από τή διεύθυνση τής *Köylü Gazetesi* ('Η έφημερίδα του χωρικού), καί, στά μέσα Μαρτίου, στό πρώτο ιδιόκτητο κτήριο, στή στοά Hacı Hasan Han, που βρίσκεται στό Kemeraltı¹⁰.

Διοικητικό συμβούλιο: Ό γιατρός Hacı Hasanzade Ethem (πρόεδρος), ό διευθυντής του Λυκείου Nail (μέλος), ό δικηγόρος Mustafa Necati (μέλος), ό διευθυντής του σχολείου İttihat Terakki, Enver (μέλος), ό έπιθεωρητής αποθηκών των σιδηροδρόμων, Vasif (μέλος), ό Haydar Rüşti (μέλος), ό Ragıp Nurettin (μέλος)¹¹.

Μέ τή συνδρομή των διανοομένων που ανταποκρίθηκαν στήν έκκληση των φοιτητών τής ανώτατης εκπαίδευσης, ή Τουρκική Έστία

9. Υπάρχουν δύο διαφορετικές απόψεις για τό θέμα αυτό. Ό Tunaya, I, σ. 436, γράφει ότι τό παράρτημα Σμύρνης τής Έστίας ιδρύθηκε λίγες εβδομάδες μετά τήν ανάληψη τής εξουσίας από τήν κυβέρνηση του Άχμέτ Μουχτάρ πασά (Ιούλιος 1912). Ένώ, ό Günver Güneş, στήν ανέκδοτη διδακτορική του διατριβή με τίτλο *İzmir Türk Ocağı Faaliyetleri 1923-31* ('Η δράση τής Τουρκικής Έστίας Σμύρνης 1923-31), Σμύρνη 1990, σ. 23, δίνει ήμερομηνία τον Αύγουστο του 1912.

10. Haydar Rüşti Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları* ('Αναμνήσεις τής Άνακωχής καί τής Κατοχής), Zeki Arıkan (έπιμ.), Άγκυρα 1991, σ. 59.

11. *Müsavat* (Ισότεια), 25 Ιανουαρίου 1919. Μόνο ό Öktem, στή σ. 59, αναφέρει τά όνόματα των δύο τελευταίων μελών.

ιδρύθηκε επίσημα στις 25 Μαρτίου του 1912, στην Κωνσταντινούπολη, και σε σύντομο χρονικό διάστημα μετατράπηκε σε ιδανικό χώρο ανάπτυξης του εθνικισμού. 'Η 'Εστία, που άποσκοπούσε στην «πολιτιστική ώριμανση και τόν έκσυγχρονισμό τών Τούρκων» (Καταστατικό, άρθρο 2), μέχρι την περίοδο της 'Ανακωχής άριθμούσε είκοσι όκτώ παραρτήματα έντός και έκτός της Κωνσταντινούπολης. "Αν και επίσημως δέν είχε πολιτική ιδιότητα ούτε και θά άσχολούνταν με την πολιτική (άρθρο 3), σύντομα ένοποιήθηκε με την 'Εταιρία "Ένωση και Πρόοδος και έγκολπάθηκε την ιδεολογία της¹². Φάίνεται όμως πώς οι όπαδοί της 'Εστίας, που χαρακτηρίζονταν από την ίδια ιδεολογία με τους όπαδούς της "Ένωσης και Προόδου, μετά την 'Ανακωχή διέκοψαν —όπως σε όλη τη χώρα έτσι και στη Σμύρνη— τις έργασίες τους (άπό τόν φόβο τών πιθανών νομικών έπιπτώσεων)¹³. Σύμφωνα με μιá άνακοίνωση του ύπεύθυνου για την περιοχή της Σμύρνης συμβουλίου της 'Εστίας, «όλοι οι νέοι που έχουν ένδιαφέρον για την πατρίδα τους» κλήθηκαν στη συγκέκντρωση για την έπανοργάνωση της 'Εστίας, στόν κινηματογράφο της 'Εθνικής Βιβλιοθήκης, στις 24 'Ιανουαρίου 1919¹⁴. Στη συνέλευση αυτή εξέλέγη τó διοικητικό συμβούλιο που άναφέρεται παραπάνω.

'Η 'Εστία, «ένας τόπος όπου μαζεύονταν κατά καιρούς όκτώ, δέκα νεαροί και σκότωνα τόν χρόνο τους με συζητήσεις για τη νεολαία», θά γινόταν, σ'αυτή τη νέα περίοδό της, «κάστρο άμύνης έναντίον της αίματηρής περιπέτειας που άπειλούσε τη χώρα και, γι' αυτό, κέντρο ένδιαφέροντος για τους Τούρκους της Σμύρνης». Είναι φανερό έπίσης πώς ή 'Εστία, που «άποσκοπούσε στο νά κρατάει ένωμένη όλη τη νεολαία άπέναντι στόν κίνδυνο», βοηθοΰσε τους συλλόγους που ιδρύονταν από τη νεολαία¹⁵. 'Ο πρώτος από αυτούς τους συλλόγους ήταν ó İzmir İhtiyat Zabıtleri Teavün Cemiyeti (Σύλλογος 'Αλληλοβοηθείας 'Εφédρων 'Αξιωματικών Σμύρνης), ó όποιος, σύμ-

12. Tunaya, I, σσ. 432-444.

13. *Anadolu*, 30 Δεκεμβρίου 1918.

14. *Sulh ve Selamet* (Ειρήνη και Σωτηρία), *Mısavet* ('Ισότητα), 24 'Ιανουαρίου 1919.

15. Öktem, σσ. 60-61.

φωνα με ανακοίνωσή του, είχε ιδρυθεί (13.1.1919) για να μεριμνήσει για τα οικονομικά προβλήματα και για να εξασφαλίσει την αλληλοβοήθεια μεταξύ των εφέδρων αξιωματικών που, μετά τη λήξη του πολέμου, είχαν απολυθεί από τις μονάδες τους¹⁶. 'Η επαφή μεταξύ της 'Εστίας και του συλλόγου αυτού εξασφαλιζόταν μέσω ενός από τα δραστήρια μέλη της 'Εστίας, του Ragıp Nurettin Bey¹⁷, που ήταν και ο ίδιος παλιός εφεδρος αξιωματικός. Τις σχέσεις με έναν άλλο

16. Μιχαήλ Α. Ροδάς, *Η Ελλάδα στην Μικράν Άσία (1918-1922)*, 'Αθήναι, 1958, σ. 44. 'Η πληροφορία πώς ο Νουρεττίν πασάς είχε αποπειραθεί να ιδρύσει τον σύλλογο πρέπει να αντιμετωπισθεί με δυσπιστία. Τήν εποχή που λάμβαναν χώρα οι εργασίες ίδρυσης του συλλόγου, ο Νουρεττίν πασάς, αν και δεν ήταν νομάρχης, βρισκόταν στη Σμύρνη με την ιδιότητα του διοικητή της 17ης Στρατιάς. Είναι αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι ο Νουρεττίν πασάς, σε επιστολή του με ημερομηνία 30 'Απριλίου 1923 προς τον Ραχμετουλλάχ εφέντη, ο οποίος από τα τέλη Μαρτίου του 1919 είχε διορισθεί στη μουφτία της Σμύρνης [Muzaffer Ordu muzun Kumandan-ı Muhteremî Ferik Nurettin Paşa Hazretlerinin İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi Hazretlerine yazdikları mektubun suretidir (Ακριβές αντίγραφο της επιστολής την οποία έγραψε ή 'Εξοχότητά Του ο σεβαστός διοικητής του νικηφόρου στρατού μας, αντιστράτηγος, Νουρεττίν πασάς στην 'Εξοχότητά του τον μουφτή της Σμύρνης, Ραχμετουλλάχ εφέντη), Matbaa-i Osmaniye, σ. 14], ενώ οικειοποιείται την ίδρυση διαφόρων συλλόγων, στη δημιουργία των οποίων δεν είχε στην πραγματικότητα συμβάλει κατά κανένα τρόπο, δεν αναφέρει το όνομα του Συλλόγου 'Αλληλοβοηθείας 'Εφεδρων 'Αξιωματικών. 'Εξάλλου, στη βιογραφία του [Osman Senai, *İzmir Fatihî, Karahisar ve Dumlupnar Muharebeleri Galibi Gazi Nurettin Paşa Hazretlerinin Terceme-i Hali* (Βιογραφία της 'Εξοχότητας, του κατακτητή της Σμύρνης, νικητή των μαχών του Καραχισάρ και του Ντουμουλούπιναρ Γαζί, Νουρεττίν πασά), Matbaa-i Osmaniye (1339/1923), σ. 19], ή οποία αναμφίβολα γράφτηκε κατόπιν συνεννοήσεως με τον ίδιο, ο Σύλλογος 'Αλληλοβοηθείας 'Εφεδρων 'Αξιωματικών δεν απαριθμείται μεταξύ των συλλόγων που ισχυρίζεται ότι ίδρυσε ο Νουρεττίν πασάς. Για λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τον σύλλογο, βλ. Engin Berber, *Miltareke ve Yunan İsgali Döneminde İzmir Sancağı*, διδακτορική διατριβή, Σμύρνη 1993, σσ. 97-98.

17. Για τον Ragıp Nurettin Paşa, ο οποίος πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο προήδρευσε του Συλλόγου Türk Yurdu (Τουρκική Πατριδα) που είχε ιδρυθεί στη Λαζιάνη, ο Öktem γράφει, σ. 60:

...αυτός ο ένθουσιωδής και αποφασιστικός νέος είχε έρθει ανάμεσά μας πριν από δύο περίπου μήνες, και είχε καταφέρει με τις σωστές απόψεις, τα φιλογερά λόγια, τους έντιμους τρόπους και τις κινήσεις του να τον εκτιμήσουν και να τον συμπαθήσουν όλοι οι φίλοι του. Είχε αναλάβει την οργάνωση και τη διοίκηση του νέου κτηρίου της

σύλλογο, τὸν İzmir Demiryolları İslam Memurini Teavün Cemiyeti¹⁸ (Σύλλογος Ἀλληλοβοηθείας Μουσουλμάνων Ὑπαλλήλων τῶν Σιδηροδρόμων Σμύρνης) – πού εἶχε ἰδρυθεῖ «για νὰ καλυτερεύσει τὶς συνθήκες διαβίωσης καὶ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὸ μέλλον» τῶν τούρκων ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων πού εἶχαν προσληφθεῖ τὰ χρόνια τοῦ πολέμου στοὺς σιδηροδρόμους Σμύρνης-Ἀϊδινίου καὶ Σμύρνης-Κασαμπὰ καὶ πού εἶχαν ἀπολυθεῖ ἀπὸ τοὺς μετόχους¹⁹ τῶν γραμμῶν πού ἐπαναλειτούργησαν μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς Ἀνακωχῆς– εἶχε ἀναλάβει ὁ δικηγόρος καὶ σύμβουλος τοῦ συλλόγου, Μουσταφᾶ Νετζατὶ μπέης²⁰. Ἡ ἀπάντηση τῆς Ἑστίας²¹, ἡ ὁποία σὲ δημοσιεύματα τοῦ Τύπου πού ὑποστήριζαν ὅτι τὸ ἀπολυθὲν τεχνικὸ προσωπικὸ τῶν σιδηροδρόμων δὲν γινόταν δεκτὸ στὸν σύλλογο²² ἀνακοίνωσε πὼς καμιὰ τέτοια αἴτηση δὲν ἀπορρίφθηκε, ἀποδεικνύει τὴ συνεργασία μετὰ τῶν δύο ὀργανώσεων²³.

Ὅπως χαρακτηριστικὰ σημειώνει ὁ Χαϊντάρ Ρουστοῦ μπέης, «ὅλες αὐτὲς οἱ δραστηριότητες, ἀπὸ τὴ μιά, τραβοῦσαν τὴν προσοχὴ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ξένων τῆς Σμύρνης καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, δὲν ἔπαιναν νὰ ἀναστατώνουν τὴν ταλαίπωρη κυβέρνησι τῆς Σμύρνης. Ἡ Ἑστία βρισκόταν ὑπὸ πίεσι ψυχολογικὰ καὶ ὕλικα. Οἱ συναλλαγές μας μετὰ τὴν κυ-

¹⁸ Ἑστίας στὸ Kemeraltı. Ἀπὸ τὴ μιά, ἐργαζόταν νυχθημερὸν στὴν Ἑστία, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, δὲν σταματοῦσε νὰ δημοσιεύει κείμενα μετὰ ὅποια ἐπεσήμαινε τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον, καὶ μετέδιδε τὴν ιδέα ὅτι ἔπρεπε νὰ προχωρήσουμε χερί χερί.

18. *İkdam* (Πρόοδος), 20 Φεβρουαρίου 1919.

19. Ὅταν ἄρχισε ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ὅλες οἱ σιδηροδρομικὲς γραμμὲς τῆς χώρας κατασχέθηκαν ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο δημοσίων ἔργων, τὸ ὁποῖο ἀνέλαβε τὴ λειτουργία τους.

20. *Öktem*, σ. 61, *Köylü* (Χωρικός), 18 Φεβρουαρίου 1919.

21. *Köylü*, 23 Μαρτίου 1919.

22. *Köylü*, 22 Μαρτίου 1919.

23. *Köylü*, στὸ φύλλο τῆς 19ης Μαρτίου 1919 ὑπάρχει μιὰ διακοίνωσι τοῦ συλλόγου, μετὰ τὴν ὁποία τὰ συμμαχικὰ κράτη καλοῦνται νὰ συμπεριφερθοῦν στὸ πλαίσιο τοῦ δικαίου καὶ τῆς δικαιοσύνης. Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι ἡ διακοίνωσι αὐτὴ, πού φαίνεται νὰ ἔχει γραφτεῖ ἀπὸ τὸν Μουσταφᾶ Νετζατὶ, δόθηκε στὸν Τύπον τὴν ἡμέρα πού ἐκλείσει τὸν κύκλο ἐργασιῶν του τὸ Συνέδριον Σμύρνης τοῦ Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti (Ἑταιρία Ὑπεράσπισης τοῦ Ὀθωμανικοῦ Δικαίου).

βέρνηση έφερναν, είναι αλήθεια, κάποιο αποτέλεσμα, αλλά μόνο ύστερα από κοπιαστικό αγώνα. Ο νομάρχης, Ίτζετ μπέης, ήταν πολύ καχύποπτος με την Έστία, λές και έκνευριζόταν με τις δραστηριότητες των μελών της. Αλλά έμεις δέν δίναμε σημασία. Πυκνώναμε ακόμη περισσότερο τις συγκεντρώσεις μας, αυξάναμε τις προσπάθειές μας... 'Εργαζόμασταν με όλες μας τις δυνάμεις»²⁴. Παρ' όλα αυτά, έσπευσε να παραιτηθεί, όταν τὰ μέλη τῆς Έστίας τοῦ μήνυσαν μέσω τοῦ Βασίφ μπέη ότι κατά τὴ γνώμη τους ἔπαιζε ἀρνητικὸ ρόλο στὶς σχέσεις τῆς κυβέρνησης με τὴν Έστία²⁵. Μιὰ ἡμέρα νωρίτερα, εἶχε παραιτηθεῖ ἀπὸ τὸ διοικητικὸ συμβούλιο καὶ ὁ Μουσταφᾶ Νετζατὶ μπέης, διαισθανόμενος ὅτι ἡ πρόταση ποὺ εἶχε κάνει στὴν τακτικὴ συγκέντρωση τῆς Έστίας, στὰ τέλη Ἀπριλίου, δέν θὰ γινόταν ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν πλειοψηφία. Ὁ Νετζατὶ μπέης εἶχε ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «Ὁ κίνδυνος πλησιάζει, οἱ Ρωμοὶ ἐξοπλίζονται μανιωδῶς καὶ κάτι περιμένουν. Κι ἔμεις προσπαθοῦμε νὰ κάνουμε δουλειὰ με τὸ μολύβι, τὶς προειδοποιήσεις καὶ τὶς ἐκφωνήσεις λόγων. Ὅλοι οἱ Τοῦρκοι πρέπει νὰ ἐξοπλιστοῦν γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο. Πρέπει νὰ ὀργανωθοῦμε ἀνάλογα».

Ἡ «πιὸ ἐνθουσιώδης συνέλευση» τῆς Έστίας, κατὰ τὴν ὁποία ἀναπληρώθηκε τὸ κενὸ στὸ διοικητικὸ συμβούλιο με τὴν ἐκλογὴ νέων μελῶν, πραγματοποιήθηκε ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὴ συγκέντρωση τῆς 14ης Μαΐου στὸ κτήριο τοῦ Λυκείου (Sultani). «Στὴ συνέλευση αὐτὴ, στὴν ὁποία συμμετεῖχαν καὶ μὴ μέλη τῆς Έστίας, εἰπώθηκε πὼς ἡ ἑλληνικὴ κατοχὴ θὰ πραγματοποιιοῦνταν. Τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, οἱ ἑλληνικὲς δυνάμεις θὰ καταλάμβαναν τὴ Σμύρνη. Τί ἔπρεπε νὰ γίνε; Ἐκφωνήθηκαν λόγοι ἀνατάσεως. Ὅλοι ἔλεγαν ἀπὸ μιὰν ἰδέα, ἔκλαιγαν. Αὐτὰ δέν μπόρεσαν νὰ πάρουν καμιά ἀπόφαση καὶ ἡ συγκέντρωση διαλύθηκε ἔτσι»²⁶. Σύντομα ὅμως, τὴ βραδιὰ τῆς συγκέντρωσης τοῦ Λυκείου, τὸ κτήριο τῆς Έστίας θὰ γινόταν ὁ χῶρος διεύθυνσης τῶν δραστηριοτήτων τῆς Müdafa-i Vatan Örgütü ('Οργάνωση Ἀμυνας τῆς Πατρίδας), ποὺ ἐμφανίστηκε στὸ προσκή-

24. Öktem, σ. 61.

25. Öktem, σσ. 63-64.

26. Öktem, σ. 64.

νιο μὲ τὸ ὄνομα Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi (Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐναντίον τῆς Προσάρτησης), καὶ ἐπέλεξε τὸ κτῆριο τῆς Ἐστίας ὡς κέντρο τῶν δραστηριοτήτων τῆς²⁷.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ Ἐστία ὑποστήριξε καὶ τὴν κίνηση Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti ἢ ΜΗΟC (Σύλλογος Ὑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου). Μάλιστα, ὁ γιατρός Hacı Hasanzade Ethem Bey ἐξελέγη στὴν προεδρία τῆς Ἐστίας, ὅταν ἦταν ἤδη μετὰ τῶν ἡγετικῶν στελεχῶν τοῦ ΜΗΟC. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ πρῶτὸ τῆς 14ης Μαΐου ὁ Menemenlizade Muvaffak Bey, ἰδρυτικὸ μέλος τοῦ συλλόγου, μόλις ἔμαθε ἀπὸ γνωστούς του στὸ ἰταλικὸ προξενεῖο ὅτι ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς θὰ ἔκανε ἀπόβαση στὴ Σμύρνη, εἰδοποίησε («χωρὶς νὰ χάσει χρόνο») τὴν Ἐστία ἀποκαλύπτει σαφῶς τὶς στενὲς σχέσεις μετὰ τῶν συλλόγου καὶ τῆς Ἐστίας. Οἱ ἐργασίες τῆς Ἐστίας «πρακτικὰ» ἔληξαν μὲ τὴν ἀπόβαση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη.

II. Ἐταιρία Πρὸς τὸν Λαό (Halka Dođru Cemiyeti)

Ἡμερομηνία ἰδρύσεως:	Καλοκαίρι τοῦ 1918 ²⁸
Τόπος ἰδρύσεως καὶ διοικήσεως:	Σμύρνη, στὴν ὁδὸ Beyler (Μπεηλέρ), δίπλα στὸ Παράρτημα Στρατολογίας ²⁹ .
Ἰδρυτὲς καὶ διοικητὲς:	Τὸ μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κόμματος Ἐνωσης καὶ Προόδου

27. Βλ. Κεφ Β.ΙΙ. γιὰ λεπτομερεῖς πληροφορίες.

28. Ὑπάρχουν διάφορες ἀπόψεις σχετικὰ μὲ τὴν ἡμερομηνία ἴδρυσης τοῦ συλλόγου. Ὁ Tunaya, I, σ. 417 δίνει ὡς ἡμερομηνία τὴν 15η Δεκεμβρίου 1917, «χωρὶς νὰ ἀναφέρει πηγὴ», ἀλλὰ στὸν τόμο V, σ. 1550, ὁ Μαχμούτ Τζελάλ μπέης, ποὺ ἔχει χρηματίσει «γενικός» γραμματέας τοῦ συλλόγου λέει: «Ἀποφασίσαμε τὴν ἴδρυση τοῦ Συλλόγου Πρὸς τὸν Λαὸ μὲ τὸν γιατρὸ Ναζιμ μπέη καὶ τὸν νομάρχην Ραχμί μπέη, ποὺ ἦρθαν στὴ Σμύρνη τὸ καλοκαίρι τοῦ 1918».

29. *Halka Dođru Mecmuası* (Περιοδικὸ Πρὸς τὸν Λαὸ), τχ. 1, 1 Φεβρουαρίου 1919: στὴν πραγματικότητα, ἡ διεύθυνση αὐτὴ εἶναι ἡ διεύθυνση τοῦ γραφείου καὶ τυπογραφείου τοῦ περιοδικοῦ ποὺ ἐξέδωσε ὁ σύλλογος μὲ τὸ ὄνομά του. Ὅμως τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μαχμούτ Τζελάλ μπέης, «ὑπεύθυνος» γραμματέας τῶν Κεντρικῶν Γραφείων Σμύρνης τοῦ Teceddüt Partisi (Κόμμα τῆς Ἀναγέννησης, ὅπως μετονομάσθηκε ὁ Σύλλογος Ἐνωσις καὶ Πρόοδος, ἀφοῦ αὐτοδιαλύθηκε

καί γιατρός Nazim Bey, ό βουλευτής καί νομάρχης Σμύρνης Rahmi Bey, ό Mahmut Celal (Bayar) Bey (γενικός γραμματέας), ό τέως νομάρχης τοῦ Χαλεπιού Tevfik Bey (έφορευτικός επίτροπος, ταμίας)³⁰.

Ἡ Ἑταιρία Πρὸς τὸν Λαό, πού εἶχε ὀρίσει χῶρο ἐργασιῶν της τὸ «βιλαέτι τοῦ Ἀϊδινίου» (Καταστατικό, ἄρθρο 3), ἰδρύθηκε, σύμφωνα μὲ τις πληροφορίες πού ἔδωσε ό γιατρός Ναζιμ μπέης στὸν ρεπόρτερ τῆς ἐφημερίδας *Tanin* (Σήμαντρο), κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς συγκέντρωσης στὸ Κλάμπ Ἐνωσι καὶ Πρόοδος (παράρτημα Σμύρνης)³¹. Τότε εἶχε συγκεντρωθεῖ ὡς βοήθεια τὸ ποσὸ τῶν 19.500 λιρῶν. Ἡ Ἑταιρία Πρὸς τὸν Λαό, πού θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ παρακλάδι τῆς Ἐνωσι καὶ Προόδου, ἦταν μιὰ ἀπὸ τις ὀργανώσεις-συσπειρώσεις πού ἀποσκοποῦσαν νὰ ξυπνήσουν στὸν λαὸ τὸ συναίσθημα μὲσω τῆς πολιτισμικῆς ὁδοῦ. Ἡ δικαστικὴ ἔρευνα, πού ξεκίνησε μερικὲς ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀνακωχή, σχετικὰ μὲ τοὺς ἰδρυτὲς καὶ τοὺς διοικητὲς τοῦ συλλόγου³² αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε προσθέσει στὴν ἰδεολογία τοῦ τουρκισμοῦ τὴν ἔννοια τῆς «λαϊκότητας», συνεχίστηκε καὶ μετὰ τὴν Ἀνακωχή.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς μπέηδες Ἀρίφ, Νεντίμ, Ἀμπντουλλάχ, Νατζι καὶ Σουλεϊμάν, πού τὸ ὑπουργεῖο ἐσωτερικῶν εἶχε ἐπιφορτίσει μὲ τὸ καθῆκον τῆς ἀνάκρισις τοῦ Ραχμὶ μπέη³³, ὁ ὁποῖος εἶχε παυθεῖ ἀπὸ δήμαρχος στις 24 Ὀκτωβρίου τοῦ 1918, ἦρθε στὴ Σμύρνη τὸν Νοέμβριο καὶ γύρισε στὴν Ἰσταμποῦλ τὴν 1η Ἰανουα-

μετὰ τὴν Ἀνακωχή), μετέφερε τις ἐργασίες του στὴν παραπάνω διεύθυνση (ὅταν ἡ ἀστυνομία ἐκλείσει τὸ κόμμα καὶ σφράγισε τὰ γραφεῖα του) δείχνει ὅτι καὶ ὁ Σύλλογος Πρὸς τὸν Λαὸ ἦταν ἐγκατεστημένος στὴν ἴδια διεύθυνση.

30. Bayar, V, σ. 1550.

31. Μετὰ τὴν Ἀνακωχή, τὸ κτήριο τοῦ Κλάμπ στὴν ὁδὸ Μπεηλέρ εἶχε μετατραπεῖ σὲ Κεντρικὰ Γραφεῖα Σμύρνης τοῦ Κόμματος τῆς Ἀναγέννησις.

32. Tunaya, V, σσ. 417-418.

33. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele* (Οἱ κυβερνήσεις τῆς Ἰσταμποῦλ καὶ ὁ ἔθνικὸς ἀγῶνας), Κωνσταντινούπολη, 1976, σ. 33.

ρίου τοῦ 1919, παίρνοντας μαζί της καὶ τὸν Ραχμί μπέη³⁴. Ὄταν, στὶς 29 Ἰανουαρίου, ὁ Ραχμί μπέης συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, οἱ πασάδες Ἐνβέρ, Ταλάτ καὶ Τζεμάλ εἶχαν πρὸ πολλοῦ ἀποχωρήσει ἀπὸ τὴ χώρα³⁵. Φαίνεται ὅμως πὼς ὁ «γενικός» γραμματέας Μαχμούτ Τζελάλ μπέης, παρότι βρισκόταν ὑπὸ τὴν παρακολούθηση τῆς ἀστυνομίας καὶ παρότι ἡ σύλληψή του ἦταν ὑπόθεση ὤρων³⁶, συνέχιζε τὴ δράση του χωρὶς διακοπή. Ἀπὸ τὴ μιά, ἐμψύχωνε τὸν ΜΗΟС³⁷ «ὑποσχόμενος τὴν ἄνευ ὄρων βοήθειά» του, ἀπὸ τὴν ἄλλη, προετοίμαζε τὴν ἐκδοση ἑνὸς περιοδικοῦ ποῦ θὰ γινόταν τὸ ἐκδοτικὸ ὄργανο τῆς Ἐταιρείας Πρὸς τὸν Λαό.

Τὸ περιοδικὸ κυκλοφόρησε στὶς 6 Φεβρουαρίου μὲ τὴν ὄνομασία *Halka Doğru Mecmuası* (Περιοδικὸ Πρὸς τὸν Λαό)³⁸. Ὁ διευθυντής του, Μαχμούτ Τζελάλ μπέης, μαζί μὲ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐκδόσής του ἀνέφερε καὶ τοὺς στόχους τοῦ συλλόγου ὡς ἐξῆς:

“Ὅπως γίνεται ἀντιληπτὸ ἀπὸ τὸ ὄνομά του, τὸ περιοδικὸ αὐτὸ τὸ βγάλαμε γιὰ τὸν λαό. Καὶ μὲ τὸν ὄρο αὐτὸν (λαός) ἐννοοῦμε τὴν τάξη ποῦ ἀποτελεῖ, ἀπὸ ἀποψη σπουδῶν, παιδείας, ἐμβάθυνσης καὶ γνώσεων, τὸ μεσαῖο στρώμα τοῦ λαοῦ.

Ἡ μερίδα τοῦ λαοῦ ποῦ ἀποκαλοῦμε ἀγράμματη πλειοψηφία, ἐκείνη ποῦ δὲν ἔχει ἀποκτήσει μόρφωση καὶ δὲν ἔχει μάθει νὰ γράφει καὶ νὰ διαβάζει, δὲν πρόκειται, ὅπως εἶναι φυσικὸ, νὰ καταλάβει κάτι ἀπὸ τὸ περιοδικὸ μας· τὸ ἴδιο καὶ ἡ μερίδα ποῦ ἀποκαλεῖται μειοψηφία,

34. *İkdam* (Πρόσδος), 8 Νοεμβρίου 1918, Ahmet Mehmetefendioğlu, *Rahmi Aslan, Yaşamı ve İzmir Valiliği*, ἀνέκδοτη διπλωματικὴ ἐργασία, Σμύρνη 1990, σ. 87.

35. Tunaya, III, Κωνσταντινούπολη (Ἰούλιος 1989), σ. 567.

36. Ἡ *Müsavet*, στὸ φύλλο τῆς 5ης Φεβρουαρίου 1919, δὲν δίσταζε νὰ ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἀστυνομικοῦ (F. ...) ποῦ ἦταν ἐπιφορτισμένος μὲ τὸ καθῆκον τῆς παρακολούθησης τοῦ Μαχμούτ Τζελάλ μπέη.

37. Nail Morali, *Mütareke'de İzmir Olayları (MİÖ)*, (Τὰ γεγονότα τῆς Σμύρνης κατὰ τὴν Ἀνακωχή), Ἄγκυρα 1973, σσ. 8-9.

38. Στὴν πραγματικότητα, ἂν καὶ ἀναγράφεται ὡς ἡμερομηνία ἐκδόσής του ἡ 1η Φεβρουαρίου, «γιὰ τεχνικοὺς λόγους τοῦ τυπογραφείου» τὸ τεῦχος τυπώθηκε καὶ κυκλοφόρησε στὶς 6 Φεβρουαρίου, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Μαχμούτ Τζελάλ μπέης ζητοῦσε συγνώμη ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες, *Halka Doğru Mecmuası* (Περιοδικὸ Πρὸς τὸν Λαό) τχ. 1.

ἐκείνη δηλαδή πού ἔχει μεγάλη δυνατότητα μάθησης καί πληροφόρησης, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ παρακολουθεῖ καί νὰ διαβάζει τὸ περιοδικό μας. Τῇ δυνατότητα ἐνημέρωσης καί ἀφύπνισης τῆς πλειοψηφίας τῆ βλέπουμε –περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι στὸν γραπτὸ λόγο– στὴν προσφυγὴ στὴν εἰκόνα καί στὸν προφορικὸ λόγο. Γι' αὐτὸ, ἡ Ἐταιρία (Πρὸς τὸν Λαὸ) μελλοντικὰ θὰ προσπαθήσει νὰ προσφέρει ξεχωριστὴ ὑπηρεσία στὴ λαϊκὴ τάξη –ἢ ὅποια στὴν πλειοψηφία της ἀποτελεῖται ἀπὸ χωρικούς– ἐκδίδοντας καί διανέμοντας ὠφέλιμα εἰκονογραφημένα περιοδικὰ τακτικῆς κυκλοφορίας καί στέλνοντας ὡς τὴν πόρτα της εἰδήμονες καί μέλη πού θὰ δίνουν διαλέξεις-ὁμιλίες³⁹.

Τὸ περιοδικό μας εἶναι ἓνα περιοδικὸ πολιτισμοῦ, πού ἔχει σκοπὸ νὰ καλλιεργήσει τὴν ἐθνικὴ ταυτότητα καί τὴν κοινωνικὴ ὄντοτητα τῆς μεσαίας τάξης τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους. Οἱ πολιτικοὶ σκοποὶ καί ἡ πολιτικὴ ἀρθρογραφία δὲν μᾶς ἀφοροῦν.

[...]

Ἀρχίσαμε, ἐπίσης, νὰ φτιάχνουμε μιὰ βιβλιοθήκη, τὴ Βιβλιοθήκη Πρὸς τὸν Λαὸ, γιὰ τὴν ἔκδοση καί διάδοση βιβλίων καί περιοδικῶν πού ἔχουν γραφτεῖ γιὰ τὸν λαὸ, πού ἔχουν περάσει ἀπὸ τὴν ἐποπτεία καί λάβει τὴν ἔγκριση τῆς ἐπιστημονικῆς μας ἐπιτροπῆς⁴⁰.

“Ὁμως, ὁ Μαχμούτ Τζελάλ μπέης, ἔχοντας πληροφορηθεῖ τὶς φῆμες γιὰ τὴν ἐπικείμενη σύλληψή του⁴¹ καί ἔχοντας ἀπομακρυνθεῖ

39. Στὸ *Περιοδικὸ Πρὸς τὸν Λαὸ*, τχ. 1, ἀναφέρεται ὅτι, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ περιοδικοῦ, δόθηκαν στὴν αἴθουσα τοῦ Κινηματογράφου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Σμύρνης κάποιες διαλέξεις ἀπὸ εἰδικούς, μὲ ἐλεύθερη εἴσοδο, καί ὅτι τὸ περιοδικὸ θὰ δημοσιεύσει τὶς ὁμιλίες αὐτές. Δεν γίνεται ὅμως καταληπτὸ ἀν τὸ περιοδικὸ ὀργάνωσε αὐτές τὶς διαλέξεις πρὶν ἢ μετὰ τὴν Ἐνακωχί.

40. *Halka Dođru Mecmuasi* (Περιοδικὸ Πρὸς τὸν Λαὸ), τχ. 1.

41. Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐρευνας Ἀδικημάτων, ὅπως ἐπίσης ὀνομαζόταν τὸ στρατοδικεῖο πού συγκροτήθηκε καί στάλθηκε στὴ Σμύρνη γιὰ νὰ διερευνήσει (ἀδικήματα) –μὲ πρῶτο τὸν ἐκτοπισμό– πού εἶχαν διαπραχθεῖ στὰ χρόνια τοῦ πολέμου, εἶχε ἀνακρίνει τὸν Μαχμούτ Τζελάλ μπέη, ἀλλὰ, σύμφωνα μὲ τὴ δική του ἔκφραση, «δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ προσδιορίσει τὰ ἐναντίον του στοιχεῖα». Στὸ ἔγγραφο C.A., A.III-5, Ds. 16, F. 1-3, ὁ Μπαγιάρ περιγράφει λεπτομερῶς τὸ πῶς ἐπαρακολουθεῖτο ἀπὸ τὴ Μητρόπολη καί ἀπὸ τὸ ἄνω ἀναφερόμενο στρατοδικεῖο καί τοὺς πράκτορές του, ἐνῶ στὸ V, σσ. 1645-46, ἀναφέρει ὅτι ὁ Χιναγιετ

ἀπὸ τῆ Σμύρνης γι' αὐτὸ τὸν λόγῳ⁴², δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ τὸν ἀπαραίτητο χρόνο γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἐργασιῶν ποὺ εἶχε κατὰ νοῦ. Μετὰ τὴ σύλληψη καὶ φυλάκιση τοῦ Τεβφικ μπέη, τοῦ τελευταίου διευθυντῆ τῆς ἑταιρίας, καὶ μετὰ τὴν ἀπόδοση στὴ Στέγη Ὀρφανῶν⁴³ τῶν 20 περίπου χιλιάδων λιρῶν ποὺ βρέθηκαν στοὺς τραπέζικους τῆς λογαριασμούς, ἡ ἑταιρία «πρακτικὰ» ἔκλεισε.

B. ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΙΔΡΥΘΗΚΑΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΩΧΗ

I. Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti (Σύλλογος Ὑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου)

Ἡμερομηνία ἰδρύσεως: 23 Δεκεμβρίου 1918⁴⁴
 Τόπος ἰδρύσεως
 καὶ διοικητικὸ κέντρο: Σμύρνη, τὰ ἐμπορικὰ γραφεῖα –τῆς

μπέης, ποὺ ὄλοι στὴ Σμύρνη γνώριζαν ὡς φιλοσόφο, εἶχε πάει μιὰ μέρα στὰ γραφεῖα τοῦ Περιοδικοῦ Πρὸς τὸν Λαὸ γιὰ νὰ τοὺς πεῖ ὅτι ὁ πρόεδρος τοῦ στρατοδικείου, Σαῖτ πασάς, τοῦ εἶχε δείξει μιὰ λίστα μετὰ τὰ ὀνόματα τριάντα ἔξι ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος πίστευε ὅτι θὰ συλληφθοῦν, καὶ ὅτι στὴν κορυφὴ τῆς λίστας, σημειωμένο μετὰ δύο ἀστερίσκους, βρισκόταν τὸ ὄνομα τοῦ Μαχμούτ Τζελλάλ μπέη. Ὁ Μπαγιάρ ἀναφέρει ἐπίσης: «Τὸ ὅτι ὁ πρόεδρος τοῦ στρατοδικείου εἶχε διατάξει τὴ σύλληψή μου, ἀκόμα καὶ σὲ ἄλλο βιλαέτι (ἐπαρχία), τὸ εἶχα ἀκούσει ἀπὸ ἐκείνους στοὺς ὁποίους εἶχε διαβιβαστεῖ ἡ διαταγή».

42. Στο C.A., A.III-5, Ds. 16, F. 3, ὁ Μπαγιάρ, ἀφοῦ ἐσφαλμένα λέει: «Πραγματοποιήθηκε ἡ συνάντησις τῆς ἑταιρίας Ὑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου Σμύρνης. Νομίζω ὅτι ἡ ἡμερομηνία ἦταν 18 Φεβρουαρίου 1918», προσδιορίζει ἐν συνεχείᾳ ὅτι ἀναχώρησε τὸ ἴδιο βράδυ ἀπὸ τὴ Σμύρνη – στὴν πραγματικότητα, ἡ ἡμερομηνία θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ 18η Μαρτίου 1919.

43. Bayar, V, σσ. 1550-52.

44. Köylü, 24 Νοεμβρίου 1918. Ὑπάρχουν διάφορες διαπιστώσεις σχετικὰ μετὰ τὸ θέμα αὐτό. Ἄν καὶ ἡ *Anadolu* δημοσίευσε, στίς 26 Νοεμβρίου 1918, τὴν εἰδηση ὅτι ὁ σύλλογος ἰδρύθηκε («ἐπίσημα») καὶ ὅτι τὸ πρόγραμμά του δημοσιεύεται στὴν *Köylü* τῆς ἴδιας ἡμέρας, στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Σμύρνης δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀνευρεθεῖ τὸ συγκεκριμένο φύλλο. Ὁ Gotthard Jeaschke στὸ *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi* (Χρονολόγιον τοῦ τουρκικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα). Ἄγκυρα 1970, σ. 7, ἀναφέρει ὅτι ὁ σύλλογος ἰδρύθηκε στίς 26 Νοεμβρίου. Ὁ Yücel Özkaya

λεωφόρου Ἀγίου Γεωργίου κατ' ἀρχὰς καί, ἐν συνεχείᾳ, τὰ γραφεῖα στὸ Πρῶτο Κορδελιό- τῶν ἀδελφῶν Χαλίτ καὶ Ναίλ.⁴⁵

Ἰδρυτές καὶ διοικητές:

Οἱ ἀδελφοὶ Moralizade Halit καὶ Nail (ἔμποροι), ὁ Menemenlizade Muvaffak Bey (ἐφοριακὸς ἐπιθεωρητῆς), ὁ Naci Bey [ὑποδιευθυντῆς τῆς Τράπεζας Ἐθνικοῦ Κύρους (Itibar-ı Milli)], ὁ Lütfü Bey (ἀπόστρατος χιλίαρχος), ὁ Abdurrahman Sami Bey (ἀπόστρατος ἀξιωματικός), ὁ Arif Bey (πρώην ἐφοριακὸς ἐπιθεωρητῆς), ὁ Hacı Hasanzade Ethem Bey (γιατρός), ὁ Hasan Vasif Bey (πρώην ταχυδρομικός)⁴⁶.

Στὴν πραγματικότητα, ὁ ΜΗΟC συγκροτήθηκε ἀνεπίσημα στὶς 6 Δεκεμβρίου, ὅταν ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 29 ἀγγλικὴ κανονιοφόρος, ὑπὸ τὴ διοίκηση τοῦ χιλίαρχου Ντίξον, ἀγκυροβόλησε στὸ λιμάνι τῆς Σμύρνης. Ὡστόσο, ἡ ἐπίσημη ἴδρυσή του τοποθετεῖται εἴκοσι ἡμέρες ἀργότερα. Ὁ σύλλογος ποὺ ἀποφάσισαν νὰ ιδρῦσουν οἱ παραπάνω

στὸ «Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler», *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* («Ὠφέλσιμοι καὶ ἐπιβλαβεῖς σύλλογοι στὴ διάρκεια τοῦ ἔθνικοῦ ἀγώνα ἀνεξαρτησίας», *Περιοδικὸ τοῦ Κέντρου Ἑρευνῶν Ἀτατούρκ*), 4/10, σ. 142 καὶ ὁ Taçalan, στὸ *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken* («Ὅταν ἄρχιζε ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγώνας στὴν περιοχή τοῦ Αἰγαίου», Κωνσταντινούπολη 1981, σ. 125, ἀναφέρουν τὴν 1η Δεκεμβρίου ὡς ἡμερομηνία ἴδρυσης, «χωρὶς τὴν ἀναφορὰ πηγῆς».

45. Morali, στὸ *MİO*, τ. 8, σσ. 40-41, παραθέτει ὅτι τὸ ἐμπορικὸ κατὰστημα, ποὺ βρισκόταν στὴ λεωφόρο Ἀγίου Γεωργίου, μεταφέρθηκε στὸ Birinci Kordon (Πρῶτο Κορδελιό), ὅταν ὑπέστη δολιοφθορὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμιοὺς, ἐπειδὴ ὁ ΜΗΟC εἶχε ἰδρυθεῖ ἐκεῖ (ἐπίσημως).

46. Morali, *MİO*, σ. 6, οἱ τρεῖς τελευταῖοι προσχώρησαν στὸν σύλλογο τὶς ἡμέρες ποὺ ἀκολούθησαν.

διανοούμενοι, έπειδή ένιωσαν προσβεβλημένοι από τις έκδηλώσεις τών Ρωμιών που είχαν γεμίσει τὸ λιμάνι γιὰ νὰ προϋπαντήσουν τὴν κανονιοφόρο⁴⁷, προέβη από τὴν ἴδια κιόλας ἡμέρα στὴν πρώτη του ἐνέργεια⁴⁸ μετὸ τὸ τηλεφώνημα που ἔκανε ὁ Χουσεΐν Λουτφί μπέης στὸν ἀναπληρωτὴ νομάρχη Νουρεττίν πασά ζητώντας του νὰ σταματήσει τὴν «παράνομη ἐκδήλωση τών Ρωμιών»⁴⁹. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέη νὰ καλέσει, μετὸ τὴ μεσολάβηση Ἰσχυρῶν

47. Taçalan, σσ. 122-23. Ἀπὸ τις συζητήσεις που ἔκανε ὁ Τάτσαλαν μετὸν τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ, προκύπτει ὅτι τὴν ὥρα που ἡ ἀγγλικὴ κανονιοφόρος ἀγκυροβολοῦσε, οἱ ἰδρυτὲς τοῦ συλλόγου γευματίζαν ἀκριβῶς ἀπέναντι, στὸ μπαλκόνι τοῦ Sporting Club. Τότε, ἓνας Ρωμιὸς ὀνόματι Παυλίδης, που τὸν γνώριζαν ἀνάκαθεν, τοὺς προκάλεσε μετὸ λόγια περιπαικτικά, κι ὁ Χαλίτ μπέης εἶπε: «Κύριοι, θὰ περνᾶμε ἀκόμη τὸν καιρὸ μας μετὸ κενολογίες; Ἰδού, ἂν ἓνας Ρωμιὸς που ζεῖ μετὸ δικὴ μας ὑποστήριξη κάνει αὐτὸ που μῶλις εἶδατε, λογαριάστε πλὴν τὴν ἀχαριστία καὶ τὴν αὐθάδεια τών ὑπολοίπων! Ἀπὸ σήμερα κιόλας ἂς ἰδρῦσουμε ἓνα σύλλογο καὶ ἂς καταβάλουμε κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦμε τὴ Σύμρνη ἔναντι τών Ἑλλήνων...».

48. Taçalan, σ. 123, Bayar, V, σ. 1601: ὁ Χουσεΐν Λουτφί μπέης, που μετὰ τὸν Νουρεττίν πασά τηλεφώνησε στὸν Μαχμουτ Τζελάλ μπέη, εἶχε πεῖ στὸν τελευταῖο: «...σὰς τηλεφωνῶ ἀπὸ τὴν παραλία. Ὁ τόπος ἔχει μετατραπεῖ σὲ Ἑλλάδα. Βρισκόμαστε ἀντιμέτωποι μετὸ μιὰ σφοδρὴ ἑλληνικὴ διαδήλωση. Ἡ κυβέρνηση δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε ἀπὸ τὴν ἀνικανότητά της, πρέπει νὰ βρεῖτε μιὰ λύση!». Ὁ Μαχμουτ Τζελάλ μπέης, ὁ ὁποῖος ὕστερα ἀπὸ τὸ τηλεφώνημα αὐτὸ εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὸν Νουρεττίν πασά στὸ γραφεῖο του, λέει: «...ὁ πασὰς ἦταν μόνος του, πηγαίνοντο νευρικά μέσα στὸ εὐρύχωρο γραφεῖο τοῦ νομαρχιακοῦ μεγάρου. Γνωρίζετε κάποιον Χουσεΐν Λουτφί, τὸ παράξενος ἄνθρωπος, μοῦ εἶπε, κατευθεῖαν μῶλις μετὸ εἶδε. Φαίνεται πὸς ὁ πασὰς εἶχε ἀντιμετωπίσει σκληρότερο τηλεφώνημα». Στὸ ἔγγραφο που περιλαμβάνεται στὸ C.A., A.Π-5, Ds. 16, F. 1-2, ὁ Μπαγιάρ ἀφηγεῖται τὸ ἴδιο περιστατικὸ μετὸ ἑλαφρὸς διαφορές.

49. Ὅπως ἀναγράφεται στὸ ἔγγραφο 24, DH-KMS, Ds. 49-1, ὁ Νουρεττίν πασὰς σὲ τηλεγράφημα που ἀπέστειλε στὸ ὑπουργεῖο ἐσωτερικῶν, στὶς 5 Νοεμβρίου, ἔλεγε: «Οἱ Ρωμιὸι τῆς Σύμρνης προμηθεύονται πολλὰς ἑλληνικὰς σημαῖες καὶ σημαῖες τών συμμαχικῶν κυβερνήσεων καὶ κάνουν τις προετοιμασίες διαδήλωσης...». Ὑπέβαλλε, δέ, τὴν παράκληση νὰ εἰδοποιηθεῖ ἀμέσως γιὰ τὸ «ἂν ἡ ἀνακοίνωση που δημοσιεύτηκε στὸν Τύπο τῆς Ἰσταμπούλ, σχετικὰ μετὸ ὅτι ἡ ἀστυνομία θὰ παρεμβαίνει στὴν ἀνύψωση σημαίων ἐκτὸς εἰδικῶν ἡμερῶν, βασιζέται σὲ ἐπίσημη ἀπόφαση». Φαίνεται πὸς τὸ ἀπαντητικὸ τηλεγράφημα τοῦ ὑπουργοῦ ἐσωτερικῶν Φετχι μπέη: «Σύμφωνα μετὸ ἄρθρο 5 τοῦ

φίλων του στη Σμύρνη, τὸν Ντίξον στὸ σπίτι του γιὰ φαγητὸ ἦταν ἄλλη μιὰ κίνηση ποὺ ἔκανε ὁ ΜΗΟC πρὶν ἀκόμη «ἀποκτήσει ἐπισημότητα». Στὴ δεξίωση, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν Χαλίτ μπέη πραγματοποιήθηκε λίγο μετὰ τὴν ἄφιξη τῆς κανονιοφόρου, μετεῖχαν ὅλα τὰ μέλη τοῦ συλλόγου: ἡ σύναψη σχέσης μὲ τὸν Ντίξον ἦταν γιὰ τὸ καλὸ τῆς Σμύρνης. Στὸ σπίτι τῶν ἀδελφῶν Μοραλιζαντέ, στὸν Καρσιγιακά, ὁ Ντίξον φιλοξενήθηκε σὲ ἓνα σαλόνι ποὺ εἶχε διακοσμηθεῖ προσεκτικὰ μὲ προϊόντα τοῦ τουρκικοῦ μόχθου. Σὲ ἐρώτησή του: «Λοιπὸν, ὅλα αὐτὰ εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ βρεῖ κάποιος στὴν Τουρκία;», ὁ Χαλίτ μπέης ἀπάντησε γελώντας: «Στὴ στέγη αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ ὑπάρχει ἓνας τεράστιος γάντζος. Ἔνας πολὺ ἀνθεκτικὸς γάντζος. Ὅτιδῆποτε βλέπετε ἐδῶ μέσα, μαζὶ μὲ τὸ σπίτι, συνδέθηκε ἀπὸ τὸν γάντζο αὐτὸν μὲ ἓνα ἀερόπλοιο καὶ εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Εὐρώπη». Τότε, ὁ χιλιάρχος χτυπώντας φιλικὰ στὴν πλάτη τὸν Χαλίτ μπέη εἶπε: «Ἐμένα, ἀλλιῶς μοῦ εἶχαν παρουσιάσει τοὺς Τούρκους καὶ τὴν Τουρκία. Νόμιζα ὅτι ἐρχόμουν σὲ κάποια ἀπὸ τὶς ἀγγλικὲς ἀποικίες»⁵⁰.

Ὁ σύλλογος, τὴν ὥρα ποὺ προέβαινε στὶς ἐνέργειες αὐτές, ἐργαζόταν ταυτόχρονα γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν νομικῶν διαδικασιῶν,

κανονισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνακοινώθηκε μὲ τὴν ἀπὸ 16 Φεβρουαρίου 1912 ἐγκύκλιο τοῦ ὑπουργείου ἐξωτερικῶν, στὶς ἰδιαίτερες ἐπίσημες ἡμέρες μιᾶς ξένης χώρας οἱ ὑπῆκοι αὐτοῦ τοῦ κράτους καὶ στὶς ἰδιαίτερες ἐπίσημες ἡμέρες τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ὅλοι οἱ ξένοι, καὶ στὰ ἐμπορικὰ τους καταστήματα, μαζὶ μὲ τὴν ὀθωμανικὴ σημαία μποροῦν νὰ ἀνυψώνουν καὶ τὴ σημαία τοῦ δικοῦ τους κράτους... οἱ σημαῖες ποὺ ἀνυψώνονται κατὰ παράβαση τῶν ὅρων αὐτοῦ τοῦ κανονισμοῦ θὰ ὑποστέλλονται ἀπὸ τὴν ἀστυνομία...» δὲν ἔφθασε στὰ χέρια τοῦ Νουρεττίν πασᾶ ἐγκαιρῶς. Γι' αὐτὸ, ἐπομένως, σὲ εἶδηση ποὺ ἔφερε τὴν ὑπογραφή του καὶ δημοσιεύθηκε στὶς 7 Νοεμβρίου 1918, στὴν *Anadolu*, ὁ πασᾶς ἔλεγε: «Ὁ ρωμαϊκὸς πληθυσμὸς, θεωρώντας τὴν ἔλευση τῆς ἀγγλικῆς κανονιοφόρου στὴ Σμύρνη ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση καὶ τὴ θεμελίωση τῶν πολιτικῶν σχέσεων ἀνύψωσε σημαῖες καὶ ἔκανε διαδηλώσεις παραβαίνοντας τὸν νόμο. Ἐπειδὴ ἡ ἀνύψωση σημαίας ἐπιτρέπεται μόνον κατὰ τὶς ἰδιαίτερες ἐπίσημες ἡμέρες, ἀνακοινώνεται ὅτι στὸ ἐξῆς ἡ ἀστυνομία θὰ παρεμβαίνει σὲ τέτοιου εἶδους παράνομες ἐνέργειες καὶ ὅτι ἐναντίον τῶν τολμητιῶν θὰ ἀσκεῖται νομικὴ δίωξη». Γιὰ τὴν ἴδια εἶδηση, βλ. Ροδᾶς, σσ. 38-39.

50. Taçalan, σσ. 124-125, ἀπὸ τὴ συζήτηση μὲ τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ.

ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ λειτουργεῖ καὶ («ἐπισήμως»): Σκοπὸς τῆς συγκέντρωσης ποὺ ἔγινε –(λίγο μετὰ) τὴν ἀποχώρηση τοῦ Νουρεττίν πασᾶ ἀπὸ τὴ θέση τοῦ ἀναπληρωτῆ νομάρχου (25 Ὀκτωβρίου - 9 Νοεμβρίου)– στὸ ἐμπορικὸ γραφεῖο τῶν ἀδελφῶν Μοραλιζαντέ στὴ λεωφόρο Ἀγίου Γεωργίου, ἦταν ἡ κατάρτιση καταστατατικοῦ ποὺ θὰ καθόριζε τὴν ταυτότητα τοῦ συλλόγου. Στις ἀποφάσεις ποὺ πάρθηκαν στὴ συγκέντρωση αὐτὴ στάθηκε καθοριστικὴ ἡ ἐπιρροή τοῦ ποιητῆ Τοκαντιζαντέ Σεκίπ καὶ τοῦ ἐμπόρου Σαλεπτσιζαντέ Χατζῆ Μιτχάτ – οἱ ὁποῖοι, ὅπως διευκρινίζει ὁ Χαλίτ μπέης, εἶχαν κληθεῖ γιὰ νὰ διασκεδαστοῦν οἱ ὑποψίες τῶν Ἄγγλων, τῶν Ρωμιῶν καὶ τῶν μελῶν τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς (İtilaf Firkası). Ἔτσι, ὁ σύλλογος, μὲ τὴν ἐπιμονὴ τῶν μπέηδων Τοκαντιζαντέ Σεκίπ καὶ Χατζῆ Μιτχάτ ἐγκατέλειψε τὴ φιλόδοξη ὀνομασία «Ἑπεράσπισης τοῦ Δικαίου» καὶ μετονομάσθηκε σὲ «Ἑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου». Ἐνῶ τὰ ἰδρυτικὰ μέλη του σκέφτονταν νὰ διεξαγάγουν «ἄνευ ὄρων ἄμυνα ὑπὲρ τῆς πατρίδας», μὲ τὴν ἐπιμονὴ πάλι τῶν ἰδίων αὐτῶν προσώπων ἐγκλωβίστηκε σὲ μιὰ «ἐπισημονικὴ» ταυτότητα ποὺ θὰ ἐνεργοῦσε μόνο μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ἀρχῶν τοῦ Wilson. Στὴν ἴδια συγκέντρωση, μαζὶ μὲ τὴν κατάρτιση τοῦ καταστατατικοῦ του, ὁ σύλλογος ἐξέλεξε καὶ τὸ διοικητικὸ του συμβούλιο⁵¹. Ἐχοντας ἐξασφαλίσει τὴν ὑποστήριξη ποὺ ἐπιζητοῦσε ἀπὸ τὸ παράρτημα Σμύρνης τοῦ Κόμματος τῆς Ἀναγέννησης⁵², ἀπευθύνθηκε στὴ Νομαρχία –νομάρχης ἦταν ὁ Ταχσίν (Οἷζερ) μπέης (9

51. Οἱ πληροφορίες σχετικὰ μὲ αὐτὴν τὴ συνάντηση ἀποδελτιώθηκαν ἀπὸ τὴ συζήτηση μὲ τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ (Taşalan, σ. 126), καθὼς καὶ ἀπὸ τὴ λεπτομερὴ ἔκθεση (μαζὶ μὲ τὸ υπόμνημα ποὺ δόθηκε στὸν Νουρεττίν πασᾶ) μὲ τίτλο «Σχετικὰ μὲ τὴν ἰδρυση καὶ τὶς ἐργασίες τοῦ Συλλόγου στὴ Σμύρνη», τὴν ὁποία συνέταξαν οἱ ἀδελφοὶ Χαλίτ καὶ Ναῖλ Μοραλιζαντέ κατόπιν τῆς ἀπὸ 12/3/1923 διαταγῆς τοῦ διοικητῆ τοῦ Πρώτου Σώματος Στρατοῦ ἀντιστρατήγου Νουρεττίν πασᾶ (Morali, ΜΙΘ, σσ. 5-28).

52. Ὁ Bayar, στὸ C.A.. A.III-5, Ds. 16, F. 1-1, λέει:

ἽΟ Φερὶτ Ἐτζατζίμπασι ἔφερε τὸν γιατρὸ Χατζῆ Χασανζαντέ Ἐτγέμ μπέη στὸ κλάμπ· μοῦ εἶπε ὅτι θέλει νὰ συναντηθεῖ ἰδιαιτέρως μαζὶ μου. Παρότι ὁ γιατρὸς ἀνῆκε στὴν ἀντιπολιτευομένη παράταξη, ἐπειδὴ ἤξερα ὅτι ἦταν ἄνθρωπος τόσο καθαρὸς ὥστε νὰ μπορεῖ κάποιος νὰ εἶναι εὐχρινὴς μαζὶ του στὰ θέματα τῆς πατρίδας, μοι-

Νοεμβρίου - 2 Δεκεμβρίου)– και πήρε νόμιμη άδεια λειτουργίας αποκτώντας, έτσι, επίσημότητα⁵³.

Τò «Καταστατικό άρχων» που κατέθεσε ó Σύλλογος Υπεράσπισης του Όθωμανικού Δικαίου (MHOC) στη νομαρχία άπαρτίζεται από όκτώ άρθρα. Σύμφωνα με αυτό, ó MHOC, ó όποιος θά μπορούσε να ιδρύσει παραρτήματα στη Σμύρνη και σε όποιες άλλες περιοχές έκρινε κατάλληλες, είχε όρισει σκοπό του τήν «προσπάθεια έξασφάλισης τών δυνατοτήτων για τήν πνευματική και ύλική ανάπτυξη και πρόοδο περιοχών τής πατρίδας· τή γνωστοποίηση στον πολιτισμένο κόσμο τών σκέψεων και αισθημάτων του λαού· τήν έξασφάλιση νομικής και έπιστημονικής υπεράσπισης άπέναντι σε ένεργειες παρεμποδιστικές του σκοπου αυτού, και τήν πειστική και τεκμηριωμένη απόδειξη στον πολιτισμένο κόσμο τών δικαιωμάτων τής

ράστηκα μαζί του τις σκέψεις μου. Κάναμε μιá γενική κουβέντα για τήν κατάσταση τής χώρας. Συμφωνήσαμε στο βασικό ζήτημα, ότι δηλαδή έπρεπε, έναντι τών συνεχών διατηλώσεων τών Ρωμιών και τής συνεργασίας τους με τους Έλληνες, να κάνουμε ό,τι περνούσε από τή χέρι μας· έπρεπε να προσπαθήσουμε να έξασφαλίσουμε τή συνεργασία τών παιδιών τής πατρίδας μπροστά στον κίνδυνο που άπλωνόταν πάνω από τή χώρα. Κατόπιν αυτού, ó γιατρός Έτχέμ μπέτες είπε ότι, αν του δινόταν από μέρους μας ύποσχεση βοήθειας και προστασίας, θά μπορούσε μαζί με μερικούς Σμυρνιούς φίλους του να ιδρύσουν έναν σύλλογο και να άρχίσουν άμέσως να εργάζονται. Έδωσα στον γιατρό και στους φίλους του τή μεγαλύτερη έγγρήση, τους εξήγησα ότι είμαι μαζί τους στις προσταγές τής πατρίδας.

Για τήν ίδια πληροφορία, βλ. Bayar, V, σ. 1619.

53. "Αν και ó Morali, στο ΜΙΟ, σ. 7, γράφει: «Η άμεση και έπίσημη όργάνωσή μας έμποδίστηκε από τις ύποψίες τών όπαδών τής Έλευθερίας και Συνδιαλλαγής και από τó ότι αυτές μεταφέρθηκαν στους Γάλλους και τους Άγγλους. Γιατί υπήρχε ή άποψη ότι ó σύλλογος ήταν τέκνο του Συλλόγου Ένωσης και Προόδου. Λεγόταν επίσης ότι έπρόκειτο για όργάνωση προμετωπίδα του μπολσεβικισμού», δέν θεωρούμε ότι ήταν δυνατόν, τον Νοέμβριο του 1918, να έχει ήδη κατηγορηθεί ó σύλλογος –«που δέν είχε άκόμη άποκτήσει έπίσημότητα και ήταν μουσικός»– για ένωτισμό και μπολσεβικισμό από όπαδους στη Σμύρνη του Κόσμου Έλευθερίας και Συνδιαλλαγής, τó όποιο τήν περίοδο εκείνη δέν είχε επαναδραστηριοποιηθεί σε καμιά περιοχή τής χώρας. Φαίνεται πως ó Μόραλι άποδίδει σε προηγούμενο στάδιο τις αντίδράσεις που αντιμετώπισε ó σύλλογος άφóτου άπέκτησε έπίσημότητα.

έθνικῆς ομάδας πού ἀποτελεῖ τήν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ στή χώρα» (ἄρθρο 2). Ὁ σύλλογος δήλωνε ὅτι δέν θά ἀσχολοῦνταν «σέ καμιά περίπτωση» μέ τήν ἐσωτερική καί ἐξωτερική πολιτική ἢ μέ ζητήματα ἐκλογικά, καί ὅτι δέν θά συμμετεῖχε στίς ἐργασίες ὑφισταμένων κομμάτων οὔτε κομμάτων πού ἐπρόκειτο νά ἰδρυθοῦν μελλοντικά (ἄρθρο 3). Τό «διοικητικό συμβούλιό» του θά τὸ ἀποτελοῦσαν ἐννέα ἄτομα, μεταξύ τῶν ὁποίων θά ἐκλέγονταν ὁ γενικός γραμματέας καί ὁ ταμίας (ἄρθρο 4). Ὁ σύλλογος θά δεχόταν ὡς μέλη του ὅσους ἤθελαν νά ἐγγραφοῦν, μέ τήν πλειοψηφική ψῆφο τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου (ἄρθρο 5), καί θά ἐξέδιδε, ἂν τὸ ἔκρινε ἀναγκαῖο, ἐφημερίδες καί ἐνημερωτικά δελτία στήν τουρκική, ἀγγλική, γαλλική γλῶσσα, ἐπιχειρώντας παράλληλα συνεργασία μέ τόν τοπικό Τύπο (ἄρθρο 6). Ὡς ἔσοδα θά καταχωροῦσε τίς μηνιαῖες τακτικές συνδρομὲς τῶν μελῶν του καί τήν οἰκονομική βοήθεια πού θά τοῦ πρόσφεραν (ἄρθρο 7). Σέ συνέδριο πού θά διοργάνωνε μετὰ τήν ὑπογραφή συνθήκης εἰρήνης, θά ἀποφάσιζε ἂν θά συνέχιζε νά λειτουργεῖ ὑπὸ τὸ ἴδιο καθεστῶς (ἄρθρο 8)⁵⁴.

Ὁ διορισμός στή νομαρχία Ἀϊδινίου τοῦ «ταγμένου ὑπὲρ τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καί Συνδιαλλαγῆς» Ἐτχέμ μπέη, λίγο μετὰ τὴ νομιμοποίηση τοῦ συλλόγου, εἶχε ἀποτέλεσμα νά μὴν μπορεῖ ὁ σύλλογος νά συνεχίσει τίς ἐργασίες του στή Σμύρνη. Ὁ νέος νομάρχης, μετὰ τὴν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του (2 Δεκεμβρίου - 10 Ἰανουαρίου 1919), καί ἀφοῦ πληροφορήθηκε τὴ συζήτηση τοῦ γιτροῦ Χατζῆ Χασανζαντέ Ἐτχέμ μπέη μέ τόν Μαχμούτ Τζελάλ μπέη, κατὰ τὴν ὁποία ὁ πρῶτος πῆρε ἀπὸ τόν δεύτερο τὴν ὑπόσχεση «τῆς ἄνευ ὄρων συμπαράστασης τοῦ Κόμματος Ἀναγέννησης

54. Στον Taçalan, σσ. 126-127, βρίσκεται τὸ κείμενο ἐνός «ἐσωτερικοῦ καταστατικοῦ», ἀλλὰ δέν μπορέσαμε νά διαπιστώσουμε ἂν ὁ σύλλογος τὸ εἶχε ὑποβάλει στὸ βιλαέτι μαζί μέ τὸ «κυρίως ἰδρυτικὸ καταστατικό» του (*Miıdafaai-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti'nin Nizanname-i Dahilisi*, Τὸ ἐσωτερικὸ καταστατικὸ τοῦ Συλλόγου Ὑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου, Σμύρνη 1334, σ. 8). Τὸ ἐσωτερικὸ καταστατικὸ, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκαεννέα συνολικά ἄρθρα σέ τρία κεφάλαια (βλ. τὸ ἐξώφυλλό του ὡς Προσθήκη 1), παρέχει λεπτομερεῖς πληροφορίες σχετικὰ μέ τὴ λειτουργία καί τὴ δομὴ τοῦ συλλόγου.

(Teceddüt) πρὸς τὸν σύλλογο»⁵⁵, ἔλαβε ἀρνητικὴ στάση. Τότε ὁ σύλλογος ἔστειλε στὴν Ἰσταμπούλ ὡς ἐκπρόσωπο τὸν Μοραλιζαντέ Ναίλ μπέτη, ἐπιφορτίζοντάς τον μὲ «τὸ καθήκον τῆς στενῆς παρακολούθησης τῶν πρωτοβουλιῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Κινήματος»⁵⁶. Τις ἡμέρες αὐτές, ὅταν ὁ σύλλογος ἀσφυκτιοῦσε ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τοῦ ὑπὲρ τῆς Συνδιαλλαγῆς Τύπου⁵⁷, ὁ Ναίλ μπέτης εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὸ ξε-

55. Βλ. ὑποσημ. 52.

56. Morali, *MIO*, σσ. 9, 47.

57. Στὸ ἄρθρο μὲ τίτλο «Νὰ κλαίει κανεὶς ἢ νὰ γελάει;», στίς 8 Ἰανουαρίου 1919, ἡ ἐφημερίδα *Islahat* (Μεταρρύθμιση) γράφει:

Τί γίνεται ὁ Σύλλογος γιὰ τὴν Ὑπεράσπιση τοῦ Ὀθωμανικοῦ Δικαίου; Στὴ γῶρα μας ὑπάρχει ἓνας Σύλλογος Ἐθνικῆς Ὑπεράσπισης [Berber, *Mütareke...* (Τὸ σκντζάκι τῆς Σμύρνης τὴν περίοδο τῆς Ἀνακωχῆς...)], σ. 86. Ὁ σύλλογος ποῦ ὑπῆχθη στὸ ὑπουργεῖο στρατιωτικῶν μὲ τὴν ἀπὸ 17 Φεβρουαρίου 1919 ἀπόφαση τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἔκλεισε στίς 22 Μαρτίου, ὁπότε κατασχέθηκαν ὅλα τὰ περιουσιακὰ του στοιχεῖα, καὶ διαλύθηκε στίς 2 Μαΐου], ὁ ὁποῖος ἔχει μιὰ τακτικὴ ὀργάνωση καὶ τὸ πρόγραμμά του ὑπερασπίζεται τὰ ὑψηλὰ συμφέροντα τῆς πατρίδας. Κι ἐνῶ ἡ ζωογόνησις, ἡ ἐξομάλυνσις τῆς λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ ἔπρεπε νὰ ἀποτελεῖ καθήκον γιὰ τοὺς ἐντιμους καὶ σκεπτόμενους ἀνθρώπους, αὐτὸ δὲν ἔγινε. Ἀκόμα οὔτε καὶ προσωπικότητες τόσο ἀξιόλογες ὥσθ οἱ μπέηδες Τακνατζιζαντέ Σαχίπ, σείχης Νουρί, Χατζῆ Μιτχάτ, ὁ γιατρός Ἐτχέμ, ὁ Ἀχμέτ Μπουρχανεττιν δὲν μύησαν νὰ τὸ σκεφτοῦν αὐτὸ, καὶ συνεργαζόμενοι μὲ παιδαρέλια ἱδρυσαν τὸν Σύλλογο Ὑπεράσπισης τοῦ Ὀθωμανικοῦ Δικαίου. Παρακκλῶ, τί θὰ πεῖ Ἐθνικὴ Ὑπεράσπιση, δὲν θὰ πεῖ Ὑπεράσπιση Ἐθνικοῦ Ὀθωμανικοῦ Δικαίου; Τότε, τί ἀνάγκη ὑπῆρχε νὰ ἱδρυθεῖ δεύτερος σύλλογος, ὥστε σχεδὸν νὰ ἐνοχλοῦμε τὸν λαὸ ἀκόπως, ζητώντας του βοήθεια ἢ προσφεύγοντας σ' αὐτόν; Ὡστόσο, κι ἐνῶ ἐμεῖς θεωρούσαμε τίς προσωπικότητες τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀναφέρουμε πρὶ πάντων ὠφέλιμες γιὰ τὸν σύλλογο, κρίμα, δὲν ἦσαν ἔτσι. Τὸ πρῶτο ἐπίτευγμα μερικῶν ἀπὸ τοὺς ἱδρυτὲς αὐτοῦ τοῦ συλλόγου ἦταν τὰ γεγονότα τοῦ Καρσιγιακὰ, ποὺ δὲν ταιριάζουν οὔτε σὲ ἀλλετες (Ὁ ξυλοδαρμὸς τοῦ ὑπὲρ τῆς Συνδιαλλαγῆς ἰδιοκτητῆ τῆς ἐφημερίδας *Islahat*, Σαμπιζαντέ Ἐμὴν Σουρεγιὰ μπέτη, ἀπὸ τὸν Μοραλιζαντέ Ναίλ μπέτη – γιὰ λεπτομέρειες βλ. Morali *MIO*, σ. 46). Τὸ δεῦτερο ἐπίτευγμά τους εἶναι νὰ συγκεντρώσουν τὸν κόσμον στὸ χρηματιστήριο καὶ νὰ τοῦ ζητοῦν βοήθεια. Ἐδῶ ἀκούστηκε βτι, ἂν οἱ πλοῦσιοι δὲν δώσουν χρήματα, θὰ τοὺς ἐκθέσουν. Κρίμα, κρίμα. Τὸ τρίτο τους ἐπίτευγμα κι ἂν εἶναι παράξενο! Ἔστειλαν, λέει, τὸν γιὸ τοῦ Μόραλι Ἀχμέτ ἐφέντη, αὐτὸ τὸ παιδαρέλι, τὸν Ναίλ, ποὺ δὲν ἔχει πῆξει ἀκόμη τὸ μυαλό του, στὴν Ἰσταμπούλ γιὰ νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸν σύλλογο καὶ τὸ δίκαιό του. Ἐμεῖς λέμε στοὺς πλοῦσιους μας, ἂν θέλετε νὰ βοηθήσετε δώστε στὸν Σύλλογο Ἐθνικῆς Ὑπεράσπισης. Κι ἀπευθυνόμενοι στοὺς ἐντιμους ἀνθρώπους ποὺ ἀναφέρουμε πρὶ πάντων, τοὺς λέμε,

νοδοχεῖο Τοκατλιάν καὶ ἐρχόταν σὲ ἐπαφὴ μὲ ὀργανώσεις, ἰδρύματα καὶ ἀρχηγούς ξένων ἀποστολῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πίστευε ὅτιμποροῦσε νὰ πάρει βοήθεια.

Πρώτη μεταξὺ τῶν ὀργανώσεων αὐτῶν ἦταν τὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο⁵⁸, τὸ ὁποῖο ὁ Τούναγια χαρακτηρίζει «ὄχι συνέδριο –ὅπως θεωρεῖται– ἀλλὰ σύλλογο πού εἶχε ἀνακοινώσει ὅτι ἰδρύθηκε ἀπὸ τὰ κόμματα καὶ ἦταν διακομματικός, ἤ, μᾶλλον, ὑπερκομματικός». Ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο –τὸ ὁποῖο στὸ πρόγραμμά του σημειώνει ὅτι ὁ Σύλλογος Ὑπεράσπισης τοῦ Ὀθωμανικοῦ Δικαίου ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πενήντα δύο ἰδρυτικούς του συλλόγους (ἄρθρο 1)– ὁ Μοραλιζαντέ Ναῖλ μπέτης «συνεργάστηκε» μὲ τὴν Χαλιντέ Ἐντίπ (Ἀντιβάρ) χανούμ, μὲ τὸν πρόεδρο τῆς Ἐταιρίας Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς καὶ Παιδείας, ὀφθαλμίατρο Ἐσάτ (Ἰσίκ) πασά, τὸν γενικὸ γραμματέα τοῦ ὑπουργείου ἐσωτερικῶν καὶ πρώην βουλευτὴ Φιζάν Τζαμί (Μπαϊκούτ), τὸν διευθυντὴ τῆς Σχολῆς Ἀρρένων Διδασκάλων, Ἀχμέτ Σερεβέτ (Ντιουλιγκέ), τὸν πρώην νομάρχην Ἰκονίου, Χιουσνού, τὸν γιατρὸ Ἀντνάν (Ἀντιβάρ) καὶ τὸν πρόεδρο τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀναχωχῆς καὶ πρώην διπλωμάτη Γκαλιπ Κεμαλί μπέτη. Γὰρ τὴ συνεργασία αὐτή, τὴν ὁποία χαρακτηρίζει «περιεργη»⁵⁹, ὁ Ναῖλ μπέτης σημειώνει: «Ἐνῶ ἐγὼ περίμενα βοήθεια ἀπὸ αὐτοὺς πού βρίσκονταν ἐπικεφαλῆς τοῦ κινήματος, ἐκεῖνοι προσπάθησαν νὰ πάρουν βοήθεια ἀπὸ ἐμένα». Παράλληλα ὁ Ναῖλ μπέτης σύναψε θερμὲς σχέσεις καὶ μὲ τὸν Τύπο⁶⁰.

ἐσεῖς εἶστε οἱ ἐπικεφαλῆς τῶν ἥσων ἐντίμων ἔχουν ἀπομείνει στὴ χώρα αὐτή. Ἡ διὰ φύλαξή τῆς σεμνῆς ἀξιοπρέπειάς σας δὲν εἶναι μόνον ὑπόθεση δικῆ σας ἀλλὰ καὶ δικῆ μας. Οἱ συναθροίσεις μὲ παιδαρέλια αὐτοῦ τοῦ εἶδους στιγματίζει τὴ φήμη πού ἔχετε στὸ κοινωνικὸ σας περιβάλλον. Ἄν θέλετε νὰ ὑπηρετήσετε τὴν πατρίδα, πηγαίνατε δῶστε ζωὴ στὸν Σύλλογο Ἐθνικῆς Ὑπεράσπισης. Νὰ περηφανεύεσθε γιὰ σᾶς αὐτὸς ὁ θεσμός, πού εἶναι ὀργανωμένος καὶ στὴν τελευταῖο δῆμο τῆς χώρας, καὶ νὰ περηφανεύεσθε ἐπομένως γιὰ σᾶς ὅλο τὸ ἔθνος καὶ ὀλόκληρη τὴ χώρα.

58. Γιὰ λεπτομερεῖς πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο, βλ. Tunaya, II, Κωνσταντινούπολη (Φεβρουάριος 1986), σσ. 150-160.

59. Morali, *MİO*, σσ. 47-48.

60. Ὁ Morali στὸ *MİO*, σσ. 48-49, λέει: «Στὴ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν στὴν Ἰσταμπούλ, ἐπωφελήθηκα πολὺ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα *Tasvir-i Efkâr* (Τρόπος σκέ-

«Όσο ο Ναϊλ μπέτης συνέχιζε τή δράση του στήν 'Ισταμπούλ, ανέλαβε καθήκοντα νομάρχης 'Αϊδινίου ὁ «ὑπερβολικά θρησκός» Νουρεττίν πασάς (26 'Ιανουαρίου - 23 Μαρτίου), γεγονός πού θά πρέπει νά ἀντιμετωπίσθηκε μὲ ἀνησυχία ἀπὸ τή διοίκηση τοῦ συλλόγου στή Σμύρνη, οἱ σχέσεις τοῦ ὁποῖου μὲ τὸ Κόμμα 'Αναγέννησης ἦταν πλέον γνωστές στὸ κοινόν⁶¹. 'Επωφελούμενος ἀπὸ ἕνα παράπονο πού ἐξέφρασε ὁ Νουρεττίν πασάς σὲ κάποιον οἰκεῖο του, ὁ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέτης τηλεφώνησε στὸν πασά καὶ τοῦ εἶπε: «Πασά μου, παραπονιέστε πὼς δὲν σᾶς ἀναζητᾶμε. 'Εσεῖς ὅμως εἶστε ἀπασχολημένος μὲ τὴν 'Εταιρία τῆς 'Επιστήμης (Cemiyet-i İlmîye), πού ἔχουν ἰδρύσει ὅλοι αὐτοὶ οἱ θρησκευόμενοι χατζῆδες καὶ οἱ χοτζάδες. Ἄλλο οἱ ὑποθέσεις θρησκείας καὶ πίστης καὶ ἄλλο ἡ πολιτική. Ἀφήστε αὐτοὺς νά ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἄλλη ζωή. 'Εσεῖς

ψης). Ὁ δημοσιογράφος αὐτῆς τῆς ἐφημερίδας, 'Αλί μπέτης, ἦταν ἕνας ξανθός, κοντοῦ ἀναστήματος, εὐκίνητος νέος ἄνδρας. Θυμᾶμαι τώρα πὼς διάνθιζε τίς δηλώσεις μου καὶ τίς εἰδήσεις πού τοῦ ἔδιναν, καὶ τίς ἐνίσχυε ἔτσι πού ἔμενα κατάπληκτος. Στὰ δημοσιεύματα πού βγῆκαν στήν 'Ισταμπούλ μᾶς βοήθησαν πολὺ ὁ πρῶην διπλωμάτης Χουσεῖν Ραγκίπ μπέτης, ὁ Γιουνούς Ναντὶ μπέτης καὶ οἱ δημοσιογράφοι τῆς ἐφημερίδας *Aksam* (Βραδυνή)». Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἂν καὶ ἡ ἐφημερίδα *Köylü*, στὸ φύλλο τῆς 9ης Φεβρουαρίου 1919, ἔγραφε: «Ὁ Μοραλιζαντέ Ναϊλ μπέτης, μέλος τοῦ Συλλόγου Ὑπεράσπισης τοῦ Ὁθωμανικοῦ Δικαίου Σμύρνης, ὁ ὁποῖος πῆγε στήν 'Ισταμπούλ γιὰ νά ἐπιτελέσει ἐθνικὸ καθήκον, ἐξέδωσε ἐφημερίδα μὲ ἐγχρωμες εἰκόνες μὲ σκοπὸ νά ὑπερασπιστεῖ τὸ ἱστορικὸ καὶ ἐθνικὸ μας δίκαιο», ἐπειδὴ ὁ Ναϊλ μπέτης δὲν ἀναφέρει αὐτὴ τὴ σημαντικὴ δραστηριότητα στὰ ἀπομνημονεύματά του, θεωροῦμε ὅτι ἡ εἶδηση δὲν εὐσταθεῖ.

61. Τὸ ὅτι ὁ Νουρεττίν πασάς δὲν ἐβλεπε τοὺς Ἐνωτικoὺς μὲ πολὺ καλὸ μάτι φάνηκε ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, μόλις διορίσθηκε ἀναπληρωτῆς νομάρχης 'Αϊδινίου, κατήγγειλε στὸ ὑπουργεῖο στρατιωτικῶν τὸν βουλευτὴ Ραχμί μπέτη, ὁ ὁποῖος εἶχε χρηματίσει καὶ νομάρχης Σμύρνης λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν Ἄνακωχῆ, μὲ τὴν αἰτιολογία ὅτι «προέβαινε σὲ ἐνέργειες πού δὲν ἄρμοζαν στὰ καθήκοντά του». Στὸ *DH-KMS*, Ds. 49/1, ἔγγραφο 6, ὁ ὑπουργὸς ἐσωτερικῶν Φετχί μπέτης, μὲ τὸ τηλεγράφημά του, στίς 27 Ὀκτωβρίου 1918, πρὸς τὸν Νουρεττίν πασά, τοῦ γνωστοποιοῦσε ὅτι ἀνέμενε τὰ στοιχεῖα πού θά ἀποδείκνυαν καὶ θά στῆριζαν τὴν καταγγελία του. Δὲν μπορέσαμε νά διαπιστώσουμε κατὰ πόσο ὁ πασάς ἀπέστειλε ἢ ὄχι στὸν Φετχί μπέτη τὰ ζητούμενα στοιχεῖα, ἀλλὰ νομίζουμε ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ πού ἀναφέρομε ὅτι ἦρθε στή Σμύρνη γιὰ νά ἀνακρίνει τὸν Ραχμί μπέτη συγκροτήθηκε κατόπιν δικῶν του ἐνεργειῶν.

δῶστε χεῖρα βοήθειας σ' ἐμᾶς». Τότε, ὁ Νουρεττίν τὸν προσκάλεσε στὴ νομαρχία⁶². Ἡ συζήτησή τους, πού μᾶλλον ἔγινε στὶς 3 ἢ 4 Φεβρουαρίου, ἔθεσε τὰ θεμέλια μιᾶς συνεργασίας πού θὰ ἀποδεικνυόταν πολὺ ὠφέλιμη. Ἦταν ἡ περίοδος τῆς Διάσκεψης Εἰρήνης τοῦ Παρισιοῦ, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Βενιζέλος εἶχε ζητήσει⁶³ ἀπὸ τοὺς συμμάχους νὰ προσαρτηθεῖ στὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρο τὸ βιλαέτι Ἀϊδινίου (σαντζάκια Σμύρνης, Μαγνησίας καὶ Ἀϊδινίου) καθὼς καὶ τὰ ἀνεξάρτητα σαντζάκια Kale-i Sultaniye (Τσανάκκαλε), Karesi (Μπαλίκεσιρ), καὶ Mentеше (Μούγλα). Σύμφωνα μὲ τὴ διατύπωση τοῦ Χαλίτ μπέη, πρώτη δουλειὰ τοῦ συλλόγου, πού εἶχε πάρει «μιά βαθιὰ ἀνάσα»⁶⁴, ἦταν νὰ ἐτοιμάσει μιὰ προειδοποίηση μὲ ἀφορμὴ τὰ τηλεγραφήματα⁶⁵ πού εἶχαν σταλεῖ στὶς τουρκικὲς ἐφημερίδες τῆς Σμύρνης ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς διοικητὲς καὶ ἱερωμένους τῶν ὑπαγόμενων στὸ βιλαέτι Ἀϊδινίου περιοχῶν. Ἡ προειδοποίηση ἄρχιζε: «Ἐμεῖς, ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ νομοῦ Ἀϊδινίου καὶ τῶν σαντζακιῶν τοῦ Μέντεσε καὶ Κάρεσι, πού ὑπογράφουμε τὸ κείμενο αὐτὸ στὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ τῆς ἐν λόγω περιοχῆς, ὁ ὁποῖος στὰ τέσσερα πέμπτα του εἶναι, ἀπὸ ἀπόψεως φυλῆς, γλώσσας καὶ ἐθνικῆς συνείδησης, τουρκικός...». Ἡ προειδοποίηση τόνιζε πὼς τὰ βιλαέτια καὶ τὰ σαντζάκια αὐτά, πού ἀποτελοῦν τὸ σημαντικότερο κομμάτι τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, εἶναι καθ' ὅλοκληρίαν τουρκικά, καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὶς ἱστορικὲς τους διασυνδέσεις, καὶ συνέχιζε: «Παρατηροῦμε μὲ λύπη πὼς κάποια μικρὰ ἔθνη, πού βάλθηκαν νὰ ἐπωφεληθοῦν

62. Taçalan, σ. 154, ἀπὸ μιὰ συνέντευξη μὲ τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ.

63. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ΙΕ', Ἀθήνα 1980, σ. 111.

64. Morah, MJO, σ. 9, ὁ Χαλίτ μπέης τονίζει ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνάσα πάθρηκε «πολὺ σύντομα ἀφοῦ ξανάρχισε νὰ ἐργάζεται» ὁ πασάς.

65. Ὑπὸ τοὺς τίτλους «Ἐθνικὸ φανέρωμα» ἢ «Πατριωτικὴ ἐκδήλωση» δημοσιεύθηκαν στὴ *Müsavet* τὰ τηλεγραφήματα πού ἔφθασαν στὶς 22 Φεβρουαρίου 1919 ἀπὸ τὸ Ρεσάντιγε, στὶς 25 Φεβρουαρίου ἀπὸ τὴν Τίρε, στὶς 26 καὶ 27 Φεβρουαρίου ἀπὸ τὴν Πέργαμο καὶ τὸν Τσεσμέ, στὶς 7 Μαρτίου ἀπὸ τὸ Δικελί· στὴν *Islahat* τὰ τηλεγραφήματα πού ἔφθασαν στὶς 2 Μαρτίου ἀπὸ τὰ Βουρλά καὶ τὴν Παλαιὰ Φώκια, καὶ στὴν *Köyliü*, τὸ τηλεγράφημα ἀπὸ τὸ Ντενιζλί, τὴν 1η Μαρτίου.

ἀπὸ τὴν κακὴν κατάστασιν στὴν ὁποία βρισκόμαστε, ἔχουν ζηλώσει νὰ ἡγεμονεύσουν σ' αὐτὴν τὴν ἀποτελούμενη ἀπὸ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, καὶ ἐντελῶς ξένη πρὸς αὐτούς, φυλὴ. Ἐμεῖς οἱ Τοῦρκοι ζητᾶμε τὴν προστασίαν τῶν παλαιῶν καὶ ἱερῶν δικαιωμάτων μας πάνω στὰ ἐδάφη αὐτὰ καὶ πιστεύουμε πῶς, μὲ τὴν διασφάλισιν τῶν δικαιωμάτων τῶν μειονοτήτων μέσῳ μιᾶς μεταρρυθμίσεως, ἢ παραμονῆς τῶν ἐδαφῶν αὐτῶν στὴ μητέρα πατρίδα θὰ ἀποτελέσει τὸν σημαντικότερον παράγοντα εἰρήνης καὶ ἡρεμίας στὴν Ἑγγὺς Ἄνατολή. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸ ζητᾶμε μὲ σεβασμὸν νὰ προληφθεῖ ὁ κίνδυνος ποὺ ἀπειλεῖ τὴ φυλὴν μας, νὰ ἀποδοθοῦν τὰ ἀναμφισβήτητα ἔθνικα δικαιώματά μας καί, ἔτσι, νὰ προσφερθεῖ ὑπηρεσία στὴν παγκόσμιαν πολιτικὴν εἰρήνην»⁶⁶. Ὁ σύλλογος εἶχε ἐπιφορτίσει μιὰ ἐπιτροπὴν⁶⁷ μὲ τὸ καθήκον νὰ ἐπιδώσει τὴν προειδοποίησιν στοὺς ἐκπροσώπους τῆς Κυβέρνησεως τῆς Συνδιαλλαγῆς στὴν Ἰσταμπούλ καὶ στὸν πρωθυπουργόν. Ἀπαρτιζόταν ἀπὸ τὸν Μοραλιζαντέ Ναϊλ, τὸν Σουκιερίζαντέ Τεβφικ πασά, τὸν σείχη τῶν Μεβλεβήδων Νουρί ἐφέντη, τὸν Νατζι μπέη, καὶ τὸν πολὺ θερμὸν ὁπαδὸν τῆς Συνδιαλλαγῆς, Σαντικ μπέη, «μὲ τὴν σκέψιν ὅτι ἡ παρουσία του θὰ λειτουργῶσιν ὡς ἄσυλον τοῦ συλλόγου ἀπέναντι στοὺς ὁπαδοὺς τῆς Ἐλευθε-

66. Ἡ προειδοποίησιν δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν ΜΗΟΚ –ποὺ μετὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη μετέφερε τὶς ἐργασίας του στὴν Ἰσταμπούλ– στὴ σ. 11 τοῦ φυλλαδίου ἀρ. 4, μὲ τίτλον «Τουρκικὴ Σμύρνη», τὸ ὁποῖον ἐξέδωσε μὲ στατιστικὰς καὶ γραφιστικὰς προσθήκας καὶ χάρτες στὰ γαλλικὰ (*Smyrne Turque*, Publication de la Société de Défense des Droits Ottomans-Smyrne, No 4, Imprimerie Ahmed Ihsan & Co, 1919, σσ. 32). Βλ. τὸ ἐξώφυλλον τοῦ φυλλαδίου στὴν Προσθήκην 2.

67. Berber, *Mütareke...* (Τὸ σαντζάκι τῆς Σμύρνης τὴν περίοδον τῆς Ἄνακωχῆς...), σ. 20: τὸ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς Σουκιερίζαντέ Τεβφικ πασάς ἦταν μεταξὺ τῶν ὑποψηφίων τοῦ Κόμματος τῆς Ἀναγέννησεως (Teceddüt Partisi) στὶς δημοτικὰς ἐκλογὰς ποὺ ὁλοκληρώθηκαν στίς 10 Φεβρουαρίου. Στὸ ἴδιον, σ. 121: ὁ Σαντικ μπέης ἦταν ὁ κύριος μέτοχος καὶ υπεύθυνος διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδας *Mısavvat*, φερέφωνο τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς, στὴ Σμύρνη. Στὸ Moralı, *MİO*, σ. 10, ἀναφέρεται ὅτι ὁ σείχης τῶν Μεβλεβήδων, Νουρί ἐφέντης, ἐβλαψε τὸν ἀγῶνα γιὰ προσωπικὰ του συμφέροντα καὶ παρουσιάζεται ἀρνητικὰ τὸ πορτρέτον του. Ὅσο γιὰ τὸν Νατζι μπέη, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ἱδρυτικὰ μέλη τοῦ ΜΗΟΚ.

ρίας και Συνδιαλλαγής, ως βιτρίνα δηλαδή⁶⁸. 'Η επίτροπή, στην οποία είχαν δοθεί και πληροφορίες σχετικά με τὸ θέμα τῆς ἀποστολῆς μερικῶν αἰρετῶν μελῶν στὴ Διάσκεψη Εἰρήνης γιὰ νὰ ἐκπροσωπήσουν τὸν λαὸ τῆς δυτικῆς Ἀνατολίας, ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ Σμύρνη στὰ τέλη Φεβρουαρίου.

Γιὰ τὸν ΜΗΟС αἰτεῖ ἐρθεῖ ἡ ὥρα νὰ γίνεῖ γνωστὸ ὅτι ἡ παγίδα ποὺ ἤθελαν νὰ στήσουν οἱ Ἕλληνες χρησιμοποιώντας τοὺς Ἕλληνες θὰ κόστιζε πολὺ ἀκριβὰ τόσο στὸν τουρκικὸ λαὸ ὅσο καὶ στὴν Ἑλλάδα καί, εἰδικὰ στοὺς Ρωμιούς τῆς Τουρκίας⁶⁹. Ἀφοῦ δημιούργησε μιὰ «συμβουλευτικὴ ἐπίτροπή»⁷⁰ ἀπὸ ἐκπροσώπους ὄλων τῶν κομμάτων, τῶν συλλόγων καὶ τῶν ὀργανώσεων τῆς Σμύρνης, ὁ ΜΗΟС ξεκίνησε τὶς προετοιμασίες ἐνὸς συνεδρίου ποὺ θὰ γινόταν στὴ Σμύρνη τὸν Μάρτιο, με σκοπὸ νὰ γνωστοποιήσει στὴν παγκόσμια κοινὴ γνώμη τὸ τουρκικὸ δίκαιο⁷¹. Ὁ Νουρεττίν πασάς, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀνταποκριθεῖ θετικά στὴν ἐκκλήση βοήθειας τοῦ συλλόγου, στὸ προσκλητήριό τηλεγράφημα ποὺ ἔστειλε στὸ βιλαέτι τοῦ Αἰδινίου, στὰ σαντζάκια καὶ στοὺς καζάδες τοῦ Κάρεσι καὶ τοῦ Μέντεσε ζητοῦσε νὰ μετάσχουν στὸ συνέδριο οἱ δήμαρχοι καὶ οἱ μουφτῆδες τῶν περιοχῶν αὐτῶν μαζί με τέσσερις ἐκπροσώπους ἀπὸ κάθε σαντζάκι καὶ δύο ἀπὸ κάθε καζά⁷².

Τὶς ἴδιες ἡμέρες, στὴν Ἰσταμποῦλ λάμβαναν χώρα ἐξελιξίσεις ποὺ ἐνδιέφεραν τὸν σύλλογο. Ἡ παραίτηση τοῦ πρωθυπουργοῦ Τεβφίκ

68. Morali, *MİO*, σ. 10.

69. Morali, *MİO*, σ. 11.

70. Ἡ ἐπίτροπή αὐτή, ἕνα εἶδος συνομοσπονδίας ὀργανώσεων, πρέπει νὰ συζητήθηκε με πρόταση τοῦ Μοραλιζαντέ Ναίλ μπέη, ὁ ὁποῖος γνώριζε καλά τὴν πρωτοβουλία τοῦ Ἐθνικοῦ Συνεδρίου, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ δημιουργήσει ἕνα κίνημα στελεχῶν.

71. Ἐνα τέτοιο συνέδριο ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθεῖ σύμφωνα με τὸ κύριο (ἄρθρο 8) καὶ τὸ ἐσωτερικὸ (Ὁργάνωση/ἄρθρο 10) καταστατικὸ τοῦ συλλόγου. Τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ἡ σύγκληση τοῦ συνεδρίου –τὸ ὁποῖο ὁ σύλλογος ὀρίζει σαφῶς στὰ καταστατικά του ὅτι θὰ γίνεῖ ἀμετὰ τὴν ἐπίτευξη εἰρήνης– ὀρίστηκε γιὰ τὸν μῆνα Μάρτιο μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνησυχία ποὺ δημιούργησαν οἱ ἑδαφικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ Βενιζέλου στὴ Διάσκεψη Εἰρήνης τοῦ Παρισιοῦ.

72. Taçalan, σ. 154.

πασά, στις 3 Μαρτίου, ό όποϊός ήταν γνωστό ότι θα άποδεχόταν την προειδοποίηση⁷³, άφησε μετέωρη την έπιτροπή πού είχε πάει στην Ίσταμπούλ. Η Ίταλία, πού θεωρούσε ότι τά έδάφη πού διεκδικούσε ό Βενιζέλος στη δυτική Άνατολία έπρεπε, κατά τή συμφωνία του St. Jean-de-Maurienne (17 Άπριλίου 1917), να άποδοθούν σ' αυτήν, όταν, στις 7 Μαρτίου, κατάλαβε ότι οί σύμμαχοι θα προτιμούσαν την Έλλάδα⁷⁴, προσπάθησε να ενισχύσει τή διαπραγματευτική της θέση. Έτσι, ό Ιταλός ύπατος κομισάριος στην Ίσταμπούλ, κόμης Sforza, κάλεσε στην Ιταλική πρεσβεία τόν Ναϊλ μπέη, με τόν όποϊον βρισκόταν τότε σέ έπαφή. Στη συνάντηση αυτή —τήν όποία νομίζουμε πώς ή έπιτροπή του ΜΗΟC, δυσφορώντας πού δέν είχε καταφέρει να προβεί σέ καμιά ένέργεια άπό τότε πού έφτασε στην Ίσταμπούλ, δέχθηκε με εύχαρίστηση— ό κόμης Σφόρτσα είπε στον Ναϊλ μπέη ότι ή κατάληψη τής Σμύρνης άπό τούς Έλληνες ήταν ζήτημα ώρων και τόν συμβούλευσε άντί τής Έλλάδας να προτιμηθεί ή Ίταλία, ή όποία ήταν άνεπτυγμένη, πολιτισμένη και μη έχθρική πρός την Τουρκία⁷⁵. Ο Ναϊλ μπέης, ό όποϊός ήξερε ότι «οί Ίταλοί...

73. Taçalan, στη σ. 155 αναφέρεται ότι ή έλευση τής έπιτροπής στην Ίσταμπούλ ήταν άποτέλεσμα μιās συμφωνίας πού κλείστηκε με τόν Τεβφίκ πασά.

74. Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğū'nun Paylaşılması* (Ο διαμοιρασμός τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), Άγκυρα 1986, σσ. 58-60. Η έπιτροπή έμπειρογνομόνων, ή όποία μετά άπό πρόταση του άγγλου πρωθυπουργού, Λούδ Τζόρτζ, είχε αναλάβει, στις 4 Φεβρουαρίου, να κρίνει και να εκδώσει τελειωτική άπόφαση σχετικά με τις άπαιτήσεις του Βενιζέλου, παρουσίασε στις 7 Μαρτίου, στη Διάσκεψη, την έκθεση πού είχε έτοιμάσει. Άπό την έκθεση προκύπτει ότι οί Άγγλοι και οί Γάλλοι πού συμμετείχαν στην έπιτροπή ως μέλη ένέκριναν όλες τις άπαιτήσεις του Βενιζέλου σχετικά με τή δυτική Άνατολία, τή Θράκη και τά Δωδεκάνησα. Το γεγονός ότι ό Άμερικανός Westermann, μέλος τής έπιτροπής, δέν θεωρούσε προσήκουσες τις άπαιτήσεις του Βενιζέλου στη δυτική Άνατολία όχι μόνο δέν έβρισκε σύμφωνο τόν πρόεδρό του Ούίλσον, αλλά ό τελευταίος επαναλάμβανε με κάθε ευκαιρία ότι οί μυστικές συμφωνίες πού συνάπτονται στη διάρκεια του πολέμου δέν θα δέσμευαν τόν ίδιο.

75. Το να εκδώσει ένας σύλλογος πού είχε ίδρυθεί με σκοπό την υπεράσπιση του δικαίου των Τούρκων τής δυτικής Άνατολίας —άκολουθώντας την πρόταση του κόμη Σφόρτσα— προειδοποίηση με την όποία θα δήλωνε ότι προτιμούσε την κατοχή τής περιοχής άπό τούς Ίταλούς, άποτελούσε άναμφίβολα σημαντικό χαρτί για την Ίταλία, κατά τή Διάσκεψη.

δίνοντας τήν ἐντύπωση πὼς ἐπιθυμοῦσαν νὰ βοηθήσουν τήν τουρκική ὑπόθεση, ἤθελαν στήν πραγματικότητα νὰ πάρουν τή θέση τῶν Ἑλλήνων» ἀπέριψε («εὐγενικά») τή συμβουλή λέγοντας («οὔτε ἐσεῖς οὔτε ἐκεῖνοι»). Ἄντ' αὐτοῦ, πρότεινε κοινή δράση ἐναντίον τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία ὑποστήριζε μιὰ πιθανή ἀπόπειρα κατάληψης τῆς δυτικῆς Ἀνατολίας ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, γεγονός που θά τερματιζόταν σίγουρα μὲ καταστροφή. Ζήτησε ἐπίσης –παράκληση που εἶχε ὑποβάλει παλιότερα– τή μεσολάβηση τοῦ Ἰταλοῦ κομισάριου γιά τήν πρόσκληση καὶ συμμετοχή ἐκπροσώπων τοῦ συλλόγου στή Διάσκεψη Εἰρήνης τοῦ Παρισιοῦ. Δύο ἡμέρες ἀργότερα, οἱ Ἰταλοί πληροφορήσαν τὸν Ναῖλ μπέη ὅτι ἡ τορπιλάκατος Bronzetto ἦταν ἔτοιμη νὰ μεταφέρει στή Σμύρνη τήν ἐπιτροπή τοῦ ΜΗΟC που βρισκόταν στήν Ἰσταμπούλ, ἔτσι ὥστε νὰ ἐτοιμαστεῖ τὸ ὑπόμνημα που θά ἀποστέλλονταν στή Διάσκεψη Εἰρήνης⁷⁶. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη αὐτὴ καὶ γιά νὰ γλιτώσει ὁ σύλλογος «ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ τέκνου καὶ παίγνιου τῶν Ἐνωτικῶν», ὁ Ναῖλ μπέης ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Τζαμί μπέη, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς σκληροὺς ἀντιπάλους τῆς Ἐνωσης καὶ Προόδου⁷⁷. Τὸ πρῶτο που ἔκανε ὁ Ναῖλ μπέης ὅταν ὁ Τζαμί μπέης δέχθηκε τὴν παράκλησή του –ἀποδοχή στήν ὁποία ἔπαιξε ρόλο τὸ γεγονός ὅτι οἱ δύο ἄντρες γνωρίζονταν ἀπὸ πα-

76. Morali, *MİO*, σσ. 51-52. Ἡ συνεργασία αὐτὴ, πάντως, δὲν δηλώνει ὅτι ἡ Ἰταλία ἐγκατέλειψε τὴν πρόθεσή της, ὅπως αὐτὴ ἀναφέρεται στήν παραπάνω ὑποσημείωση. Ὅπως τονίζει ὁ Ναῖλ μπέης, σσ. 50 καὶ 53, ὁ ἀλβανικῆς καταγωγῆς πράκτορας τῶν Ἰταλῶν, Ἀχμέτ Ντίνιο, που ἐπέβαινε στήν τορπιλάκατο, εἶχε τηρήσει ἀρνητικὴ στάση ἐναντι τοῦ Ναῖλ μπέη καὶ τῶν φίλων του, κι ἀκόμη εἶχε προκαλέσει κάποια ἀναστάτωση στή Σμύρνη. (Πρόκειται γιά τὴ φιλονικία τοῦ Ναῖλ μπέη, στὸ ξενοδοχεῖο Κράμερ, μὲ τὸν Μουφτουζαντέ Σουκρού (Καγιά) μπέη, γιά τὸν ὁποῖο γράφει ὅτι πῆρε τὸ μέρος τῶν Ἰταλῶν.) Ὅπως τονίζει ὁ Taçalan, σ. 155, στήν πραγματικότητα καὶ οἱ δύο πλευρὲς προσπαθοῦσαν νὰ χρησιμοποιήσουν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη.

77. Ὅπως σημειώνει καὶ ὁ Tunaya, II, σ. 237, τὴ στιγμή που ὁ Ναῖλ μπέης ὑπέβαλλε αὐτὴ τὴν παράκληση, ὁ Τζαμί μπέης ἦταν στέλεχος τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κόμματος Εἰρήνης καὶ Σωτηρίας (Sulh ve Selamet-i Osmaniye Partisi) –ἡμερομηνία ἱδρύσεως, 14 Ἰανουαρίου 1919–, τὸ ὁποῖο ἦταν γνωστὸ γιά τὴν ἀντιπολίτευσή του κατὰ τῶν Ἐνωτικῶν (İttihatçı). Ὁ Τζαμί μπέης θά πρέπει νὰ ἐκπροσωποῦσε τὸ ἴδιο κόμμα καὶ στὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο.

λιά⁷⁸— ήταν να τὸν συστήσει στὸν κόμη Σφόρτσα καὶ νὰ τὸν συμπεριλάβει στοὺς ἐπιβάτες τῆς τορπιλάκατου Bronzetto⁷⁹. Ὁ Ναῖλ μπέης ἐτοιμαζόταν νὰ ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Ἰσταμποὺλ ἔχοντας παραδώσει, στὶς 12 Μαρτίου, στὶς ἀρμόδιες ἀρχές⁸⁰ τὴν προειδοποίηση τῆς κεντρικῆς διοίκησης τοῦ ΜΗΟC. Παράλληλα, στὴ Σμύρνη ἐτοιμαζόταν, μὲ τὴν πρωτοβουλία τῆς Τουρκικῆς Ἐστίας, ἡ σύγκληση μιᾶς συνέλευσης⁸¹ ποὺ θὰ εἶχε σκοπὸ, σύμφωνα μὲ τὴν *Ἐφημερίδα τοῦ χωρικοῦ*, τὴ «διαμαρτυρία ἐναντίον τῶν ἄδικων ἀπαιτήσεων καὶ ὀρέξεων ποὺ ἀναπτύσσονται γιὰ τὴν πατρίδα» καθὼς καὶ «τὴ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς, νομικῆς —κι ὄχι μόνο ἱστορικῆς— ὁδοῦ ἀπόδειξη τῆς ἀδικίας τῶν ἐλληνικῶν διεκδικήσεων ἀπέναντι στὴν πατρίδα μας, ἡ ὁποία εἶναι ζυμωμένη μὲ τὸ αἷμα καὶ τὰ ὀστά μας».

Ἡ συνέλευση αὐτὴ πραγματοποιήθηκε στὶς 13 Μαρτίου, μετὰ τὸ μεσημέρι. Λόγω τῆς συμμετοχῆς ὄλων —πλὴν ἑνός— τῶν πολιτικῶν κομμάτων τῆς Σμύρνης, ἐκπροσώπων ὄλων τῶν συλλόγων, ἐκπροσώπων τοῦ Τύπου καὶ τῶν διανοουμένων⁸², νομίζουμε πὼς συγκλήθηκε κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐθνικοῦ Συνεδρίου στὴν Ἰσταμποὺλ, καὶ πὼς στὴ διοργάνωσή της ἔπαιξε δραστικὸ ρόλο ἡ «συμβουλευτικὴ

78. Morali, *MİÖ*, σ. 52, ὁ Ναῖλ μπέης εἶχε κάνει τὴ στρατιωτικὴ του θητεία δίπλα στὸν Τζαμί μπέη, ὁ ὁποῖος στὰ χρόνια τοῦ πολέμου ὑπηρετοῦσε ὡς Ἐπιθεωρητὴς Στρατιωτικῆς Λογοκρισίας Σμύρνης.

79. Τὸ ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ ΜΗΟC ποὺ βρισκόταν στὴν Ἰσταμποὺλ δὲν γύρισε στὴ Σμύρνη μὲ τὴν ἴδια τορπιλάκατο, θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγηθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ποὺ ἐπρόσκειντο στοὺς Συνδιαλλακτικοὺς ἤθελαν νὰ ἔχουν ἐπαφὴ μὲ τὴ μόλις σχηματισθεῖσα κυβέρνηση τοῦ ὑπὲρ τῆς Συνδιαλλαγῆς Νταμάτ Φερίτ πασᾶ.

80. Morali, *Mütareke'de İzmir. Onceleri ve Sonraları* (ΜΙÖS), (Ἡ Σμύρνη στὴν Ἀνακωχῆ, πρὶν καὶ μετὰ), Κωνσταντινούπολη 1976, σ. 145. Τὴν προειδοποίηση αὐτὴ διαβίβασαν ὁ κόμης Σφόρτσα στὴ Διάσκεψή Εἰρήνης τοῦ Παρισιῦ καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κολεγίου Σμύρνης, Μ. Μακλαχλάντα, στὸν πρόεδρο Οὐίλσον.

81. «Şanlı Toplanma» (Ἐνδοξὴ συνέλευση), *Köylü*, 14 Μαρτίου 1919.

82. Στὴ *Müsavat*, 14 Μαρτίου 1919 ἀναφέρεται ὅτι τὸ Κόμμα τῆς Ἀναγέννησης (Teceddüd Partisi) «ἐκτίμησε ὅτι στὸ ἐξῆς θὰ εἶναι καλύτερα νὰ μὴ ἀνακατεῦται σὲ τέτοιες πατριωτικὲς πρωτοβουλίες» καὶ δὲν συμμετεῖχε στὴ συνέλευση.

έπιτροπή» που –όπως γράψαμε– είχε συσταθεί εκ μέρους του συλλόγου. Παρόντες ήταν επίσης και οι εκλεγμένοι για το συνέδριο του ΜΗΟC εκπρόσωποι από τα σαντζάκια και τους καζάδες των γύρω περιοχών της Σμύρνης. Η συνέλευση έγινε στην «κατάμεστη από κόσμο αίθουσα» του θεάτρου Σμύρνη, στον φράγκικο μαχαλά. "Άρχισε με τη μακρά ομιλία ενός από τα μέλη της Έστίας, του Βασίφ μπέη, που μέσα σε συχνά χειροκροτήματα υπογράμμισε ότι η Σμύρνη θα παραμείνει τουρκική, και έληξε με την αποδοχή του κάτωθι κειμένου, το οποίο επρόκειτο να επιδοθεί από τον πρόεδρο της Έστίας και γιατρό Χατζή Χασανζαντέ Έτχέμ μπέη και από μερικούς φίλους του στους εκπροσώπους των συμμαχικών κρατών στη Σμύρνη⁸³.

1) Έπειδή στα βιλαέτια Σμύρνης και Αϊδινίου οι Τούρκοι αποτελούν, από απόψεως πληθυσμού, οικισμού αλλά και ιδιοκτησίας εκτάσεων, την πλειοψηφία, βάσει του άρθρου 12 των αρχών του Ουίλσον, δέν είναι δυνατόν να εγκατασταθεί στο βιλαέτι μας ξένη διοίκηση. 2) Πιστεύουμε και αναμένουμε ότι η βασισμένη στη δικαιοσύνη πολιτική των μεγάλων κρατών που αποτελούν την Κοινωνία των Έθνών δέν θα δεχθεί την άρση της τουρκικής κυριαρχίας στα βιλαέτια Σμύρνης και Αϊδινίου. 3) Οι Τούρκοι, οι όποιοι θέλουν στο μέλλον να οικοδομήσουν ένα αληθινά πολιτισμένο σύστημα, βασισμένο στις αρχές της ανθρωπιās και του πολιτισμού, έχουν αποφασίσει με όλες τους τις δυνάμεις να μήν αποδεχθούν την εγκαθίδρυση ξένης κυριαρχίας στην πατρίδα τους⁸⁴.

Έν τω μεταξύ, ό Ναϊλ μπέης είχε επιβιβασθεί μαζί με τον Τζαμί μπέη στην τορπιλάκατο Bronzetto και είχε αναχωρήσει από την Ίσταμπούλ. Άνησυχώντας όμως μήπως οι Ίταλοί τους «τήν είχαν στημένη»⁸⁵ στη Σμύρνη, άρχισε στη διάρκεια του ταξιδιού να γράφει πρόχειρα το υπόμνημα που επρόκειτο να σταλεί στη Διάσκεψη Ειρήνης. Ό ίδιος χαρακτηρίζει το πρόχειρο αυτό γραπτό «κείμενο που εξέφραζε τη δυσκολία να γίνει αποδεκτή η ελληνική κατοχή».

83. «Şanlı Toplanma» (Ένδοξη συνέλευση), *Köylü*, 14 Μαρτίου 1919.

84. *Hukuk-u Beşer* (Άνθρώπινα δικαιώματα), 15 Μαρτίου 1919.

85. Κάποιες ενέργειες προς αυτή την κατεύθυνση είχε πράγματι κάνει ό πρόκτορας των Ίταλών, Άχμέτ Ντίνο. Βλ. ύποσημ. 76.

για να ἐπικυρωθεῖ, δέ, στή Σμύρνη χωρίς περιττές συζητήσεις, ἀποφάσισαν μέ τὸν Τζαμί μπέη νὰ ποῦν πῶς τὸ κείμενο εἶχε τὴ συγκατάθεση τοῦ Γκαλιπ Κεμαλί μπέη καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Τεβφίκ πασᾶ⁸⁶. Ἡ συνάντηση, ποὺ ἐγίνε στὸ δημαρχεῖο ἀμέσως μὲς ἔφθασε ἡ τορπιλάκατος στή Σμύρνη, καὶ στήν ὁποία οἱ μπέηδες Ναίλ καὶ Τζαμί εἶχαν καλέσει, μαζί μέ τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ ΜΗΟΚ καὶ τοὺς προύχοντες τῆς Σμύρνης, ἐξελίχθηκε κατὰ πῶς τὴν εἶχαν σχεδιάσει. "Ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ Μαχμουτ Τζελάλ μπέης, ὁ ὁποῖος συμμετεῖχε στή συνάντηση, ὁ Τζαμί μπέης, ἀφοῦ διάβασε τὸ ὑπόμνημα, εἶπε ὅτι «τὸ κείμενο τὸ εἶχε δεῖ προσωπικὰ καὶ τὸ εἶχε ἐγκρίνει ὁ πρωθυπουργὸς Τεβφίκ πασάς· ἂν ὑπῆρχε κάποιος σημεῖο ποὺ δὲν τοὺς ἄρεσε, κάποιος σημεῖο ποὺ δημιουργοῦσε ἀμφισβητήσεις, θὰ μπορούσε καὶ νὰ ἀλλάξει». Πρόσθεσε ὅτι εἶχε θεωρηθεῖ κατάλληλη κίνηση («νὰ μεταφρασθεῖ τὸ ἐγκεκριμένο κείμενο στὰ γαλλικὰ καὶ νὰ ὑπογραφεῖ ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς ἐκπροσώπους τῆς Σμύρνης, τοῦ Ἀϊδινίου, τοῦ Ντενιζλί, τῆς Μούγλας, τῆς Μάνισας καὶ τοῦ Μπαλίκεσιρ»⁸⁷. Σύμφωνα μέ τὴν ἀπόφαση ποὺ ἐλήφθη, τὸ ὑπόμνημα μεταφράσθηκε στὰ γαλλικὰ ὑπὸ τὸν τίτλο «Un appel à la justice» (Μιὰ ἐκκλήση στή δικαιοσύνη) καὶ τυπώθηκε σὲ μορφή φυλλαδίου⁸⁸. Σκοπὸς ἦταν νὰ καταδειχθεῖ –μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς Ἀνακωχῆς– στήν παγκόσμια κοινὴ γνώμη ὅτι στή Σμύρνη καὶ στὰ περίχωρά της «ποὺ τὰ ὑπόκινούμενα ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας προκατειλημμένα ἐκδο-

86. Morali, *MİO*, σ. 53.

87. Bayar, V, σ. 1625, Morali, *MİO*, σ. 53.

88. Στὸ ἐξώφυλλο τοῦ φυλλαδίου τοῦ συλλόγου, τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε ὅπως ὀρίζουν τὸ κυρίως καταστατικὸ (ἄρθρο 6) καὶ τὸ ἐσωτερικὸ καταστατικὸ (Ὁργάνωση/ἄρθρο 6), ἀναγράφεται ἡ φράση: «Ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ Ἑθνικὸ Συνέδριο ποὺ συνῆλθε στή Σμύρνη στίς 17 Μαρτίου 1919 καὶ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Σύλλογο Ὑπεράσπισης Ὁθωμανικοῦ Δικαίου», *Un appel à la justice*, Publié par la Société de Défense des Droits Ottomans et approuvé par le Congrès National, réuni à Smyrne le 17 Mars 1919, Constantinople, Imp. Zellich Frères, Pera, rue Yazidji, Koule-Capou (nouvelle bâtisse), 1919, 10 σ. + 1 γραφικὸ (ἐγχρωμο) + 1 χάρτης (ἐγχρωμος). Ἐπειδὴ ἐκδόθηκε μετὰ τὸ κυρίως καὶ τὸ ἐσωτερικὸ καταστατικὸ, νομίζουμε ὅτι τὸ φυλλάδιο εἶναι ἡ ἐκδοση ὑπ' ἀρ. 3 τοῦ συλλόγου καὶ βρίσκεται στὸ *Smyrne Turque*, σσ. 5-10.

τικά ὄργανα προσπαθοῦσαν νὰ παρουσιάσουν ὡς τὸ κέντρο τοῦ ἑλληνισμοῦ», ζοῦσαν κατὰ μέγιστη πλειοψηφία Τοῦρκοι⁸⁹.

Τὸ συνέδριο, ποῦ ἐπρόκειτο νὰ γίνεи στὶς 15 Μαρτίου, ἀναβλήθηκε γιὰ τὶς 17 Μαρτίου, ἡμέρα Δευτέρα – προφανῶς ἐπειδὴ κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους δὲν εἶχαν φθάσει ἀκόμη στὴ Σμύρνη. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ μιὰ ἀνακοίνωση τοῦ ΜΗΟС ποῦ δημοσιεύθηκε στὸν τοπικὸ Τύπο⁹⁰ καὶ ποῦ γνωστοποιοῦσε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναβολή, ὅτι ὁ τόπος καὶ ἡ ὥρα τῆς μελλοντικῆς συνέλευσης ἐπρόκειτο νὰ ἀναγγελοῦν χωριστά. Πράγματι, μὲ ἄλλη ἀνακοίνωση τὰ κεντρικὰ γραφεῖα πληροφόρησαν τὸ κοινὸ ὅτι τὸ συνέδριο θὰ γινόταν στὴν αἴθουσα τοῦ Κινηματογράφου Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης⁹¹ στὴν ὁδὸ Τυπογραφείου καὶ θὰ ἄρχιζε στὶς 10 τὸ πρωί⁹². Ἡ Ἐφημερίδα τοῦ

89. *Un appel à la justice*, σ. 3. Τὸ φυλλάδιο τὸ ὁποῖο μεταφράσθηκε στὰ τουρκικὰ ἀπὸ τὸν Ersu Erdinc, («Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti'nin Beyannamesi. Adalete Bir Çağrı (Ἡ διακήρυξη τοῦ Συλλόγου Ὑπεράσπισης Ὁθωμανικοῦ Δικαίου, Μιὰ ἐκκλήση στὴ Δικαιοσύνη), *Tarih ve Toplum*. τ. 121, Ἰανουάριος 1994, σσ. 35-39, (βλ. Προσθήκη 3), προσπαθοῦσε στὴν πραγματικότητα, ὅπως ἀναφέρεται στὴ σ. 61, Morali, *MİÖ*, βασισμένο στὰ συμπεράσματα τοῦ M. Cuinet –στὸν ὅποιο εἶχε ἀνατεθεῖ ἔρευνα στὴν Τουρκία ἀπὸ τὴ Διεύθυνση Δημοσίου Χρέους– νὰ ἀνασκευάσει τὰ γραφόμενα στὸ βιβλίο τοῦ Λέοντα Μακκᾶ, *Hellénisme à l'Asie Mineure* (Ὁ ἑλληνισμὸς στὴ Μικρὰ Ἀσία), Παρίσι, 1919. Δημήτρης Κιτσίκης, *Yunan Propagandası* (Ἑλληνικὴ προπαγάνδα), Κωνσταντινούπολη (χ.χ.), σ. 158: ὁ Λέων Μακκᾶς, διευθυντῆς τῆς *Les Études Franco-Grecques*, ποῦ ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ὄργανα προπαγάνδας τῆς ἑλληνικῆς κυβένησης στὴ Γαλλία, διηγήθηκε στὸν συγγραφέα ἠπῶς εἶχε ἐξαναγκαστεῖ νὰ γράψει τὸ βιβλίον ὡς ἐξῆς:

... λίγες ἡμέρες μετὰ τὴν Ἀνακωχή, μὲ κάλεσε ὁ πρεσβευτῆς μας στὴ Παρίσι, Ἄθως Ρωμανός. Μοῦ ζήτησε νὰ γράψω, νὰ ἐκδώσω καὶ νὰ διανεῖμω ἓνα βιβλίον σχετικὸ μὲ τὴν Ἀνατολία καὶ μὲ τὰ ἐκεῖ δικαιοῦμά μας. Ἦθελε τὸ βιβλίον νὰ τυπωθεῖ πρὶν ἀπὸ τὶς 25 Δεκεμβρίου. Γιατὶ τότε θὰ βρισκόταν στὴ Παρίσι ὁ Βενιζέλος γιὰ νὰ ἀνακοινώσει τὶς ἐδαφικὲς μας ἀπαιτήσεις. Δέχθηκα. Οἱ στατιστικὲς ποῦ ζήτησα μοῦ ἀπεστάλησαν ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα ὕστερα ἀπὸ δέκα ἡμέρες. Καὶ μέσα σ' ἓνα μῆνα Ὁ ἑλληνισμὸς στὴ Μικρὰ Ἀσία εἶχε γραφτεῖ, τυπωθεῖ, διορθωθεῖ καὶ διανεμηθεῖ σὲ 5.000 σημαντικοὺς ἀνθρώπους. Ὅταν ὁ Βενιζέλος ἔρθε τὴν ἀναμενόμενη ἡμερομηνία στὴ Παρίσι, εἶδε τὸ βιβλίον στὰ χέρια ἑλων.

90. *Müsavat*, «Hukuk-u Beşer» (Ἀνθρώπινα δικαιώματα), 16 Μαρτίου 1919.

91. Βλ. Εἰκ. 5.

92. *Köylü*, 16 Μαρτίου 1919, *Müsavat*, 17 Μαρτίου 1919.

χωρικού καλωσόρισε τὸ συνέδριο γράφοντας: «Χαιρετίζουμε τὸ μεγάλο συνέδριο ποὺ ἀρχίζει σήμερα, τὸ συνέδριο τοῦ ΜΗΟС, ὁ ὁποῖος ἰδρύθηκε γιὰ νὰ ὑπερασπιστεῖ καὶ γιὰ νὰ περιφρουρήσει τὸ ἱερό δικαίό μας ἀπέναντι σ' αὐτοὺς ποὺ, ἐνῶ δὲν ἔχουν τὸ παραμικρὸ δικαίωμα πάνω σ' αὐτὰ τὰ γόνιμα ἐδάφη, πασχίζουν μὲ τυχοδιωκτικὸ τρόπο νὰ σφετερισθοῦν τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον»⁹³. Τὸ συνέδριο ἄρχισε στὸν ἄωρο καὶ τὴν ὥρα ποὺ εἶχε ἀνακοινωθεῖ, μὲ τὴ συμμετοχὴ τριάντα ἐπτὰ μουφτήδων καὶ τριάντα ἐπτὰ δημάρχων, ἀλλὰ καὶ συνέδρων ποὺ ἐκπροσωποῦσαν κοινωνικὰ ἰδρύματα καὶ τὸν Τύπο, καθὼς καὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ⁹⁴. Πρόεδρος ἐξελέγη ὁ νέος δήμαρχος τῆς Σμύρνης Χατζῆ Χασάν πασάς⁹⁵, καὶ ἀντιπρόεδροι οἱ πέντε δήμαρχοι: τοῦ Μπαλίκεσιρ, Χαφιζ Μεχμέτ Ἐμὶν μπέτης, τῆς Μάνισας, Μπαχρί μπέτης, τοῦ Ἀϊδινίου, Ἐμὶν μπέτης, τοῦ Ντενιζλί, Χατζῆ Τεβφικ μπέτης, καὶ τῆς Μούγλας, Ραοῦφ μπέτης⁹⁶. Ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ἡμέρα, τὸ συνέδριο ἐξελέφθη ἀπὸ τὸν προσκείμενο στὸ Κόμμα Συνδιαλλαγῆς καὶ Εὐημερίας (İtilafci ve Selametçi) Τύπο ὡς παιχνίδι τῶν Ἐνωτικῶν⁹⁷.

93. «Kongre'ye Selam» (Χαιρετισμὸς στὸ συνέδριο), *Köylü*, 17 Μαρτίου 1919.

94. «Büyük Kongre» (Τὸ μεγάλο συνέδριο), *Köylü*, 18 Μαρτίου 1919. Ἡ καί, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο μὲ τίτλο «Χαιρετισμὸς στὸ συνέδριο» ποὺ εἶχε δημοσιευθεῖ στὴν *Köylü* τὴν προηγούμενη ἡμέρα, στὸ συνέδριο ἐπρόκειτο νὰ συμμετάσχουν «πάνω ἀπὸ τριακόσιοι ἐκπρόσωποι τοῦ ἰσλαμικοῦ λαοῦ», φαίνεται πῶς, παρὰ τὴ διήμερὴ ἀναβολή, ἡ συμμετοχὴ δὲν ἦταν ἡ ἀναμενόμενη. Καὶ πράγματι, ὁ Bülent Tanör στὸ *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları, 1918- 1920*. (Οἱ διοικήσεις τοπικῶν συνεδρίων στὴν Τουρκία, 1918-1920), Κωνσταντινούπολη (Ἰούλιος 1992), σ. 63, ἀναφέρει ὅτι στὸ συνέδριο συμμετεῖχαν ἑκατὸν ἐξήντα πέντε συνέδριοι. Βλ. Εἰκ. 6.

95. Berber, *Mütareke...* (Τὸ σαντζάκι τῆς Σμύρνης τὴν περίοδο τῆς Ἀνακωχῆς...), σ. 22. Ὁ Ὀσμανζαντὲ Χατζῆ πασάς, ποὺ συμμετεῖχε στὶς δημοτικὲς ἐκλογὲς Σμύρνης, ἀπὸ τοὺς καταλόγους τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς, διορίσθηκε ἀπὸ τὴ νομαρχία δημάρχος Σμύρνης στὶς 28 Φεβρουαρίου. Taçalan, σ. 160, ὁ Χατζῆ Χασάν πασάς πέθανε στὴν Ἀθήνα, ὅπου εἶχε διαφύγει λίγο πρὶν ὁ τουρκικὸς στρατὸς μπεῖ στὴ Σμύρνη (9 Σεπτεμβρίου 1922).

96. «Büyük Kongre» (Τὸ μεγάλο συνέδριο), *Köylü*, 18 Μαρτίου 1919.

97. «Dünkü Kongre» (Τὸ χθεσινὸ συνέδριο), *Müsavet*, 18 Μαρτίου 1919, ὅπου εἶχε τυπωθεῖ μὲ μεγάλα γράμματα ἡ φράση: «Ἡ σωτηρία τῆς πατρίδας εἶναι δυνατὴ· τὸ ἀποδεικνύει τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐκδιωγμένη Ἐνωσιὴ καὶ Πρόδοσις δὲν τυ-

Στὰ διαλείμματα ανάμεσα στίς συνεδρίες, οἱ διοικητὲς τοῦ συλλόγου ὀδηγοῦσαν τοὺς συνέδρους, κατὰ ὁμάδες, νὰ συναντήσουν τὸν Νουρεττίν πασά, ὁ ὁποῖος περίπου μία ἐβδομάδα πρὶν (στὶς 11 Μαρτίου) εἶχε ἀνακληθεῖ ἀπὸ τὰ καθήκοντα τοῦ νομάρχου ἀλλὰ καὶ τοῦ διοικητῆ (Διοίκηση Σμύρνης καὶ περιχώρων). Ὁ Νουρεττίν πασὰς συμβούλευε τοὺς συνέδρους νὰ ἐργασθοῦν ὁ καθένας στὴν περιοχὴ του ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ συλλόγου καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ προβάλουν ἀντίσταση σὲ ἐνδεχόμενη ἐλληνικὴ κατοχὴ⁹⁸. Ἀπὸ τὸ συνέδριο ἀποχώρησε τὸ παράρτημα Σμύρνης τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς, ἐπειδὴ –ὅπως ἀνακοίνωσε στὸ κοινό⁹⁹– «ἦταν σαφὴς ἡ ἐπιθυμία του νὰ παρουσιάσει καὶ νὰ ἀναστήσει τίς ἰδέες καὶ τίς ἀπόψεις τῆς Ἐνωσεως καὶ Προόδου καὶ νὰ ἐμπλακεῖ στὴν ἐσωτε-

χαίνει πιά καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τύχει στὴν Τουρκία καμιας ὑπόληψης». Στὶς 18 Μαρτίου 1919, *Hukuk-u Beser*:

Ἄρχισε χθὲς στὸν Ἐθνικὸ Κινηματογράφο (Milli Sinema), στὴν ὁδὸ Μπεχλέρ (Ματμπά), τὸ γενικὸ συνέδριο τοῦ ΜΗΟΚ. Ἀκριβῶς ὅπως στὰ συνέδρια τῆς Ἐνωσεως καὶ Προόδου, δίνεται μὲ νεύματα τοῦ κεφαλιοῦ καὶ τῶν χειρῶν ἡ ἄδεια νὰ ἐκφραστεῖ ὅποι- ἀδήποτε πρόταση δὲν φέρει ἀντίρρηση σὲ εὐληγμένες ἀποφάσεις. Ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ πάρουν τὸν λόγο γιὰ νὰ φωτίσουν τὰ πράγματα καὶ νὰ προσδιορίσουν τὴν κατάσταση τοῦ συλλόγου βρίσκονται ἐνώπιον τετελεσμένων. Οἱ ἀφεντάδες μας συνεχίζουν μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τὸν τρόπο ποὺ τοὺς εἶναι γνώριμος, νὰ ἐπιτελοῦν τὰ κατορθώματά τους.

98. Taçalan, σσ. 160, ἀπὸ τίς πληροφορίες ποὺ ἔδωσε ἐγγράφως ὁ Μοραλιζαντὲ Χαλίτ· σ. 161, σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τίς συναντήσεις, ὁ μουφτής Ἀχμέτ Χουλουσί ἐφέντη, ὁ ὁποῖος θὰ ὀργάνωνε διαδήλωση διαμαρτυρίας στὸ Ντενιζλί μόλις θὰ ἔμπαινε ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς στὴ Σμύρνη, εἶχε πεῖ στὸν Νουρεττίν πασά: «...τὴ Σμύρνη θὰ τὴ δώσουν στοὺς Ἕλληνες, ἐμεῖς δὲν θὰ καθίσουμε μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια. Ὁ λαὸς μας θὰ μᾶς προμηθεύσει στρατιῶτες, χρήμα καὶ τροφή. Ἐκεῖνο ποὺ μονάχα μᾶς λείπει εἶναι ἓνας ἀρχηγός. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι ἐλάτε σὰ μετόπισθεν, δηλαδὴ στὸ Ντενιζλί». Καὶ ὅταν ὁ πασὰς τοῦ ἀπάντησε: «Ὅσο βρίσκομαι ἐγὼ ἐδῶ, κανένας δὲν μπορεῖ νὰ μπεῖ στὴ Σμύρνη. Θὰ ἀντεπιτεθῶ», ἐκεῖνος ἐπανεῖλαβε τὴν παράκλησή του μὲ τὰ λόγια: «Καλὰ, πασά μου, ἀλλὰ ὑποθέτω ὅτι θὰ σᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴ Σμύρνη εἴτε καθαιρώντας σας εἴτε δίνοντάς σας προαγωγή. Τότε, λοιπόν, ἐλάτε σ' ἐμᾶς. Σὲ καμιά περίπτωση μὴν πηγαίνετε στὴν Ἴσταμπούλ». «Ὅμως ὁ πασὰς ἔφυγε γιὰ τὴν Ἴσταμπούλ στὶς 11 Μαρτίου, μόλις δηλαδὴ ἔφθασε στὴ Σμύρνη ὁ νομάρχης ποὺ εἶχε διοριθεῖ στὴ θέση του.

99. *Islahat*, 19 Μαρτίου 1919.

ρική πολιτική». Παράλληλα ύφίστατο όλοένα πυκνούμενες επιθέσεις από τόν αντιπολιτευόμενο Τύπο¹⁰⁰. Στην τελευταία συνεδρία που πραγματοποιήθηκε, στις 19 Μαρτίου, τὸ συνέδριο ἐνέκρινε καὶ ψήφισε τὸ ὑπόμνημα, στὸ περιεχόμενο τοῦ ὁποῖου «πρῶτος» εἶχε ἀναφερθεῖ ὁ Μοραλιζαντέ Ναῖλ μπέης λέγοντας: «ἡ πατρίδα εἶχε δεῖ τὸν κίνδυνο καὶ εἶχε καθορίσει πῶς θὰ τὸν ἀντιμετώπιζε»¹⁰¹. Τὸ ὑπόμνημα, πού, καθὼς φαίνεται, τηλεγραφήθηκε τὴν ἐπομένη στοὺς ὑπατοὺς κομισάριους τῶν συμμαχικῶν κρατῶν στὴν Ἴσταμπούλ, εἶναι τὸ ἐξῆς:

Ἐμεῖς, οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι δήμαρχοι τῶν πόλεων τῆς Σμύρνης, τοῦ Μπαλίκεσιρ, τῆς Μάνισας, τοῦ Ἄιδινίου, τοῦ Ντενιζλί καὶ τῆς Μούγλας, ὄλων τῶν καζάδων πού βρίσκονται ἐντὸς τῶν βιλαετιῶν Ἄιδινίου καὶ Κάρεσι καὶ τῶν σαντζακιῶν τοῦ Μέντεσε, μουφτῆδες, μέλη τῶν συμβουλίων τῶν δήμων καὶ τῶν καζάδων, ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων λαϊκῶν τάξεων καὶ ἐκπρόσωποι τοῦ τουρκικοῦ Τύπου καὶ τῶν κοινωνικῶν ἰδρυμάτων, συντασσόμενοι πρὸς τὴν ἐθνικὴ βούληση τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ συνήλθαμε σὲ συνέδριο.

Ἀφοῦ ἐξετάσαμε διεξοδικὰ τὴ νέα κατάσταση πού διαμόρφωσε, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔθνη, ὁ μέγας πόλεμος, καθὼς καὶ τὶς ἀρχές πού ἔγιναν ἀποδεκτές ἀπὸ τὰ μεγάλα κράτη μὲ σκοπὸ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ εὐτυχία καὶ ἡ μελλοντικὴ εὐημερία κάποιων ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ τὶς σχετιζόμενες μὲ τὴν πατρίδα μας ἐμπάθειες ὀρισμένων ἐθνῶν πού προσπαθοῦν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὶς συνθήκες πού γέννησε ὁ πόλεμος, παρουσιάζουμε στὴ συνείδηση ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας τὰ κάτωθι αἰτήματα, πού ἔγιναν παμψηφεί ἀποδεκτὰ ἀπὸ τὸ συνέδριο:

1. Τὸ τουρκικὸ ἔθνος θέλει νὰ πιστεῦει πὼς ἡ πολιτικὴ πού ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὶς νικητρίες δυνάμεις δὲν ἀποσκοπεῖ στὴν ἐξαφάνισή του. Περιμένει ἀπὸ τὰ μεγάλα κράτη νὰ ἐπιδείξουν τὶς προσπάθειές τους πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή.

2. Ἡ μελλοντικὴ ὕλικὴ καὶ πνευματικὴ πρόοδος τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ ἓνα ὅλον στὴν Ἀνατολία, εἶναι ἐφικτὴ μόνο

100. «Οἱ ἀποκρουστικοὶ ἐλιγμοὶ τῆς Ἐνωσης», *Müsavet*, 19 Μαρτίου 1919: Τέτοιου θρασῦ καὶ ἀναίσχυντο κομιτάτο δὲν ἔχει ξαναγίνει. Πρέπει νὰ ξέρουν ὅτι καταπονοῦν αὐτὴ τὴ χώρα καὶ νὰ ἀποσυρθοῦν. Νὰ ἀντλήρθοῦν πὼς κάθε τους κίνηση εἶναι ἐπιβλαβὴς γιὰ τὴ χώρα καὶ νὰ μὴ ἀνακατεῦνται πουθενά. Ὁ λαὸς δὲν πιστεύει πιά, σὲ καμιά περίπτωση, ὅτι μποροῦν νὰ κάνουν ὅποιοδήποτε καλὸ στὴ χώρα αὐτὴ τὰ ματωμένα χέρια πού προστατεῦν ἐγκληματίες.

101. Morali, *MİO*, σ. 12.

ἂν δὲν κατακερματιστεῖ καὶ ἂν δὲν ὑποδουλωθεῖ στὶς μειονότητες, καθὼς καὶ μὲ τὸ νὰ παραμείνει ἡ Ἰσταμπούλ, ἡ ὁποία ἄρχει ἀπὸ τὸν 15ο αἰῶνα ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς του μοίρας, πρωτεύουσα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

3. Στὶς ἀκτὲς τῆς δυτικῆς Ἀνατολίας, ὅπου βρίσκονται τὰ βιλαέτια καὶ τὰ σαντζάκια ποὺ ἐκπροσωποῦνται ἄμεσα ἀπὸ τοὺς κάτωθι ὑπογεγραμμένους συνέδρους-ἐκπροσώπους τῶν λαϊκῶν στρωμάτων, ὁ τουρκικὸς λαὸς διαθέτει, σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῶν περιοχῶν αὐτῶν, σημαντικότερη θέση καὶ πληθυσμιακὴ πλειοψηφία. Ἐπειδὴ τὸ τουρκικὸ στοιχεῖο, ποὺ ἔχει τὴν ἰδιοκτησία τοῦ 95% τῶν ἐκτάσεων, βρίσκεται σὲ θέση παραγωγοῦ, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἐθνικὰ στοιχεῖα βρίσκονται σὲ θέσι μόνο μεταπράτη, ἡ ὁποιαδήποτε ἀλλαγὴ στὸ ἰδιοκτησιακὸ καθεστῶς τῆς περιοχῆς αὐτῆς θὰ προκαλοῦσε παράλυση στὸν ἐθνικὸ κορμό. Ἡ ἀπώλεια τῶν παραλιακῶν ἐμπορικῶν διόδων θὰ προκαλοῦσε τὴν οἰκονομικὴ, ἐμπορικὴ καὶ ἐπιχειρηματικὴ ὀμηρία τῆς τουρκικῆς φυλῆς, ἡ δὲ ἐνδεχόμενη διαφυλετικὴ σύγκρουση ἀπειλεῖ μὲ ἀφανισμό τῆ μελλοντικῆ εἰρήνη καὶ τὸν φυσικὸ πλοῦτο τῆς χώρας μας.

4. Τὸ τουρκικὸ ἔθνος, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στὴ δικαιοσύνη τῶν μεγάλων κρατῶν, διατηρεῖ τὴν ψυχραιμία του ἀπέναντι στοὺς κινδύνους ποὺ ἀπειλοῦν τὸ μέλλον του. Ὡστόσο, εἶναι σίγουρο ὅτι δὲν θὰ κατηγορηθεῖ γιὰ τὴν ἀπόφασή του νὰ ὑπερασπιστεῖ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὰ δικαιώματά του¹⁰².

Τὸ συνέδριο, ἐν συνεχείᾳ¹⁰³, ἐξέλεξε μέλη τοῦ νέου διοικητικοῦ συμβουλίου τοὺς: Χατζῆ Χασάν πασά, Τζαμί, Τοκαντζιζαντέ Σεκίπ, Χατζῆ Ἀλί Πασαζιζαντέ Ρεφίκ, Ἀχμέτ Σουκροῦ (ἀπὸ τοὺς παλιούς ταχυδρόμους), Σαλεπτσιζαντέ Χατζῆ Μιτχάτ, Ἴμπνι Χαζίμ Φερὶντ

102. *Smyrne Turque*, σσ. 12-13. *Köylü*, στὸ φύλλο τῆς 22ας Μαρτίου 1919 δημοσιεύθηκε ἡ προειδοποίηση χωρὶς τὴν παράγραφο 4, γεγονός τὸ ὁποῖο ὁ Tasalan ἀναφέρει στὴ σ. 163 σχολιάζοντας: «Τὸ ὅτι τὸ ἄρθρο αὐτό, ἔστω καὶ ἔμμεσα, ἐμπειρεῖχε τὴν ἔννοια μιᾶς ἀπειλῆς ἐμπόδιζε τὴ δημοσίευσή του στὶς ἐφημερίδες», σχόλιο ποὺ συμμεριζόμαστε.

103. *Köylü*, 20 Μαρτίου 1919, Morah, *MİÖ*, σσ. 12-13: στὴ θέση τοῦ Ὀσμανζαντέ Ρουσοῦ μπέη καὶ τοῦ Ἀλί Ναζμί μπέη δίνονται τὰ ὀνόματα τῶν μπέηδων Τζεμάλ Σαχινγκερί καὶ Ἀλεμταρζαντέ Ἐτχέμ, καὶ ἐπισημαίνεται ὅτι στὴ θέση τοῦ Καπανιζαντέ Ταχίρ μπέη, ὁ ὁποῖος ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του ἐπειδὴ ἦταν ἀπασχολημένος στὸ τσιφλίκι του, ἔγινε δεκτὸς ὁ Ὀσμανζαντέ Ρουσοῦ μπέης.

[ἀρχισυντάκτη τῆς ἐφημερίδας *Müsavat* (Ἰσότητα)], Χατζῆ Χασανζαντέ Έτχέμ (γιατρός), Καπανιζαντέ Ταχίρ, Ἀμπντουρραχμάν Σαμί, Μοραλιζαντέ Χαλίτ καὶ Ναίλ, Ἀλί Ναζμί [ιδιοκτήτη τῆς ἐφημερίδας *Ahenk* (Ἀρμονία)], Ὁσμανζαντέ Ρουστοῦ καὶ τὸν σέτχη τῶν Μεβλεβήδων Νουρί ἐφέντη (ἐρήμην του), οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν ὑπὲρ τῆς Συνδιαλλαγῆς. Ὁ Μοραλιζαντέ Ναίλ ἔλεγε πὼς ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν καὶ διάφοροι «ἄμυαλοι ἢ μὴ πατριῶτες, ποὺ ἔλεγαν: Πῶς θὰ τὰ βγάλουμε πέρα μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἰκανότητα τῶν Εὐρωπαίων; Πῶς θὰ τοὺς ἐξηγήσουμε τοὺς σκοποὺς καὶ τοὺς καημοὺς μας; Μᾶς ἐκλέξανε στὴ θέση αὐτή, ὅμως δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ φανοῦμε χρήσιμοι στὸν σύλλογο καὶ τὴν πατρίδα. Ἐξάλλου, ἀπ' αὐτὴ τὴ χώρα καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἔθνος δὲν εἶναι νὰ περμιμένεις προκοπή». Ὁ ἴδιος δὲν εἶχε παραλείψει νὰ στείλει ἓνα «δηλωτικὸ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους» τηλεγράφημα στὸν Πιερ Λοτί, γνωστὸ ὡς φίλο τῶν Τούρκων¹⁰⁴.

Τὴν ἡμέρα ποὺ τὸ συνέδριο στὴ Σμύρνη ὀλοκλήρωνε τὶς ἐργασίες του, τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ποὺ εἶχαν παραμείνει στὴν Ἰσταμπούλ –ἦταν ὅλα μέλη τὰ ὁποῖα ἐπρόσκειντο στὴ Συνδιαλλαγή– κατόρθωσαν νὰ τύχουν ἀκροάσεως ἀπὸ τὸν Σουλτάνο. Ἡ συνάντηση αὐτὴ ἐπιτεύχθηκε μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Ἰσμαήλ Σιτικί μπέη, μέλους τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου παραρτήματος Σμύρνης τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναλάβει ὑπουργὸς δικαιοσύνης στὴν κυβέρνηση τοῦ Νταμάτ Φερίτ πασᾶ, ποὺ σχηματίστηκε στὶς 4 Μαρτίου. Ὁ Βαχνεττίν, ποὺ ὑποδέχθηκε θερμὰ τὴν ἐπιτροπὴ, εἶπε πὼς «ἡ Σμύρνη ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος τῆς ὀθωμανικῆς πατρίδος καὶ ἡ ἀπόσχισή της δὲν πρέπει νὰ περνᾶει οὔτε ἀπὸ τὸν νοῦ οὔτε ἀπὸ τὴ φαντασία κανενός (!)»¹⁰⁵.

104. Köylü, 23 Μαρτίου 1919, Taçalan, σ. 163. Δὲν εἶναι γνωστὸ ποιοὶ μίλησαν στὶς συνεδριάσεις καὶ γιὰ ποιά θέματα, ἀφοῦ ὁ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέης, ἀμέσως μετὰ τὶς 9 Σεπτεμβρίου 1922 ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴ Ρόδο στὴ Σμύρνη, ἔχασε τὴ βαλίτσα του, μέσα στὴν ὁποία ἔκτος ἀπὸ διάφορα ἔγγραφα τοῦ ΜΗΟΚ ἦταν καὶ τὰ πρακτικὰ τοῦ συνεδρίου.

105. Başmabeynci Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayımın Son Günleri* (Ἀρχιθαλαμηπόλος Λουτφί μπέης, Οἱ τελευταῖες μέρες τῆς ὀθωμανικῆς αὐλῆς), Κωνσταντινούπολη (χ.χ.), σσ. 486-7.

Σύμφωνα με τὸν Μοραλιζαντέ Ναϊλ μπέη, μετὰ τὴ λήξη τοῦ συνεδρίου «στὸ ὁποῖο εἶχε πέσει ὁ σπόρος τῆς ἰδέας γιὰ ἔνοπλη ἀντίσταση», καὶ μετὰ τὸν τετελεσμένο διορισμὸ τοῦ Τζαμί μπέη ὡς γενικοῦ γραμματέα καὶ τοῦ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέη ὡς ταμῖα τοῦ συλλόγου¹⁰⁶, τὰ προσκείμενα στὴ Συνδιαλλαγὴ μέλη διέκοψαν τὶς σχέσεις τους μετὰ τὸν σύλλογο¹⁰⁷. Ἦταν μέλη τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐκλεγεῖ στὸ διοικητικὸ συμβούλιο «γιὰ νὰ ἀναχαιτιστοῦν οἱ κραυγὲς διαμαρτυρίας τῶν ἀντιπολιτευομένων, ὥστε νὰ μὴν ἀποβοῦν ἄκαρπες οἱ μελλοντικὲς ἐργασίες τοῦ συλλόγου». Ἐπρόκειτο γιὰ τὸν Χατζῆ Χασάν πασά, τοὺς μπέηδες Σαλεπτσιζαντέ Χατζῆ Μιτχάτ, Ἀχμέτ Σουκρού, Χατζῆ Ἀλί Πασαζαντέ Ρεφίκ, Ἴμπνι Χαζιμ Φερὶτ καὶ τὸν σείχη Νουρὶ ἐφέντη. «Ὅταν, λίγο ἀργότερα, ὁ ὀπαδὸς τῆς Συνδιαλλαγῆς Ἀχμέτ Ἴτζέτ μπέης, γνωστὸς καὶ μετὰ τὸ παρατσούκλι «ὁ καμπούρης», διορίσθηκε νομάρχης καὶ ἤρθε στὴ Σμύρνη γιὰ νὰ ἀναλάβει τὰ καθήκοντά του (23 Μαρτίου 1919 - 5 Ἰανουαρίου 1920), ὁ σύλλογος δὲν μπορούσε πλέον νὰ δραστηριοποιεῖται στὴ Σμύρνη¹⁰⁸.

Ὁ Μοραλιζαντέ Ναϊλ ἀναφέρει πὼς ὁ νομάρχης Ἴτζέτ μπέης «ἄρχισε νὰ ἐνοχλεῖ» τὸν Σύλλογο Ὑπεράσπισης τοῦ Δικαίου¹⁰⁹ μὲν πᾶν τὸ πόδι του στὴ Σμύρνη. Ἐλεγε: «Ἐσεῖς δὲν εἶστε παρὰ μιὰ ὀργάνωση ποὺ ἐργάζεται γιὰ νὰ κάνει πραξικόπημα ἐναντίον τῆς κυβέρνησης. Ἡ ὑπεράσπιση τοῦ δικαίου τῆς χώρας εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀσπίδα σας. Κατηγορεῖσθε γιὰ ἐνωτισμὸ καὶ μπολσεβικισμό». Ἐπιδόθηκε μετὰ ζέση στὴν παρεμπόδιση κάθε πρωτοβουλίας τοῦ συλλόγου¹¹⁰, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἐκλεγμένη ἐπιτροπὴ τοῦ λαοῦ τῆς δυτικῆς Ἀνατολίας, ἡ ἀποστολὴ τῆς ὁποίας στὴ Διάσκεψη Εἰρήνης βασιζό-

106. *Köylü*, 30 Μαρτίου 1919.

107. Morali, *MİÖ*, σσ. 12-14.

108. Morali, *MİÖ*, σσ. 59-60. Ὁ Ναϊλ μπέης, ὅσο βρισκόταν στὴν Ἰσταμπούλ, κατάφερε μετὰ τὴ διαμεσολάβηση τοῦ φίλου του (ζωγράφου) Τσαλλὶ Ἰμπραχίμ νὰ συναντήσῃ τὸν διάδοχο, Μετζιτ ἐφέντη, τὸν ὁποῖο ἰκέτευσε νὰ ἐμποδίσει τὸν διορισμὸ τοῦ Ἀχμέτ Ἴτζέτ μπέη στὴ Σμύρνη. Ὁ διάδοχος ὅμως τοῦ ἔκανε σαφὲς ὅτι δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἀποψὴ του στὸν σουλτάνο (Βαχντεττίν). Γιὰ τὴν ἴδια πληροφωρία βλ. Morali, *MİÖS*, σ. 145.

109. Morali, *MİÖS*, σ. 145.

110. Morali, *MİÖ*, σ. 14.

ταν στις αποφάσεις του συνεδρίου». Στην πραγματικότητα, η κεντρική διοίκηση του ΜΗΟC είχε προσπαθήσει, πολύ πριν από το συνέδριο, να σταλεί στη Διάσκεψη Ειρήνης μια επιτροπή αντιπροσωπευτική του λαού της δυτικής 'Ανατολίας' είχαν μάλιστα πληροφορηθεί σχετικά με το θέμα αυτό και την επιτροπή που, όπως προαναφέραμε, επισκέφθηκε στα τέλη Φεβρουαρίου με ειδική αποστολή την 'Ισταμπούλ'¹¹¹. Ο πρωθυπουργός Τεβφίκ πασάς, με τον οποίο ο Ναϊλ μπέης είχε συναντηθεί πριν ή εν λόγω επιτροπή φθάσει στην 'Ισταμπούλ, είχε ενδιαφερθεί για το θέμα και είχε ζητήσει να συμπεριληφθούν στους εκπροσώπους που πρόκειτο να σταλούν στη Διάσκεψη Ειρήνης ο 'Αχμέτ Τζεβντέτ μπέης [ιδιοκτήτης της εφημερίδας *İkdam* (Προέλαση)] και ο Ραγκίπ Ραϊφ μπέης (διπλωμάτης)¹¹².

Το συνέδριο αύξησε τον αριθμό των μελών της αντιπροσωπευτικής επιτροπής σε τέσσερα, πρόσθεσε δηλαδή στον κατάλογο τα ονόματα του Ούσακιζαντέ Μουαμμέρ μπέη (προύχοντα της Σμύρνης) και του Μοραλιζαντέ Ναϊλ μπέη, και ενέκρινε δαπάνη 15.000 λιρών¹¹³ για την κάλυψη των ταξιδιωτικών και άλλων συναφών εξόδων της. Η κυβέρνηση του Νταμάτ Φερίτ πασά ζήτησε, στις 26 Μαρτίου, από τον νομάρχη 'Ιτζέτ μπέη να πληροφορήσει τον ΜΗΟC ότι το αναγκαίο για τη μετάβαση της επιτροπής στην Ευρώπη χρηματικό ποσό θα έπρεπε να συγκεντρωθεί ταχέως και να παραδοθεί στον ίδιο, ώστε να μεταφερθεί στην 'Ισταμπούλ. Το ζήτησε επίσης να διευκολύνει την ανταλλαγή τηλεγραφημάτων (με κωδικούς, αν χρειαζόταν) μεταξύ των επαρχιακών οργανώσεων του συλλόγου και του συνεδρίου ή και των συλλόγων με τους οποίους είχαν επαφή¹¹⁴. Σε απάντηση στην έκθεση που έστειλε ο 'Ιτζέτ μπέ-

111. Βλ. ύποσημ. 68.

112. Taçalan, σ. 158: από τις πληροφορίες που παρείχε ο Μοραλιζαντέ Χαλίτ έγγραφως.

113. DH-KMS, D, 50/2, έγγραφο 9: σημείωμα με ημερομηνία 21 'Απριλίου, το οποίο έστειλε στη νομαρχία ο αναπληρωτής γενικός γραμματέας του ΜΗΟC Μοραλιζαντέ Χαλίτ.

114. DH-SFR, D, 97, έγγραφο 287: τηλεγράφημα υπ' άρ. 5010 που φέρει την υπογραφή «Ο ύπουργός έσωτερικών, Τζεμάλ».

ης, στην οποία έλεγε πώς ο λαός του βιλαετιού δεν είχε απόλυτη έμπιστοσύνη στους πρωτεργάτες των επιχειρήσεων αυτών¹¹⁵, ή κυβέρνηση, στις 31 Μαρτίου, του υπενθύμιζε «ότι είχε αποφασίσει να βοηθήσει την έπιτροπή που μετέβαινε στην Εύρώπη με σκοπό την υπεράσπιση τής όθωμανικής κυριαρχίας» και τον διέτασε να πληροφορήσει για τὸ θέμα αὐτὸ τὴ δημαρχία καὶ τὸ Κόμμα Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς¹¹⁶. Ὁ Ἰτζέτ μπέης ἔπραξε τὰ διατεταγμένα. Ὡστόσο, στις 3 Ἀπριλίου ἔστειλε στὸ ὑπουργεῖο ἐσωτερικῶν ἕνα ἔγγραφο πὸν περιεῖχε ἀξιολόγηση τοῦ ΜΗΟС ἀπὸ τὸ κόμμα, διευκρινίζοντας ὅτι συμφωνοῦσε καὶ ὁ ἴδιος μετὴν ἀξιολόγηση αὐτῆς¹¹⁷. Τὸ ἔγγραφο ἔφερε τὴν ὑπογραφή τοῦ ἀντιπροέδρου Ἰμπραήμ Ἐτχέμ μπέη. Ἀρχίζε μετὴν φράση «Ὁ σκοπὸς τοῦ συλλόγου πὸν ἔχει ἰδρυθεῖ μετὴν τίτλο ΜΗΟС ἀντιμετωπίσθηκε πάντοτε ὡς ὑποπτος ἐκ μέρους τοῦ κόμματός μας» καὶ ἔδινε τὴν πληροφορία ὅτι τὰ μέλη τοῦ κόμματος Χατζῆ Χασάν πασάς, Ἰμπνὶ Χαζίμ Φερὶτ μπέης καὶ Ἀχμέτ Σουκρού μπέης, τὰ ὁποῖα ὁ σύλλογος εἶχε ἐκλέξει στὸ διοικητικὸ του συμβούλιο μετὴν σκοπὸν νὰ ρίξει στάχτη στὰ μάτια τοῦ κόμματος –ἐναντι τῆς ἀντιπολίτευσης τοῦ ὁποῖου εἶχε περιέλθει σὲ δύσκολη θέση–, εἶχαν διακόψει τὴ σχέση μαζί του. Καὶ συνέχιζε σημειώνοντας ὅτι, ἐνῶ ὁ σκοπὸς τοῦ ΜΗΟС ἦταν νὰ ἰδρύσει («ένωτικὴ δημοκρατία»), ἐπιχειροῦσε νὰ συνδεθεῖ, ἄγνωστο γιὰ ποιους λόγους, μετὴν ἰταλικὴ πολιτικὴ ὅτι ἡ ὑποστηρικτικὴ τῆς Ἰταλίας στάση τοῦ συλλόγου δὲν θεωροῦνταν συνετὴ ἐκ μέρους τοῦ κόμματος καὶ ὅτι, λόγω τῆς παραίτησης τῶν μελῶν τοῦ κόμματος πὸν συμμετεῖχαν στὸ διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ συλλόγου, δὲν ἦταν δυνατὴ ἡ συγκέντρωση τοῦ ἀναγκαίου ποσοῦ¹¹⁸ γιὰ τὴ μετάβαση τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπιτροπῆς στὸ Παρίσι. Ἀπαντώντας ἡ κυβέρνηση

115. *DH-SFR*, D-98, ἔγγραφο 243: τηλεγράφημα ὑπ' ἀρ. 5346 μετὴν ἡμερομηνία 30 Μαρτίου 1919 καὶ ὑπογραφή «Ὁ ὑπουργός, Μεχμέτ Ἀλί».

116. *DH-SFR*, D. 97, ἔγγραφο 287: τηλεγράφημα ὑπ' ἀρ. 5010 πὸν φέρει τὴν ὑπογραφή «Ὁ ὑπουργὸς ἐσωτερικῶν, Τζεμάλ».

117. *DH-KMS*, D, 50/2, ἔγγραφο 9.

118. *DH-KMS*, D, 50/2, ἔγγραφο 9: ἐπιστολὴ πρὸς τὴ νομαρχία μετὴν ἡμερομηνία 3 Ἀπριλίου. Εἶκ. 7.

τόνιζε ότι «είναι φανερό το όφελος τῆς μετάβασης, τῆ στιγμῆ αὐτῆ, μιᾶς τέτοιας ἐπιτροπῆς ἀπὸ τῆ Σμύρνη στὴν Εὐρώπη» καὶ ζητοῦσε ἀπὸ τῆ διοίκηση τῆς νομαρχίας «ἐφόσον τὰ ἤδη ἐκλεγμένα πρόσωπα προκαλοῦσαν ὑποψίες, νὰ εἰδοποιήσει τοὺς ὑπευθύνους γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ ἀπαρτίξεται ἡ ἐπιτροπὴ ἀπὸ ἐμπιστα πρόσωπα»¹¹⁹.

Ὁ ΜΗΟC ἀντιμετώπιζε τὶς ἐπιθέσεις τοῦ ἀντιπολιτευόμενου Τύπου, τὶς ἡμέρες ποὺ ἡ μεταξὺ τῆς κυβέρνησης καὶ τῆς νομαρχίας ἀλληλογραφία πύκνωνε¹²⁰. Ἔτσι, ἀπὸ τῆ μιὰ, προσπαθοῦσε νὰ πείσει τὸν νομάρχη Ἰτζέτ μπέη –γιὰ τὸν ὅποιο πίστευε πὼς ἤθελε νὰ διαλύσει τὸν σύλλογο ὑποκινώντας ἐναντίον του τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ἀγγλους– ὅτι οἱ δραστηριότητές του περιορίζονταν στὸν χῶρο τῆς ἐπιστήμης¹²¹ καὶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, δοκίμαζε, ἄλλοτε ἄμεσα καὶ ἄλλοτε ἔμμεσα, νὰ περάσει τὸ μήνυμα «δὲν εἴμαστε ἐπικίνδυνοι»¹²² στὴ μουσικὴ ὑπηρεσία τῶν Ἀγγλων – ἡ ὁποία, μετὰ τὴν Ἀνακωχῆ, εἶχε μεταφέρει τὸ κέντρο τῆς ἀπὸ τῆ Μυτιλήνη στὴ Σμύρνη. Καταλαβαίνοντας ὥστόσο πὼς δὲν θὰ τὰ κατάφερνε, ὁ ΜΗΟC ἀποφάσισε νὰ συνεχίσει τὴ δράση του στὴν Ἰσταμπούλ, ὅπως καὶ τότε ποὺ εἶχε διορισθεῖ νομάρχης ὁ Ἐτχέμ μπέης. Ἔτσι, ὁ γενικὸς γραμματέας Τζαμί μπέης ἔφυγε ἀπὸ τῆ Σμύρνη ἀφήνοντας ἀναπληρωτὴ στὴ θέση του τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέη¹²³.

119. *DH-SFR*, D-98, ἔγγραφο 179: τηλεγράφημα ὑπ' ἀρ. 76 με ἡμερομηνία 15 Ἀπριλίου 1919 καὶ με ὑπογραφή «Ὁ ὑπουργός, Μεχμέτ Ἀλί».

120. *Islahat*, 30 Μαρτίου 1919: «Μάθαμε πὼς ὁ ΜΗΟC θὰ στείλει τὸν Ναῖλ ἐφέντη, γιὸ τοῦ Μόραλι Ἀχμέτ ἐφέντη, με 20.000 λίρες στὴν Εὐρώπη. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς φωτίσει! Τί νὰ ποῦμε; Ἴδου ἡ ἀποψη ὑλάκερης τῆς ἀγγλικῆς αὐτοκρατορίας, ἰδου ἡ δική μας κίνηση».

121. Στὴ *Müsavat*, στὸ φύλλο τῆς 19ης Ἀπριλίου 1919, ὁ σύλλογος ἀνακοινώνει αὐτοβούλως ὅτι δὲν ἔχει δικό του δημοσιογραφικὸ ὄργανο – νομίζουμε ὅτι δὲν θὰ ἦταν λάθος νὰ θεωρήσουμε τὴν ἀνακοίνωση ὡς μέρος αὐτῆς τῆς τακτικῆς του.

122. *Morali*, *MİO*, σσ. 7 καὶ 14-15, γράφει: «Ὁ κύριος Elzear καὶ ὁ Fernan Guiffroy με τὴν κυρία Fernand καὶ ὁ Ριφκί μπέης, ποῦ... τὸν εἶχαμε ἐπιφορτίσει με τὸ καθῆκον τῶν ἐπαφῶν με τὶς γαλλικὲς στρατιωτικὲς ἀρχές, εἶχαν προσφέρει πολλὰς ὑπηρεσίες στὸ θέμα περισσῶς τοῦ συλλόγου καὶ τῶν ἐργασιῶν του στὰ μάτια τῶν Γάλλων».

123. *Morali*, *MİO*, σ. 15.

Στὸ σημείωμα πὸν στέλνει ὁ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέης, μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ «ἀναπληρωτῆ γενικοῦ γραμματέα», στὸν νομάρχη Ἰτζέτ μπέη, στίς 21 Ἀπριλίου, κατ' ἀπαίτηση τοῦ τελευταίου, φαίνεται ἐπίσης ὅτι «ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιτροπὴ» βρισκόταν σὲ οικονομικὴ δυσχέρεια. Ἀπὸ τὸ σημείωμα αὐτὸ προκύπτει πὼς «λόγω διαφόρων ἐμποδίων» δὲν εἶχε συγκεντρωθεῖ οὔτε τὸ ἐγκεκριμένο ἀπὸ τὸ συνέδριο τακτικὸ ποσὸ ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸ ἔκτακτο ποσὸ τῶν 100.000 φράγκων πὸν εἶχε ἀνάγκη ὁ Ραγκίπ Ραῖφ μπέης. Ἐνῶ τὸ συνέδριο εἶχε ἐγκρίνει τὶς δωρεές -3.000 λίρες ἀπὸ τὸ Μέντεσε, 5.000 ἀπὸ τὸ Κάρεσι, τὸ Ἀϊδίι καὶ τὸ Ντενιζλί ἀντίστοιχα, 6.000 ἀπὸ τὴ Μάνισα καὶ 8.000 ἀπὸ τὴ Σμύρνη (σύνολο 32.000 λίρες)–, γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν τὰ ἐξοδα τοῦ συλλόγου, τὰ χρέηματα πὸν εἶχαν συγκεντρωθεῖ στὸ ἐσωτερικὸ, μέχρι τὴν ἡμερομηνία αὐτῆ, ἦταν 22.943,65 λίρες (229.436,50 γρόσια) ἀπὸ τοὺς καζάδες τοῦ Μπαγιντίρ (2.500), τῆς Οὔρλας (4.624,75), τοῦ Ἀτζίπαγαν (1.100), τοῦ Τσεσμέ, (2.000), τοῦ Φέτχιε (1.504,75), τῆς Περγάμου (3.750), τοῦ Καράμπουρου (2.000), τοῦ Ὀντεμὶς (5.000) καὶ τοῦ Νίς (4.547). Ὁ Χαλίτ μπέης διευκρίνιζε πὼς μετὰ τὴν ἀφαίρεση 1.000 λιρῶν γιὰ τὰ ἐξοδα τῶν κεντρικῶν γραφείων καθὼς καὶ τῶν ἐγγράφων, τῶν σχεδιαγραμμάτων καὶ τῶν χαρτῶν πὸν θὰ ἐξέδιδε ὁ σύλλογος, περίσσευαν γιὰ τὴν ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιτροπὴ μόνο κάπου 600 λίρες, καὶ θεωροῦσε πολὺ σημαντικὸ νὰ «πρωτοστατήσῃ» ὁ Ἰτζέτ μπέης στὴ συγκέντρωση τῶν ἀναγκαίων χρημάτων¹²⁴. Τὸ ὅτι ὁ Ἰτζέτ μπέης δὲν εἶχε τέτοιο σκοπὸ φαίνεται ξεκάθαρα ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ πὸν ὑπέβαλε, ὕστερα ἀπὸ 15 ἡμέρες, στὸ ὑπουργεῖο ἐσωτερικῶν. «Τὰ μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ ἰδρυθέντος στὴ Σμύρνη ΜΗΟC διασκορπίστηκαν ἐπικαλούμενοι διάφορες προφάσεις, καὶ κανεὶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέη, δὲν ἔχει μείνει γιὰ νὰ ἐνεργεῖ στὸ ὄνομα τοῦ συμβουλίου», τόνιζε ὁ Ἰτζέτ μπέης στὴν ἀναφορὰ του, καὶ ἔλεγε πὼς θὰ ἦταν εὔστοχο νὰ ἐκλεγοῦν μέλη γιὰ τὴν «ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιτροπὴ» οἱ μπέηδες

124. Σημείωμα πὸν βρίσκεται στὸ ἔγγραφο 9 τοῦ DH-KMS, D. 50/2, βλ. Εἰκ. 8.

Ραγκίπ Ραΐφ, Ούσακιζαντέ Μουαμμέρ και Άχμετ Τζεβντέτ. «Όσο για τόν Μοραλιζαντέ Ναΐλ μπέη, «έπειδή μέχρι στιγμής δέν τόν είχε δεΐ και δέν γνώριζε περι αύτου, δέν μπορούσε νά εκφέρει γνώμη»¹²⁵.

Τελικά, ή αντίπροσωπευτική επιτροπή δέν κατάφερε νά πάει στη Διάσκεψη Ειρήνης¹²⁶, έπειδή τό Κόμμα Έλευθερίας και Συνδιαλλαγής και ό Ίτζέτ μπέης ήταν έναντίον της¹²⁷, και ό ΜΗΟC μετέ-

125. Τηλεγράφημα ύπ' άρ. 474 με ήμερομηνία 4 Μαΐου, πού βρίσκεται στό έγγραφο 9 του DH-KMS, D. 50/2.

126. Moralı, *MİÖ*, σ. 10: «Ό σείχης Νουρί έφέντης, ό όποιος, παρά τό ότι δέν είχε κανένα από τά απαραίτητα προσόντα, ήθελε νά συμμετάσχει στην επιτροπή πού θά πήγαινε στην Εύρώπη, μόνο και μόνο για νά αυτοδιαφημιστεί, και ένωσε, φυσικώ τώ λόγω, προσβεβλημένος από την αντίδρασή μας... με τις ενέργειές του νά σπείρει διχόνοια, τόν καιρό πού ό Ίτζέτ μπέης ήταν νομάρχης, είχε καταφέρει νά παγώσει τό θέμα αύτης τής επιτροπής, από την όποία αναμέναμε πολλά όφέλη, και έκανε μεγάλο κακό στη χώρα του».

127. Υπάρχουν και κάποιου πού ισχυρίζονται ότι ό νομάρχης Ίτζέτ μπέης βοήθουσε μυστικά τόν ΜΗΟC. Ό έλληνας δημοσιογράφος Κώστας Μιχαηλίδης, ό όποιος ήρθε στη Σμύρνη μετά την Άνακωχή [*Küçük Asya Seferi* ('Η μικρασιατική έστρατεία) -χ.χ. & χ.τ.-, ανέκδοτο δακτυλογραφημένο κείμενο, (μετ. S. Karaoğlu), πού βρίσκεται στη Βιβλιοθήκη του Άρχείου του ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Διεύθυνση Στρατιωτικής Ίστορίας και Στρατηγικών Μελετών) του Τουρκικού Γενικού Έπιτελείου, σσ. 38-39], προσκομίζει ως αποδεικτικό στοιχείο τό ακόλουθο τηλεγράφημα, πού φέρε την ύπογραφή του νομάρχη Ίτζέτ μπέη:

Γνωστοποιύμε ότι ό Τζαμί μπέης διορίστηκε γενικός γραμματέας του ΜΗΟC. Άναμένουμε νά αναγνωρίσετε τόν διορισμό του και νά καταβάλετε προσπάθεια για την άμεση άποστολή 5.000 λιρών. Οι 5.000 αύτες λίρες θά εμφανιστούν ως έξοδα του συμβουλίου τής Μάνισας, και θά χρησιμοποιηθούν για την άποστολή τής επιτροπής με επικεφαλής τόν Τζαμί μπέη στό Παρίσι, όπου θά έχει έπαφές με τις εκεί έπίσημες άρχές, στις όποιές θά εξηγήσει τά δίκαια των Τούρκων.

Ό Ίτζέτ μπέης με την άποστολή του έν λόγω τηλεγραφήματος, τό όποιο ό Μαυριδής έστειλε, στις 4 Άπριλίου, από τη Μάνισα στόν συνταγματάρχη Μαυρουδής, έκτελούσε άπλώς την από 26 Μαρτίου διαταγή του ύπουργείου έσωτερικών. Ό Ίτζέτ μπέης, στόν όποιο έχει άπονεμηθεί τό δεύτερο μεγαλύτερο διακριτικό μετάλλιο έξαιρετικών ύπηρεσιών του έλληνικού κράτους (τό παράσημο του Άνώτερου Ταξίαρχη (*Κόσμος*, 6-7 Ιανουαρίου 1920), την περίοδο πού ήταν νομάρχης Σμύρνης διατηρούσε καλές σχέσεις με την Έλληνική Ύπατη Άρμοστεία τής Σμύρνης, και ή «τελετή τής κηδείας του» άποτελεί ισχυρή ένδειξη γι' αύτό. Βλ. Berber, «Aydın Valisi İzzet Bey'in Hastalığı ve Ölümü» ('Η άσθέ-

φερε τὸ κέντρο του στὴν Ἴσταμπούλ μετὰ τὴν ἀπόβαση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη.

II. Ὑπεράσπιση τῆς Πατρίδας (Müdafaa-i Vatan) > Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ Ἀρνησης τῆς Προσάρτησης (Redd-i İhāk Heyet-i Milliyesi)

Ἡμερομηνία ἰδρύσεως:	1919, ἀρχὲς Μαρτίου
Τόπος ἰδρύσεως καὶ διοικητικὸ κέντρο:	Σμύρνη. Διαδοχικὰ, τὸ ἐμπορικὸ γραφεῖο στὸ Κορδελιὸ τῶν ἀδελφῶν Μοραλιζαντέ Χαλίτ καὶ Ναῖλ, καὶ τὸ γραφεῖο τοῦ Ρεσιντακί Μεχμέτ μπέη (Τουρκικὴ Ἑστία).
Ἰδρυτὲς καὶ διοικητὲς:	Μοραλιζαντέ Χαλίτ (πρόεδρος) καὶ Ναῖλ, ἀντισυνταγματάρχης Φαῖκ (ἐπικεφαλῆς τροφοδοσίας σώματος ἵππικοῦ), ταγματάρχης Ζεκιαῖ (ἀργότερα διοικητὴς τοῦ γραφείου στρατολογίας τοῦ Ντέρσιμ, τοῦ σημερινοῦ Τούντζελι), Χουλουσί (βουλευτὴς τοῦ Καραχισάρ), Τζαμί (ἀντισυνταγματάρχης), Μεχμέτ Ἀρίφ (πρῶν τοποτηρητὴς Σμύρνης) καὶ Ραγκίπ Νουρεττίν (γενικὸς γραμματέας).

Ἡ Ὑπεράσπιση τῆς Πατρίδας ἦταν μιὰ «μυστικὴ» ὀργάνωση ποὺ ἰδρύθηκε ἀπὸ τοὺς πιὸ πάνω διανοούμενους καὶ τακτικούς ἀξιωματικούς, μὲ τὴ «συγκατάθεση καὶ τὴ βοήθεια» τοῦ Νουρεττίν πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἐκτὸς ἀπὸ νομάρχης Σμύρνης ἦταν καὶ διοικητὴς Σμύρνης καὶ περιχώρων. Ἡ ὀργάνωση μετονομάσθηκε σὲ Ἐθνικὴ

νεια καὶ ὁ θάνατος τοῦ νομάρχῃ Ἀϊδινίου, Ἴτζέτ μπέη), *Toplumsal Tarih* (Κοινωνικὴ ἱστορία), τ. 12 (Δεκέμβριος 1994), σσ. 11-12.

Ἐπιτροπή Ἄρνησης τῆς Προσάρτησης (RİHM), ὕστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Μουσταφᾶ Νετζατι μπέτη. Αὐτὸ ἐγίνε στὴ συγκέντρωση ποὺ πραγματοποιήθηκε στὶς 14 Μαΐου στὸ κτήριο τοῦ Λυκείου –ἡμέρα ποὺ μαθεύτηκε ὅτι θὰ γινόταν ἀπόβαση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη– μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν προυχόντων τῆς πόλης, τακτικῶν καὶ ἐφέδρων ἀξιωματικῶν, τῆς διοίκησης καὶ τῶν μελῶν τοῦ ΜΗΟC, τῆς Τουρκικῆς Ἐστίας ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ. Σ' αὐτὴ τὴ συγκέντρωση, τὴν ὁποία φαίνεται ὅτι ὀργάνωσε ὁ ΜΗΟC, ἀνακοινώθηκε ὅτι στὴν προεδρία τῆς ὀργάνωσης εἶχε ἐκλεγεί ὁ Μοραλιζαντέ Χαλιτ καὶ γενικὸς γραμματέας ὁ Ραγκίπ Νουρεττίν, ἐνῶ ἡ ἐπιλογὴ τῶν μελῶν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου εἶχε ἀφεθεῖ στὴν κρίση τῆς ὀργάνωσης¹²⁸, ἡ ὁποία διένειμε ἐπιτόπου καθήκοντα διὰ «διορισμῶν». Πρὶν κλείσει ἡ συγκέντρωση αὐτὴ τοῦ Λυκείου, ἀναγγέλθηκε στὸ πλῆθος «ἡ ἀνάγκη δράσης βάσει μιᾶς ἀνακοίνωσης ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθεῖ σὲ λίγο»¹²⁹.

Ἀμέσως μετὰ τὴ λήξη τῆς συγκέντρωσης, οἱ συζητήσεις συνεχίστηκαν στὰ γραφεῖα τῆς Τουρκικῆς Ἐστίας στὸ Κεμεραλί – τὰ

128. Παρόλο ποὺ ὁ Öktem, σ. 64, καὶ ὁ Morali, *MIO*, σσ. 25-26 γράφουν ὅτι τὸ RİHM ἰδρύθηκε «ἐπίσημα» κατὰ τὴ συνάντηση αὐτὴ, ἐπειδὴ γνωρίζουμε ὅτι λόγῳ τῆς ἐλληνικῆς ἀπόβασης, ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, δὲν ὑπῆρχε δυνατότητα ἐκδοσης τοῦ σχετικοῦ πιστοποιητικοῦ, δὲν συμεριζόμαστε τὴν ἐκτίμηση αὐτὴ. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο, καὶ παρὰ τὸ ὅτι ἡ Müdafaa-i Vatan (Ἐπεράσπιση τῆς Πατρίδας) = RİHM δραστηριοποιήθηκε «οὐσιαστικά» ἀπὸ τὴν ἰδρυσή της καὶ αὐτο-ἀποκαλέστηκε «σύλλογος» σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀνακοινώσεις της, μέσα στὸ κείμενο προτιμήσαμε νὰ τὴν ἀναφέρουμε ὡς ὀργάνωση ἀντὶ σύλλογο.

129. Öktem, σσ. 66-67. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συνάντησης εἶχε σταλθεῖ στὴ νομαρχία μιὰ ἐπιτροπὴ, μὲ σκοπὸ νὰ μάθει ποιά στάση θὰ τηροῦσε ἡ κυβέρνησις ἔναντι τῆς ἐλληνικῆς ἀπόβασης. Ὁ Ἴτζέτ μπέτης –μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν Kâzım Özalp, *Milli Mücadele, 1919-1922* (Ἐθνικὸς ἀγώνας, 1919-1922), I, Ἄγκυρα 1985, σ. 5– μόνις ἔμαθε γιὰ τὴ συνάντηση, τοὺς εἶπε νὰ τὴ διαλύσουν, γιὰτὶ ἀλλιῶς ὁ συμμαχικὸς στόλος ποὺ βρισκόνταν στὸ λιμάνι θὰ κανονιοβολοῦσε τὸ Λύκειο. Gotthard Jaeschke, «İngiliz Belgelerinin İşiği Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması» (Ἡ ἐλληνικὴ ἀπόβαση στὴ Σμύρνη ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀγγλικῶν ἐγγράφων), μετ. Μιχλίν Ἐρέν, *Belleten*, 32/128, σσ. 569, 571: ὁ Ἴτζέτ μπέτης τήρησε τὴν ὑπόσχεση ποὺ εἶχε δώσει στὸν ναύαρχο Calthorpe –ἔταν, κατὰ τὸ μεσημέρι,

γραφειά αυτὰ κρίθηκαν κατάλληλα γιὰ ἀρχηγεῖο τῆς ὀργάνωσης, ἐπειδὴ «βρίσκονταν στὸ κέντρο τῆς πόλης». Κατὰ τὶς συζητήσεις, ὁ Μοραλιζαντέ Χαλίτ, ὁ Ραγκίπ Νουρεττίν καὶ ὁ Μουσταφᾶ Νετζατὶ ἀποφάσισαν νὰ γίνονται διαρκῆ καὶ μεγάλα συλλαλητήρια διαμαρτυρίας ἐναντίον τῆς κατοχῆς· ὁ ἔνοπλος ἀγώνας νὰ δοθεῖ σὲ περιοχές ἐκτὸς Σμύρνης ἀπὸ τὶς ὀργανώσεις ποὺ εἶχαν ἀρχίσει νὰ δροῦν ἐκεῖ καὶ οἱ ὁποῖες βρίσκονταν ἐκτὸς πεδίου βολῆς τῶν πολεμικῶν πλοίων· νὰ μεταφερθεῖ ἐκτὸς Σμύρνης ὅσο πολεμικὸ ὑλικὸ μποροῦσε νὰ φυγαδευθεῖ· νὰ ἀπελευθερωθοῦν οἱ κρατούμενοι ἀπὸ τὶς φυλακὲς κατὰ τὶς πρωινὲς ὥρες, καὶ νὰ σταλεῖ στὴν Ἰσταμποῦλ μὲ εἰδικὴ ἐντολὴ ὁ Μανσουριζαντέ Ἐμὶν μπέτης, μὲ σκοπὸ νὰ ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν Νουρεττίν πασά, τὸν Ραοῦφ μπέτη καὶ τοὺς φίλους του, τὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο καὶ τὴν Ἐρυθρὰ Ἡμισέληνο. Τέλος, συνέταξαν¹³⁰ τὴν προκήρυξη ποὺ ἔφερε τὴν ὑπογραφή «Σύλλογος Ἄρνησης τῆς Προσαρτησης», καὶ ἡ ὁποία ἔλεγε:

Ἡ Σμύρνη καὶ τὰ περίχωρά της προσαρτῶνται στὴν Ἑλλάδα. Ἡ κατοχὴ ἄρχισε. Ἡ Σμύρνη καὶ οἱ γύρω περιοχὲς βρίσκονται ἐπὶ ποδὸς καὶ ἐν ἀγωνίᾳ. Ἡ Σμύρνη ζεῖ τὴν τελευταία καὶ ἱστορικὴ τῆς μέρα. Ἡ τελευταία μας ἐλπίδα βασίζεται στὴν ἀντίσταση ποὺ θὰ κάνει τὸ ἔθνος μας. Ἐνημερωστε τοὺς πάντες μὲ διαδηλώσεις καὶ τηλεγραφήματα. Καὶ ἐτοιμαστεῖτε νὰ συμμετάσχετε στὸν στρατὸ τῆς πατρίδας.

Σκοπὸς τῆς προκήρυξης, ὅπως τονίζει καὶ ὁ Χαϊντάρ Ρουστοῦ (Ὁκτέμ) μπέτης ἦταν νὰ γνωστοποιηθοῦν σὲ ὅλο τὸ ἔθνος¹³¹ οἱ ἀποφάσεις ποὺ ἐλήφθησαν.

Τὶς ἴδιες ὥρες, ὁ τουρκικὸς λαὸς τῆς Σμύρνης καλοῦνταν νὰ συμμετάσχει στὴ διαδήλωση ποὺ θὰ γινόταν στὸ Μασατλίκ, μὲ τὴν πα-

ἐπισκέφθηκε τὸ θωρηκτὸ Iron Duke— πὼς θὰ ἔκανε ὅ,τι μποροῦσε γιὰ νὰ καθησυχάσει τὸν τουρκικὸ λαό. Özalp, σ. 5: «Ἔῤχε συμβουλευεῖσι τὴν ἐπιτροπὴ νὰ διατηρηθεῖ ἡσυχία καὶ ψυχραιμία καὶ νὰ μὴν προκληθεῖ ὁποιαδήποτε ἐκδήλωση θὰ μποροῦσε νὰ δυσαρεστήσει τοὺς συμμάχους».

130. Morali, *MİÖ*, σσ. 26-27.

131. Τὴν ἀνακοίνωση ποὺ ἀντλήσαμε ἀπὸ τοὺς Öktem, σ. 67 καὶ Taçalan, σ. 196, ὁ Morali στὸ *MİÖ*, σ. 57, ἰσχυρίζεται ὅτι ἔγραψε ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέτη.

ρακάτω προκήρυξη που συντάχθηκε από τον παιδίατρο Άλη Άγκια μπέη στο έμπορικό γραφείο των αδελφών Μοραλιζαντέ στο Πρώτο Κορδελιό:

Δύστυχε Τουρκε!

Με τὸ πρόσχημα τῶν ἀρχῶν τοῦ Οὐίλσον καταπατεῖται τὸ δίκιο σου καὶ σπαράσσεται ἡ τιμὴ σου. Εἶπανε πὼς ἐδῶ οἱ Ρωμιοὶ εἶναι πολλοὶ καὶ ὅτι οἱ Τουρκοὶ μετὰ χαρᾶς θὰ δεχθοῦν νὰ ἀναμειχθοῦν με τοὺς Ἕλληνες, ἔτσι ἡ ὁμορφὴ πατρίδα δόθηκε στοὺς Ἕλληνες. Τώρα σὲ ρωτᾶμε: Οἱ Ρωμιοὶ εἶναι περισσότεροὶ ἀπὸ ἐσένα; Συμφωνεῖς με τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἐλληνικῆς κυριαρχίας; Τώρα, ἐπιτέλους, φανερώσου! Ὅλα σου τὰ ἀδελφία θὰ βρίσκονται στὸ Μασατλίκ. Συγκεντρωθεῖτε ἐκεῖ κατὰ ἑκατοντάδες χιλιάδες. Καὶ δεῖξτε τὴ συντριπτικὴ σας πλειοψηφία σὲ ὁλόκληρο τὸν κόσμο. Δηλώστε τὴν πραγματικότητά καὶ ἀποδείξτε τὴ. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν πλούσιοι, φτωχοί, μορφωμένοι καὶ ἀμόρφωτοι. Ὑπάρχει ἡ συντριπτικὴ μᾶζα ποὺ δὲν θέλει τὴν ἐλληνικὴ κυριαρχία.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ὕστατο καθῆκον ποὺ σοῦ ἀναλογεῖ. Μὴν μείνεις πίσω. Ἡ λύπη καὶ ἡ κατὰπτωσις δὲν ὠφελοῦν. Τρέξτε ἀνὰ χιλιάδες, ἀνὰ ἑκατοντάδες χιλιάδες στὸ Μασατλίκ καὶ ὑπακοῦστε στίς διαταγὲς τῆς Ἐθνικῆς Ἐπιτροπῆς!...

Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ Ἀρνήσεως τῆς Προσάρτησης¹³²

Ἔτσι, κατὰ τὸ ἀπόβραδο, ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς προκηρύξεις (μετὰ κάποιες ἀλλαγὲς στὸ κείμενο) στάλθηκε τηλεγραφικῶς σὲ ὅλα τὰ βιλαέτια, τοὺς καζάδες καὶ τὰ δημαρχεῖα τῆς χώρας¹³³, ἐνῶ ἡ δευτε-

132. Ἀπὸ τὸ πρωτότυπο τυπωμένο ἀντίτυπο ποὺ βρίσκεται στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Türk Tarih Kurumu (Τουρκικὸ Ἰδρυμα Ἱστορίας), βλ. Προσθήκη 8. Ὅπως φαίνεται στὸ Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri* (Οἱ τελευταῖες μέρες τῶν Ἑλλήνων στὴ Σμύρνη), Ἀγκυρα, Ἰούνιος 1974, σ. 102, ἡ ἀνακοίνωσις αὐτὴ εἶχε ἐπίσης διανεμηθεῖ σὲ χειρόγραφα ἀντίγραφα. Τὸ ὅτι ἡ συγκεκριμένη ἀνακοίνωσις δὲν ἔχει γραφτεῖ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶχαν συντάξει τὴν πρώτη ἀνακοίνωσις φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι φέρει διαφορετικὰ ὑπογραφές. Ἔτσι, Öktem, σ. 67, ἡ ἀνακοίνωσις ποὺ ὁ Μουσταφᾶ Νετζατὶ μπέης ἔδωσε στὸν Χαϊντάρ Ρουστοῦ μπέη –ὁ ὁποῖος καθόταν στὸ καφενεῖο Πάρκ–, νὰ διαβάσει καὶ νὰ πεῖ ἂν τὴν ἐνέκρινε ἢ ὄχι, «δὲν ἦταν παρὰ» ἡ πρώτη ἀνακοίνωσις.

133. Στὸν Taçalan, σσ. 196-197 σημειώνεται ὅτι ὁ νομάρχης Ἰτζέτ μπέης πρόσθεσε στὸ τέλος τῆς ἀνακοίνωσις, πρὶν αὐτὴ τηλεγραφηθεῖ, τὴ φράσι: «Νὰ

ρη –τυπώθηκαν και οι δύο στο τυπογραφείο Ἐναντολού¹³⁴–, πρὶν ἀκόμη καλὰ καλὰ στεγνώσει τὸ μελάνι της, εἶχε ἀρχίσει νὰ μοιράζεται ἀπὸ μαθητὲς τοῦ Λυκείου στὶς τουρκικὲς γειτονιές. Ἐν τῷ μεταξύ, νεαροὶ μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ μὲ τὴ συνοδεία νταουλιῶν πληροφοροῦσαν τὸν ἀγράμματο λαὸ¹³⁵ φωνάζοντας: «Οἱ νέοι ποὺ ἀγαποῦν τὴν πατρίδα ἄς ἔρθουν στὸ ἑβραϊκὸ Μασατλίκ». Εἶχε ἰδιαίτερη σημασία ὁ τόπος ποὺ εἶχε ἐπιλεγεῖ γιὰ τὴ διαδήλωση, ἡ ὁποία, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς προκήρυξης-καλέσματος, δὲν εἶχε σκοπὸ τὴν ἀντίσταση κατὰ τῆς ἀπόβασης τοῦ ἑλληνικοῦ στρα-

προσέξετε καὶ νὰ φροντίσετε νὰ μὴν προσβληθεῖ κανεὶς διατηρώντας στὸ ἔπακρο τὴ σοβαρότητα καὶ τὴν ἡρεμία σας» καὶ ὅτι κανένας δὲν ἔφερε ἀντίρρηση, φοβούμενος μήπως αὐτὸ ἐμποδίσει τὴν ἀποστολή. Καὶ ἡ ὑπογραφή στὸ τέλος τοῦ τηλεγραφήματος δὲν ἦταν πλέον «Σύλλογος Ἀρνησης τῆς Προσάρτησης» ἀλλὰ «Ἐθνικὸ Συμβούλιο Ἀρνησης τῆς Προσάρτησης».

134. Ἰδιοκτήτης τοῦ Τυπογραφείου Ἐναντολή (Anadolu Matbaasi), καὶ τῶν ἔφημερίδων Ἀνατολή (Anadolu) καὶ Συναίσθημα (Duygu) ἦταν ὁ Χαϊντάρ Ρουστοῦ μπέης. Τὸ τυπογραφεῖο, ποὺ δὲν λειτουργοῦσε γιὰ τὴ Συμμαχικὴ Ἐπιτροπὴ Λογοκρισίας εἶχε ἀπαγορευθεῖ στὶς 2 Μαΐου, τὴν ἔκδοση τῶν συγχεκριμένων ἔφημερίδων, ἐπρόκειτο νὰ ἀναλάβει πολὺ σημαντικὸ ἔργο, λίγο μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς πρώτης ἀνακοίνωσης ἀπὸ τὸν Χαϊντάρ Ρουστοῦ μπέη, Öktem, σ. 67:

Ὁ Νετζατὶ μπέης μᾶς ἄφησε καὶ πῆγε νὰ συναντηθεῖ πάλι μὲ τοὺς φίλους του στὴν Τουρκικὴ Ἐστία γιὰ νὰ πάρουν ἄλλες ἀποφάσεις. Δὲν εἶχαν περάσει οὔτε δέκα λεπτά ὅταν ἤρθε ὁ φίλος μου (Μεχμέτ Ρεσάτ), διευθυντὴς διαχείρισης τοῦ τυπογραφείου καὶ τῶν ἔφημερίδων, γιὰ νὰ μοῦ πεῖ πὼς τοῦ εἶχαν κάνει τὴν πρόταση νὰ τυπωγραφηθεῖ στὸ τυπογραφεῖο μας ἡ ἀνακοίνωση τῆς Ἀρνησης τῆς Προσάρτησης καὶ μὴ ἐκκληση ποὺ θὰ καλοῦσε τὸν λαὸ τῆς Σμύρνης σὲ συγκέντρωση (στὸ Μασατλίκ). Δὲν θεωροῦσε σωστὸ νὰ γίνει ἡ ἐπικίνδυνη αὐτὴ δουλειὰ χωρὶς νὰ μὲ συμβουλευτεῖ. Πρῶτιστα ἂν ὑπῆρχε κανένας στοιχειοθετὴς καὶ κανένας μηχανικὸς στὸ τυπογραφεῖο. Μοῦ εἶπε πὼς βρισκόταν ἐκεῖ ὁ ἀρχιστοιχειοθετὴς (Ἄλι Χαλί) Μπαμπὰ μὰζι μὲ τὸν μηχανικὸ Μουσταφᾶ ἐφέντη, καὶ ὅτι καὶ οἱ δύο εἶχαν δηλώσει ἔτοιμοι νὰ στοιχειοθετήσουν καὶ νὰ τυπώσουν τὶς ἀνακοινώσεις. Δὲν ὑπῆρχε λόγος διαταγμοῦ καὶ εἶπα ὅτι τὸ τυπογραφεῖο ἔπρεπε νὰ τεθεῖ στὴ διάθεση τοῦ Συλλόγου (Ἀρνησης τῆς Προσάρτησης). Ἔτσι, λοιπόν, ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ἀνακοίνωση, ποὺ ἦταν ἔργο τῆς νεολαίας τῆς Σμύρνης καὶ διακάλυψε τὴν ἐκκλήση γιὰ βοήθειά τοῦ λαοῦ τῆς Σμύρνης στὸν λαὸ ὀλόκληρης τῆς Τουρκίας, τυπώθηκε καὶ ἔλαβε σάρκα καὶ ὄστα τὴ νύχτα ἐκείνη στὸ Τυπογραφεῖο Ἐναντολή, μὲ τὸν ἰδρώτα καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Ἄλι Χαλί ἐφέντη καὶ τοῦ μηχανικοῦ Μουσταφᾶ ἐφέντη, ποὺ ἦταν ἔτοιμοι γιὰ ὅλα.

135. Öktem, σ. 76, Özalp, I, σ. 6.

τοῦ ἀλλὰ τὴν ἀπόδειξη τῆς πλειοψηφίας τοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ Μασατλίκ βρισκόταν σὲ ἕναν ἀρκετὰ ψηλὸ λόφο κοντὰ στὴν παρალიά, φαινόταν ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ λιμανιοῦ καὶ τῆς πόλης, κι ἔτσι ἦταν ἡ καταλληλότερη τοποθεσία γιὰ νὰ δοθεῖ τὸ μήνυμα¹³⁶.

Ἡ διαδήλωση ἄρχισε κατὰ τὰ μεσάνυχτα μὲ τὴ συμμετοχὴ χιλιάδων Τούρκων, μέσα σὲ κλίμα μεγάλης ἀταξίας¹³⁷. Ὑπῆρχαν πολλοὶ ὁμιλητές, καὶ ἐπειδὴ τὰ ζητήματα καὶ τὰ σημεῖα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπισημανθοῦν δὲν εἶχαν ὀρισθεῖ ἐκ τῶν προτέρων, ὁ κάθε ὁμιλητὴς ἐξέφραζε τὴ δική του πρόταση. Στὴ διάρκεια τῆς διαδήλωσης, ὁ λαὸς –μὲ ἐπικεφαλῆς τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου Ἀλληλοβοηθείας Ἐφεδρῶν Ἀξιωματικῶν Σμύρνης– ἐπιτέθηκε στὸ ὄπλοστάσιο τοῦ ἀτυνομικοῦ τμήματος, ἔσπασε τὶς πόρτες καὶ πῆρε ὅπλα καὶ πυρομαχικά. Ὑστερα τὸ πλῆθος κατευθύνθηκε πρὸς τὶς «στρατιωτικές» φυλακὲς καὶ ἀπελευθέρωσε τοὺς ἀξιωματικούς ποὺ εἶχαν φυ-

136. Φαίνεται πὼς τὴν προηγούμενη τῆς ἀπόβασης οἱ ἐλληνικὲς ἀρχὲς παρακολουθοῦσαν μὲ μεγάλη προσοχὴ τὶς ἐργασίες ποὺ πραγματοποιοῦνταν στὸν τουρκικὸ τομέα τῆς πόλης καί, μάλιστα, ὅτι οἱ σύμμαχοι ἦταν ἀρκετὰ ἀνήσυχτοι. Ροδᾶς, σσ. 61-62: στίς 14 Μαΐου, στὸ ἐλληνικὸ προξενεῖο τῆς πόλης, ὑπὸ τὴ δι-οίκηση τοῦ πλοιάρχου Μπουφῆ καὶ τοῦ προξένου Σταυρῆ Λιάτη, εἶχε ὀργανωθεῖ κέντρο πληροφοριῶν, ποὺ θὰ παρακολουθοῦσε τὶς κινήσεις τῶν Τούρκων. Ὁ ἄγγλος φιλέλληνας A. Vedova, ποὺ εἶχε ὑποστηρίξει τὴν ἐλληνικὴ ὑπόθεση στὴν Κρήτη καὶ τὴ Μακεδονία, καὶ ὁ ὁποῖος στὰ χρόνια τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου εἶχε καταδικαστεῖ ἀπὸ τοὺς Τούρκους σὲ θάνατο, εἶχε μείνει τὸ ἀπόγευμα καὶ τὴ νύχτα τῆς 14ης Μαΐου στὸν τουρκικὸ μαχαλά καὶ μετέφερε ὅλες τὶς ἐξελίξεις στὸν Μπουφῆ, τὶς ὁποῖες ἐν συνεχείᾳ ὁ Μαυρουδῆς μετέφερε στὸν ναύαρχο Calthorpe, ἐνημερώνοντάς τον γιὰ τὴν κατάσταση. Μιχαηλίδης, σ. 143: ὁ ναύαρχος εἶχε διατάξει νὰ στρέψουν τὰ κανόνια τοῦ θωρηκτοῦ Iron Duke κατὰ τὸν χῶρο συγκέντρωσης καὶ τὴν τουρκικὴ γειτονιά.

137. Yaşar Aksoy, *Bir Kent, Bir İnsan* (Μιὰ πόλη, ἕνας ἄνθρωπος), Κωνσταντινούπολη 1986, σ. 160. Ὁ Σουλεϊμάν Φερίτ (Ἐτ'ζατζίμπας), ἀπὸ τοὺς συμμετάσχοντες στὴ διαδήλωση τοῦ Μασατλίκ, λέει:

Τὴν πῦρ βαρυσήμαντη ὁμίλια στὴ διαδήλωση, ὅπου συμμετεῖχαν δεκάδες χιλιάδες ἄνθρωποι, τὴν ἔκανε ὁ μουφτῆς Ραχμετουλλάχ ἐφέντης. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ πῆραν τὸν λόγο, μετὰ τὴ δική του γεμάτη συναίσθημα ἐκκλήση, ἦταν καὶ κάποιιοι ποὺ ἔκαναν μιὰ ἐκτίμηση τῶν γεγονότων σύμφωνα μὲ τὶς προσωπικὲς τοὺς ἀπόψεις. Ἐκεῖ κατ'ἀλλαβὰ καλύτερα πὼς ὅσο ζωντανὰ κι ἂν εἶναι τὰ συναίσθηματά, ἂν ἐπικεφαλῆς τῆς μάζας δὲν βρίσκονται ἄξιοι ἀρχηγοὶ καὶ δὲν ὑπάρχει ὀργάνωση, δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευθοῦν στέρεα ἀποτελέσματα.

λακισθεῖ με τὴν κατηγορία-πρόφαση ὅτι ἦταν ἑνωτικοί, ὅτι εἶχαν προσβάλει Ρωμιούς καὶ ὅτι εἶχαν ἀντισταθεῖ στοὺς ξένους¹³⁸. Εἶχε πιά ἀρχίσει νὰ χαράζει, ὅταν πῆρε τὸ δρόμο τοῦ βιλαετιοῦ ἢ ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ μουφτῆ Μουσταφᾶ Ραχμετουλλάχ ἐφέντη ἐπιτροπῆ, ἡ ὁποία εἶχε ἐκλεγεῖ γιὰ νὰ ἐνημερώσει τὴν κυβέρνηση σχετικά μὲ τὶς ἀποφάσεις ποὺ ἐλήφθησαν στὴ διαδήλωση καὶ νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ κατοχή.

Ἡ RİHM, ἡ ὁποία κατάφερε νὰ κάνει ὅλες τὶς ἀπαραίτητες ἐνέργειες στὰ γραφεῖα τῆς Τουρκικῆς Ἑστίας («στὸ 16, 17 ὥρων χρονικὸ διάστημα»), θὰ συνέχιζε, μετὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀπόβαση, τὴ δραστηριότητά της μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα στὸ «ἐσωτερικό», ἐνῶ στὴν Ἰσταμποῦλ θὰ ἐργαζόταν ὡς MHOC¹³⁹.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ*

Οἱ ὄροι τοῦ συμφώνου ἀνακωχῆς, ποὺ ὑπογράφηκε στὶς 30 Ὀκτωβρίου 1918, ἀποτελοῦσαν πρόσφορη βάση γιὰ τὴν ἐκπλήρω-

138. Özalp, I, σ. 7. Αὐτὸ ἐγινε χωρὶς νὰ υπάρξει καμιά δυσκολία. Γιατί, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ὅκτέμ στὴ σ. 75, εἶχε γίνει συζήτηση μὲ τὸν ἀξιωματικὸ ποὺ φρουροῦσε τὶς φυλακές, ὁ ὁποῖος εἶχε πεισθεῖ νὰ ἀπελευθερώσει τοὺς κρατουμένους. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ποὺ κρατοῦνταν στὶς «γενικὲς» φυλακές εἶχαν βγεῖ τὸ πρωτὶ τῆς 15ης Μαΐου σπάζοντας τὶς πόρτες. Οἱ 1.250 Ἕλληνες καὶ ἀρμένιοι κατάδικοι ποὺ βρισκόνταν στὶς ἴδιες φυλακές, σύμφωνα μὲ ἀπόφαση ποὺ εἶχε πάρει τὸ ὑπουργεῖο δικαιοσύνης, ἀφέθηκαν ἐλεύθεροι στὶς 20 Μαρτίου ἀπὸ τὸν ἀγγλο συνταγματάρχη Smith, ποὺ ἤρθε στὶς φυλακές συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν ρωμιὸ δικηγόρο Ἴ�θηνογένη. Βλ. Μιχαηλίδης, σσ. 44 καὶ 47, Bayar, V, σ. 1614, Rodās, σ. 43.

139. Morah, *MÖ*, σ. 27.

* Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς ὀργανώσεις ποὺ παρουσιάζονται στὸ ἄρθρο αὐτό, μετὰ τὴν ἀπόβαση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη συνέχισαν τὴ δραστηριότητά τους εἴτε στὴν Ἀνατολία εἴτε στὴν Ἰσταμποῦλ. Δὲν θεωρήσαμε σωστὸ νὰ ἀποπειραθοῦμε τὴν ἐξαγωγή ἐνὸς εὐρέος συμπεράσματος, τὸ ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάζει τὶς ὀργανώσεις ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν ἐπιτελικῶν τους ὀργάνων, τῆς στρατηγικῆς ὀργανώσεώς τους, τοῦ φάσματος ἐπιρροῆς καὶ λοιπά, προτοῦ ἐρευνηθεῖ ἢ μετὰ τὴν ἀπόβαση περίοδος, ἡ ὁποία βρίσκεται ἐκτός τῆς ἐμβέλειας τοῦ παρόντος ἄρθρου. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ κάνουμε ἐδῶ μιὰ «ἀξιολόγηση», ἡ ὁποία βασίζεται στὴν ἰδεολογικὴ γραμμὴ ποὺ ἐπέβαλε στὶς κοινωνικὲς ὀργανώσεις ἡ περίοδος τῆς Ἀνακωχῆς.

ση τῶν «γνωστῶν ὑποσχέσεων» τῶν νικητῶν τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οἱ ὁποῖες ἀποσκοποῦσαν στὸν κατακερματισμὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους¹⁴⁰. Οἱ Τοῦρκοι, ποὺ εἶχαν καταλάβει πὼς ἡ περιοχὴ ὅπου ζοῦσαν θὰ ἀποκόπτονταν ἀπὸ τὴν ὁλότητα τοῦ κράτους, θεωροῦσαν ὅτι τὸ πολιτικὸ τους μέλλον μποροῦσε νὰ ἀλλάξει μόνο ἂν ἦταν ὀργανωμένοι. Ὁ ΜΗΟC ἀποσκοποῦσε στὴν «ἀποτροπὴ τῆς ἐλληνικῆς κυριαρχίας στὴν περιοχὴ τῆς δυτικῆς Ἀνατολίας» καὶ ἦταν ἡ πρώτη μὴ στρατιωτικὴ ὀργάνωση πολιτῶν ποὺ ἰδρύθηκε στὴ Σμύρνη (αὐθόρμητα) μετὰ τὴν Ἀνακωχῆ¹⁴¹. Ἀντίθετα μὲ τὸ καταστατικὸ του, ὁ (πολιτικὸς) χαρακτῆρας του ἦταν ἀδιαμφισβήτητος – καὶ λόγῳ τοῦ σκοποῦ ποὺ ἐπεδίωκε καὶ λόγῳ τῆς δραστηριότητάς του. Πρώτη δουλειὰ τοῦ συλλόγου¹⁴² ἦταν νὰ συνάψει σχέση μετὰ τὸ Κόμμα Ἀναγέννησης (Teceddüt Partisi) – ποὺ ἦταν παρακλάδι τοῦ Κόμματος Ἐνωσης καὶ Προόδου – καὶ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ὑποστήριξή του¹⁴³. Γίνεται ἀντιληπτὸ πὼς στὶς σχέσεις τοῦ συλλόγου μετὰ τὴ νομαρχία, ὁ παράγοντας «ὑπὲρ τῆς Ἐνωσης» ἔπαιξε καθοριστικὸ

140. Καὶ πράγματι, ἡ ἀπόβαση ποὺ πραγματοποιήθηκε ἡ Ἑλλάδα στὴ Σμύρνη στὶς 15 Μαΐου στηρίχθηκε, ὅπως ἀναγράφεται στὰ μνημόνια ποὺ ἐστάλησαν στὸν νομάρχην Ἰτζέτ μπέη ἀπὸ τὰ συμμαχικὰ κράτη, στὸ ἄρθρο 7 τῆς συνθήκης ἀνακωχῆς.

141. Ἐνας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θέλησαν νὰ οἰκειοποιηθοῦν τὴν τιμὴ τῆς Ἰδρυσης τοῦ ΜΗΟC ἦταν καὶ ὁ Νουρεττίν πασάς (Sezai, σ. 15, ἡ ἐπιστολὴ ποὺ ἔγραψε στὸν μουφτὴ Ραχμετοῦλλάχ ἐφέντη, σ. 6). Οἱ ἀδελφοὶ Μοραλιζαντέ, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ πασάς ζήτησε πληροφορίες ἀναφέροντας: «ὁ σύλλογος ποὺ ἰδρύσαμεν», λένε γιὰ τὴν ἀπάντησή τους, τὴν ὁποία παρουσιάζουν στὸ ΜΙΟ, σ. 29: «Δὲν μπορέσαμε νὰ μὴν σημειώσουμε διακριτικὰ, ὅσο γινόταν, ὅτι ἡ ὀργάνωση αὐτὴ δὲν ἰδρύθηκε ἐπὶ νομαρχίας τοῦ Νουρεττίν πασά, ἀλλὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ νομάρχης ἦταν ὁ Ταχσίν Ὀζέρ».

142. Ὁ Μοραλιζαντέ Χαλιτ μπέης, στὴν τηλεφωνικὴ ἐπικοινωνία ποὺ εἶχε μετὰ τὸν Νουρεττίν πασά, εἶχε τονίσει τὴν πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ συλλόγου. Βλ. ὑποσημ. 62.

143. Ὁ Morali, ΜΙΟ, σ. 45 γράφει:

Ἀποτελεῖ καθήκον νὰ σημειώσουμε ὅτι στὶς ἐργασίες τοῦ Συλλόγου Ὑπεράσπισης τοῦ Δικαίου Σμύρνης ὠφελήθηκαμε κατὰ κόρον ἀπὸ τὴν ὀργάνωση Ἐνωσις καὶ Πρόοδος. Δὲν ξεχνᾶμε σὲ καμιὰ περίπτωσι τὴν ἐκτίμησι καὶ τὴς εὐχαριστίες ποὺ ὀφείλομε στὸν διοικοῦντα ἐκείνη τὴν περίοδο στὴ Σμύρνη τὸ Κόμμα τῆς Ἀναγέννησης, Μιχμούτ Τζελαλεττίν μπέη, ὑπεύθυνος γραμματέα καλιότερα τοῦ

ρόλο – πράγμα τὸ ὁποῖο προσπάθησε νὰ ἀποκρύψει τοποθετώντας στὴ διοίκηση καὶ στὶς ἐξουσιοδοτημένες του ἐπιτροπὲς μέλη προσκείμενα στὴ Συνδιαλλαγή. Ὁ σύλλογος ἦταν κατ' ἀρχὰς συγκρατημένος, ἀκόμη καὶ ἀπέναντι σὲ νομάρχες¹⁴⁴ ποὺ δὲν ἐπρόσκειντο στὴ Συνδιαλλαγή. Ὅταν ὅμως ἀποκαλύφθηκε δημόσια ἡ ὑποστήριξη ποὺ λάμβανε ἀπὸ τὸ Κόμμα Ἀναγέννησης, παρότι προσπάθησε νὰ διατηρήσει τὶς σχέσεις του μὲ τοὺς προσκείμενους στὴ Συνδιαλλαγή νομάρχες, δὲν τὸ πέτυχε. Ἡ ὑπὲρ τοῦ ἔνοπλου ἀγώνα πτέρυγα τοῦ συλλόγου, ἡ ὁποία ἤλεγχε τὸν σύλλογο ἀπὸ τὴν ἰδρυση του, ξεκίνησε παράνομη δράση σχηματίζοντας τὴν ὀργάνωση Ὑπεράσπιση τῆς Πατρίδας (Müdaffa-i Vatan), ὅταν ὁ σύλλογος ἐξαναγκάστηκε νὰ ἀδρανήσει, ὕστερα ἀπὸ τὶς ἐναντίον του ἐνέργειες τοῦ νομάρχου Ἰτζέτ μπέτη, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ὑποστήριξη τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς Συνδιαλλαγῆς Τύπου. Τὴν ὀργάνωση αὐτὴ, ἡ ὁποία, ὅταν μαθεύτηκε πὼς ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ ἔκανε ἀπόβαση στὴ Σμύρνη, πῆρε τὸν τίτλο RİHM καὶ φανερώθηκε στὸν λαὸ ἀψηφώντας τὸ γεγονός ὅτι ἦταν παράνομη, δὲν θὰ ἦταν λάθος νὰ

Κομιτάτου Ἐνωσης καὶ Πρόδου, γιὰ τὴν ὑποστήριξή του καὶ γιὰ τὸν τρόπο ποὺ τὴν κράτησε μυστική. Ὁ γυναικολόγος Χατζῆ Χασανζαντέ Ἐτχέμ μπέτης εἶχε ἀλάβει νὰ μᾶς γνωρίσει καὶ νὰ διατηρήσει τὴν ἐπαφή μας μὲ τὸν Μαχμούτ Τζελαλεττὶν μπέτη, καὶ ἔφερε εἰς πέρας τὴ δέσμευση αὐτὴ μὲ μεγάλη ἐπιτυχία. Τόσο ποὺ δὲν θυμᾶμαι νὰ εἶχαμε πονθενὰ συναντηθεῖ μὲ τὸν Τζελλᾶ μπέτη.

Θὰ μπορούσε νὰ τεθεῖ τὸ ἐρώτημα γιατί, σὲ μιὰ περίοδο ὅπως αὐτὴ τῆς Ἀνακωχῆς –ὅταν ἀναζητοῦσαν ἔνοχο γιὰ νὰ τοῦ καταλογίσουν τὴν ἧττα καὶ ὅταν ὁ ἐνωτισμὸς κατακρίνονταν καὶ ἀπορρίπτονταν μὲ σφοδρότητα– ὁ ΜΗΟC ἐπιζητοῦσε μιὰ τέτοια ἄκρως ἀντιπατικὴ ὑποστήριξη. Ὁ ΜΗΟC γνώριζε ἀναμφίβολα πολὺ καλὰ τὴ δύναμη τοῦ Κόμματος Ἐνωση καὶ Πρόδος στὶς ἐπαρχίες, ἰδιαιτέρως τῶν «ὀργανώσεων γειτονιάς», καθὼς καὶ τὸ ὅτι τὸ κέντρο του στὴν Ἰσταμποῦλ εἶχε ἐξασθενήσει μετὰ τὴ διαφυγὴ τῶν ἐνωτικῶν ἡγετῶν στὸ ἐξωτερικό. Καὶ πράγματι, ἡ «ὀργάνωση γειτονιάς», μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Μαχμούτ Τζελλᾶ μπέτη, ἐπρόκειτο νὰ δείξει τὴ δύναμή της στὶς δημοτικὲς ἐκλογὲς ποὺ ἔγιναν στὴ Σμύρνη ἐκείνη τὴν περίοδο. Βλ. Berber, *Mütareke...* (Τὸ σαντζακί τῆς Σμύρνης τὴν περίοδο τῆς Ἀνακωχῆς...), σ. 20, ὑπόσημ. 25.

144. Ἄν καὶ ὁ Ταχσὶν μπέτης ὑπῆρξε νομάρχης γιὰ πολὺ σύντομο χρονικὸ διάστημα, δὲν ἔχουμε κανένα στοιχεῖο ὅτι ὁ σύλλογος εἶχε ἐπαφὲς μαζί του, ἐνῶ, γιὰ νὰ ἔρθει σὲ ἐπαφή μὲ τὸν Νουρεττὶν πασά, περίμενε ἡ πρώτη κίνηση νὰ προέλθει ἀπὸ ἐκεῖνον.

τῆ δεῖ κανεὶς ὡς τὴν ἐπαναστατικὴ προέκταση τοῦ ΜΗΟC πού δὲν μπόρεσε ν' ἀντίσει. Εἰσήγαγε στὴν τουρκικὴ πολιτικὴ ὀρολογία τὸν ὄρο «ὑπεράσπιση τοῦ δικαίου» – ὄρος πού σύντομα ἐπρόκειτο νὰ χρησιμοποιηθεῖ στὸν προσδιορισμὸ ὀλόκληρου τοῦ ἐθνικιστικοῦ κινήματος, τοῦ ὁποίου ἡγήθησε ὁ Μουσταφᾶ Κεμάλ (Ἄτατούρκ). Κατὰ τὴν περιγραφὴ, δέ, τῶν ἀδελφῶν Μοραλιζαντέ, «ἐκπλήρωσε ἀνελλιπῶς τὸν ἀναφερόμενο στὸ καταστατικὸ του σκοπὸ, στέλνοντας προειδοποιήσεις, ὑπομνήματα καὶ φυλλάδια σὲ συμβούλια, διεθνή ἰδρύματα καὶ κυβερνήσεις, καλώντας φιλότουρκους Εὐρωπαίους νὰ βοηθήσουν τὴν ἐθνικὴ ὑπόθεση»¹⁴⁵ καί, τὸ σημαντικότερο, μὲ τὸ «τοπικὸ συνέδριο πού συγκάλεσε πέτυχε νὰ ἐνοποιήσει στὸ πλαίσιο τῆς “ἐθνικῆς συνειδήσης” ἀρκετοὺς συνέδρους, πού θὰ μοχθοῦσαν ἐν συνεχείᾳ γιὰ τὴ δημιουργία τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, οἱ ὁποῖες θὰ συγκροῦνταν ἀργότερα μὲ τὸν ἑλληνικὸ στρατό».

Ἄ Ἰτζέτ μπέης εἶχε πεῖ¹⁴⁶ στὸν ρεπόρτερ τῆς ἐφημερίδας *Sabah* (Πρωία) – ἡ ὁποία ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται λίγες μέρες μετὰ τὴν ἀνάληψη τῶν νομαρχιακῶν του καθηκόντων – ὅτι «ἂν σύλλογοι ὅπως ὁ Πρὸς τὸν Λαὸ καὶ ἡ Τουρκικὴ Ἑστία, πού εἶναι ἀναμειγμένοι στὴ δραστηριότητα καὶ τὴν πολιτικὴ τῆς Ἐνωσῆς καὶ Προόδου, δὲν ἀλλάξουν ταυτότητα, νοοτροπία καὶ ἐνασχόληση, ἡ κυβέρνησις θὰ προχωρήσει σὲ κυρώσεις ἐναντίον τους». Ἄ Ἰδιος ἐκλείσει τὸν Σύλλογο Πρὸς τὸν Λαὸ¹⁴⁷ βρίσκοντας ὡς εὐκαιρία τὴν ἀποχώρηση ἀπὸ τὴ Σμύρνη τοῦ γενικοῦ του γραμματέα, Μαχμουτ Τζελάλ μπέη. Ἡ Τουρκικὴ Ἑστία, λόγῳ τῆς ἐγγύτητάς της μὲ τὸ Κόμμα Ἐνωσῆς καὶ Προόδου, πάγωσε τὶς δραστηριότητές της ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς Ἀνακωχῆς, καὶ γνωρίζοντας πὼς ἡ ἀπολύτρωση ἀπὸ

145. Morali. *MİÖ*, σ. 15.

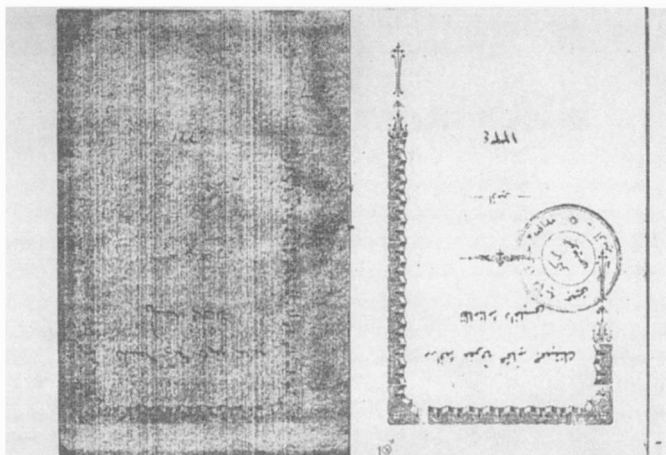
146. Bayar, V, σ. 1552: τηλεγράφημα μὲ ἡμερομηνία 30 Μαρτίου 1919 καὶ μὲ τὴν ὑπογραφή «Οὐλβί».

147. *Müsavat*, 25 Μαρτίου 1919: ὁ Ἰτζέτ μπέης ἀδρανοποίησε τὸν Ὄθωμανικὸ Σύλλογο Νεολαίας, ἡμιστρατιωτικὴ ὀργάνωσις νεολαίας τῆς Ἐνωσῆς καὶ Προόδου, πού φαίνεται ὅτι συνέχιζε τὶς ἐργασίες του στὸ κτήριο τοῦ συλλόγου, παίρνοντάς τον ὑπὸ τὴν προστασία του – ὅπως εἶχε κάνει καὶ ὁ σουλτάνος στὴν Ἰσταμπούλ.

τὸ στίγμα τῆς σχέσης της μὲ τὴν Ἑνωσιὴ ἀποτελοῦσε ἀπαραίτητο ὄρο γιὰ νὰ παραμείνει σὲ λειτουργία, παραχώρησε σὲ μέλη προσκείμενα στὴ Συνδιαλλαγὴ¹⁴⁸ θέσεις στὴ νέα της διοίκηση –ὅπως εἶχε πράξει καὶ ὁ ΜΗΟC. Ἡ Τουρκικὴ Ἑστία –πρὶν ἀκόμη ὁ Ἴτζὲτ μπέης γίνεи νομάρχης– εἶχε «πολιτικοποιήσει» τὶς «ἐπαγγελματικὲς ὀργανώσεις» ποὺ εἶχαν ἰδρυθεῖ ἀπὸ Τούρκους νέους, προωθώντας μέλη της στὶς διοικήσεις τους καὶ πληροφορώντας τες γιὰ τοὺς σκοποὺς τῶν Ἑλλήνων ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιοχὴ. Παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια ποὺ δημιούργησε ὁ Ἴτζὲτ μπέης, ἀφότου διορίστηκε νομάρχης, ἡ Τουρκικὴ Ἑστία ἔγινε ὁ μοναδικὸς χῶρος ὅπου συγκεντρώθηκαν οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς ὀργανώσεις ποὺ ἀνέπτυσσαν δραστηριότητα κατὰ τῆς Ἑλλάδας.

Μετάφραση ἀπὸ τὰ τουρκικά:
ΦΡΑΓΚΩ ΚΑΡΑΟΓΛΑΝ

148. *Demir*, σ. 52: "Όταν ὁ πρόεδρος τῆς Ἑστίας καὶ γιατρός Χατζῆ Χασανζαντὲ Ἐτχὲμ μπέης πρωτοξεκίνησε τὶς ἐργασίες του στὸ παράρτημα Σμύρνης τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1912, ἦταν μέλος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ κόμματος.

1. Έσωτερικὸ Καταστατικὸ τῆς Ἐταιρίας Ὑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου, Σμύρνη 1334/1918.

Σφραγίδα: Ἐδρα Ἐταιρίας Ὑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου,
Σμύρνη

A II
1354
b

SMYRNE TURQUE

D'après le douzième
des principes politiques et
humanitaires établis par le
président Wilson, la ville de
Smyrne, ce joyau turc de
l'Asie Mineure essentiellement
turque, doit rester entre les
mains de ses possesseurs.

Imprimerie Ahmed Ihsan & Cie

1919

2. Εξώφυλλο τοῦ φυλλαδίου «Ἡ Τουρκικὴ Σμύρνη» τῆς Ἐταιρείας
Υπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου

UN APPEL A LA JUSTICE

Publié par la

SOCIÉTÉ DE DÉFENSE DES DROITS OTTOMANS

et Approuvé par le

CONGRÈS NATIONAL

réuni à Smyrne le 17 Mars 1919.

CONSTANTINOPLE

3. Ἐξώφυλλο τοῦ φυλλαδίου «Ἐκκλήση στή δικαιοσύνη»
τῆς Ἐταιρείας Ὑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου

Ἡ Ἐταιρία Ὑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου ἰδρύθηκε γιὰ νὰ γνωστοποιήσει στὰ πολιτισμένα ἔθνη τὰ δικαιώματα τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου τοῦ νομοῦ Ἀϊδινίου, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς. Τὴν κρίση σχετικὰ μὲ τὰ συναγμένα ντοκουμέντα ποὺ ἀφοροῦν τὸ θέμα αὐτὸ τὴν ἀφήνει στὴν κοινὴ γνώμη.

Στὸν νομὸ μας, πού, μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς Ἀνακωχῆς, γίνεται προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν κατευθυνόμενων ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες ἐκδοτικῶν φορέων νὰ παρουσιαστεῖ στὴν κοινὴ γνώμη τοῦ πολιτισμένου κόσμου ὡς τὸ κέντρο τοῦ ἑλληνισμοῦ, ζοῦν κατὰ πλειοψηφία Τούρκοι. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀδιαμφισβήτητη πραγματικότητα.

Ἡ θέση στὴν ὁποία βρίσκεται μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον τὸ τουρκικὸ ἔθνος εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολη. Καὶ τὰ ἔθνη ποὺ θέλουν νὰ μοιραστοῦν τὰ λάφυρα ἀνταγωνίζονται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτή.

Ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐξωθήθηκε, ἀπὸ τὶς δολοπλοκίαις μιᾶς ξένης διπλωματίας ποὺ εἶχε βλέψεις στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολή, σὲ ἓναν πόλεμον ἐναντίον ἐλεύθερων λαῶν καὶ ἔγινε θύμα τῶν ἀδικημάτων ἀλλὰ καὶ τῶν λαθῶν τῶν κυβερνητῶν τῆς. Τὸ στερημένο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀμυντικὰ μέσα τουρκικὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖο ἀντιλαμβάνεται ὅτι γίνεται προσπάθεια νὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ βίαια ἓνα κομμάτι τῆς γῆς του, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἀπευθύνει τὴν ἔκκλησιν αὐτὴ στὰ μεγάλα κράτη, ποὺ εἶναι ἔτοιμα νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ τουρκικὸ ἔθνος πιστεύει πὼς ὁ γιγαντιαῖος αὐτὸς πόλεμος θὰ ἔχει αἴσιο τέλος – τέλος τὸ ὁποῖο θὰ συνίσταται στὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος ὑπαρξῆς τοῦ κάθε ἔθνους, τοῦ δικαιώματος νὰ ἀναπτύσσεται μέσα στὰ σύνορά του καὶ στὴν ἐν γένει ἐφαρμογὴ τοῦ δικαίου σὲ ὅ,τι τὸ ἀφορᾷ. Οἱ Τούρκοι δὲν διαφέρουν σὲ τίποτα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη. Ἔχουν καὶ ἐκεῖνοι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι, ἔθνικούς καὶ θρησκευτικούς θεσμούς, δική τους γλώσσα, λογοτεχνία, καὶ ἐπ' οὐδενὶ δὲν ἀποτελοῦν μιὰ μειονότητα ποὺ ἀρνεῖται τοὺς προγόνους τῆς. Ἐνῶ οἱ Ρωμιοί, ποὺ θέλουν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κυριαρχία στὸ σημαντικότερον μέρος τῆς χώρας, κάνουν τὰ πάντα γιὰ νὰ διαστρεβλώσουν τὴν πραγματικότητα.

Οἱ ἐκδόσεις καὶ ἡ προπαγάνδα ποὺ ἔχουν ὡς μόνον μέλημα τὴν ἄρνησιν τοῦ δικαιώματος ὑπαρξῆς ὡς ἐλεύθερου ἔθνους στὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν Τούρκων, βασίζονται σὲ ἀνύπαρκτες ἱστορικὲς διεκ-

δικήσεις, άντλούμενες δῆθεν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς μετανάστευσης τῶν Τούρκων στὴν Ἀνατολίαν.

Στὴν πραγματικότητα, οἱ ἀποικίες τῶν Ρωμιῶν –δεκαπέντε αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν Τούρκων στὸ προσκῆνιο τῆς ἱστορίας– εἶχαν ἀφανισθεῖ ἀπὸ τὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Ἐμεῖς, ἐξετάζοντας τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν Ρωμιῶν, τὰ ἱστορικῶς ἀδιαπραγμάτευτα δικαιώματα τῶν Τούρκων καὶ τὴ σημερινὴ πολιτισμικὴ καὶ ἐθνοτικὴ κατάσταση, θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀποδείξουμε ὅτι τὸ ὅλο ζήτημα εἶναι ὑπὲρ τῶν Τούρκων. Ἡ μελέτη αὐτὴ θὰ βασίζεται στὰ ἱστορικὰ καὶ ἐθνικὰ δικαιώματα καὶ στὶς σύγχρονες, πολιτισμένες, περὶ δικαίου ἀντιλήψεις.

Παρατηροῦμε ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν σχεδιασμὸ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποφευχθοῦν οἱ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ἀντιδικίες καὶ νὰ οἰκοδομηθοῦν γερὰ τὰ θεμέλια τῆς εἰρήνης τοῦ μέλλοντος, ὄχι μονάχα δὲν λαμβάνουν –στὸ θέμα τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων– διόλου ὑπόψη τοὺς ἱστορικοὺς δεσμούς, ἀλλὰ τοὺς παραβλέπουν ἐντελῶς. Ἔτσι, ἐμεῖς οἱ Τοῦρκοι, ποὺ ἔχουμε δικαιώματα ἐδραιωμένα σὲ ἀδιαπραγμάτευτα ἱστορικὰ θεμέλια, θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ προσθέσουμε κάποιες παρατηρήσεις μας στὸ συγκεκριμένο θέμα. Ἐχει ἀποδειχθεῖ ὅτι, ὅπως οἱ διαφορετικὲς χῶρες ποὺ συναποτελοῦσαν τὴν ἀρχαία Περσία ἔτσι καὶ οἱ ἀποικίες τῶν Ρωμιῶν στὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ποὺ ἦταν ρωμαϊκὲς ἐπαρχίες, ἴδρυσαν τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία καὶ δημιούργησαν μιὰ ἐνότητα ἀπὸ ἓνα κρᾶμα διαφορετικῶν ἐθνοτήτων, ποὺ ζοῦσαν ὑπὸ τὴν κυριαρχία τῆς ἐν λόγω αὐτοκρατορίας. Οἱ ἐθνοτῆτες αὐτές, στὴ διάρκεια τῶν δέκα αἰῶνων ζωῆς τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, συνέχισαν, στὸν βορρὰ καὶ τὸν νότο τῆς χώρας, νὰ πολεμοῦν μεταξὺ τους καὶ νὰ ἀλληλοφανίζονται. Οἱ ἐξ ἀνατολῶν τοῦρκοι μετανάστες ἐφθασαν ἐδῶ, μπῆκαν στὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ πλήρωσαν τὸ κενὸ ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀλληλοσπαραγμούς. Σὲ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν περίοδο παρατηρεῖται ἡ ἐμφάνιση στὸ ἱστορικὸ προσκῆνιο νέων ἐθνικῶν στοιχείων καὶ ἡ ἴδρυση δύο αὐτοκρατοριῶν, τῆς σελτσουκικῆς καὶ τῆς ὀθωμανικῆς. Συνεπῶς, φαίνεται καθαρὰ πὼς ἡ ἴδρυση τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας δὲν βασιζόταν μόνο στὴν κατάνκτηση ἀλλὰ ὑπῆρξε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἱστορικῆς ἐξέλιξης.

Εἶναι προφανές πὼς, ὅταν γίνονται ἀσυζητητὴ ἀποδεκτὰ τὰ ἱστορικὰ δικαιώματα τῶν ἐθνικῶν κυριαρχιῶν ποὺ διαμορφώθηκαν μετὰ ἀπὸ τίς ἐντὸς τῶν περιοχῶν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Κεντρικῆς Εὐρώπης

μετακινήσεις τῶν λαῶν, τὰ παρόμοιας φύσεως δικαιώματα τῶν Τούρκων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θυσιάζονται στὶς διεκδικητικὰ διαθέσεις ἐνὸς ἄλλου λαοῦ μὲ ἱμπεριαλιστικούς σκοπούς.

Ἐνα ἔθνος ποῦ ἔχει γλῶσσα, ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τὸ ὅποιο ἀποτελεῖ μιὰ ἐθνικὴ ἐνότητα ἔχει ὀρισμένα δικαιώματα. Πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ δικαίωμα νὰ ζεῖ ἀνεξάρτητο, ὑπὸ τῆ διοίκηση μιᾶς κυβέρνησης ποῦ θὰ ἐξασφαλίζει τὰ μειονοτικὰ δικαιώματα.

Οἱ Τούρκοι τῆς Ἀνατολίας ἀποτελοῦν συντριπτικὴ πλειοψηφία. Ἀντίθετα, τὰ ἄλλα ἐθνικὰ στοιχεῖα ἀποτελοῦν μειονότητες ποῦ ζοῦν διάσπαρτες στὰ διάφορα σημεῖα τῆς χώρας. Ἔτσι καὶ οἱ Ρωμιοὶ ποῦ ζοῦν στὸν νομὸ Ἀϊδινίου—γιὰ τὸν ὅποιο ὁ ἔλληγισμὸς ἔχει ἀθεμελίωτες διεκδικήσεις— εἶναι μειοψηφία, ὅπως ἐξἄλλου συμβαίνει καὶ σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους νομούς.

	Ἵρθόδοξοι-Ρωμιοί	Μουσουλμάνοι-Τούρκοι
Βιλαέτι Ἀϊδινίου	233.914	1.293.527
Σαντζάκι Κάρεσι	85.548	368.404
Σαντζάκι Μέντεσε	<u>10.192</u>	<u>134.767</u>
	329.624	1.796.700

Ὁ ἐπεξηγηματικὸς χάρτης στὸ ἔνθετο δείχνει ξεκάθαρα τὴν πυκνότητα τοῦ μουσουλμανικοῦ-τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῶν περιοχῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τῶν παραλίων. Ἡ ἐναντίον μας ἑλληνικὴ προπαγάνδα ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ πείσει τὸν κόσμο ὅτι τὸ ὀρθόδοξο-ρωμαίικο στοιχεῖο ποῦ ζεῖ στοὺς παραλιακοὺς νομοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀποτελεῖ τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νομῶν αὐτῶν. Τὰ ἐπιχειρήματά τους εἶναι ἐντελῶς ἀβάσιμα. Ἴδου οἱ ἀποδείξεις: Σύμφωνα μὲ ἐπίσημη στατιστικὴ, ἡ ὁποία ἐγίνε τὸ ἔτος 1891 ἀπὸ εἰδικούς ἐντεταλμένους, ὁ πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ Ἀϊδινίου, συμπεριλαμβανομένου τοῦ σαντζακικοῦ τοῦ Μέντεσε, εἶναι 1.352.119 ἄτομα, τὰ ὁποῖα κατανέμονται ὡς ἐξῆς:

1.118.496	Μουσουλμάνοι-Τούρκοι
195.431	Ἵρθόδοξοι-Ρωμιοί
1.979	Καθολικοί-Λατίνοι, Προτεστάντες
13.940	Ἀρμένιοι
<u>22.273</u>	Ἑβραῖοι
1.352.119	

Ο Μ. Cuinet, ό όποϊός εΐχε έπιφορτιστεΐ άπό τόν Όργανισμό Δημόσιου Χρέους (Düyün-i Umümi) με τó ειδικό καθήκον νά έρευνή-σει τó θέμα αυτό, έπιβεβαιώνει στην πολú γνωστή έργασία του τήν άλήθεια τών παραπάνω αριθμών ως έξής:

1.100.000	Μουσουλμάνοι-Τουρκοι
210.000	Όρθόδοξοι-Ρωμοί
15.000	Άρμένιοι
23.000	Έβραίοι
56.000	Ξένοι ύπήκοοι (οί περισσότεροι Έλληνες)
<u>1.404.000</u>	

Οί έλληνικοί κύκλοι καί όσοι τούς ύποστηρίζου προσπαθούν νά έξα-πατήσουν τήν κοινή γνώμη δημοσιεύοντας πίνακες με ύπερμεγεθυ-σμένο τόν αριθμό τών κατοίκων τών παραλίων του νομού Άϊδινίου που έχουν μεταναστεύσει στην Ελλάδα. Τά όσα αναφέρονται σε τέτοιες με-ροληπτικές δημοσιεύσεις χάνουν κάθε αξία άπέναντι στους παρακάτω πραγματικούς αριθμούς.

Πριν άπό τó 1912 —πριν άπό τή μετανάστευση τών Ρωμιών, δη-λαδή— ό πληθυσμός του νομού ήταν 1.594.848 άτομα:

1.239.792	Μουσουλμάνοι-Τουρκοι
298.373	Όρθόδοξοι-Ρωμοί
20.899	Άρμένιοι
35.784	Έβραίοι
<u>1.594.848</u>	

Άπό τή μελέτη τών αριθμών αυτών, οί όποϊοι έχουν άντληθεΐ άπό φα-νερές πηγές καί σε διαφορετικές ήμερομηνίες, μπορεί εύκολα νά γίνει κατανοητό ότι οί ύπερμεγεθυσμένοι αριθμοί του έλληνικού Τύπου βρί-σκονται μακράν τής πραγματικότητας.

Άπό τήν άλλη πλευρά, προσθέτοντας στα δεδομένα αυτά τόν πλη-θυσμό τών σαντζακικών του Μέντεσε —τόν βορρά— καί του Κάρεσι —τόν νότο— τά όποια διεκδικεί ό έλληνικός ιμπεριαλισμός, φθάνει κα-νεις στο παρακάτω συμπέρασμα: "Ένας λαός τέτοιας πληθυσμιακής πυκνότητας έχει ιερά δικαιώματα καί ιερές ύποχρεώσεις, όπως τήν άντίσταση στις βιλέψεις έναντίον τής πατρίδας του, τή διακήρυξη τής

έθνικῆς του ἐνότητος καὶ τῆς θέλησός του νὰ μὴν ἐπέλθει καμιὰ ἀλλαγὴ στὸν δεσμὸ του μὲ τὴν ὀθωμανικὴ κυβέρνησι.

Οἱ Ρωμιοὶ δὲν σταματοῦν νὰ κατηγοροῦν τοὺς Τούρκους γιὰ ἀμέτρητες κακίες. "Ἄς μᾶς δοθεῖ ἡ ἄδεια νὰ γνωστοποιήσουμε στὸν πολιτισμένο κόσμον ὅτι οἱ Τούρκοι, ἀπὸ τότε ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἑγγύς Ἀνατολή, ποτὲ δὲν θέλησαν νὰ ἀφανίσουν τοὺς χριστιανοὺς καὶ τοὺς Ἑβραίους, ἀλλὰ τοὺς προστάτεψαν μᾶλλον, σεβόμενοι τοὺς θρησκευτικοὺς καὶ ἐθνικοὺς τοὺς θεσμούς. Ἡ ὑπαρξὴ αὐτῶν τῶν μειονοτήτων μέσα στὴν αὐτοκρατορία σήμερα ἀποτελεῖ τὴν πέραν πάσης ἀμφισβήτησις ἀπόδειξι τῶν ὕσων ὑποστηρίζουμε.

Ἀντιθέτως, ἐφιστοῦμε τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου στὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνθρώπων—παλαιότερα ἑκατοντάδες χιλιάδες, σήμερα πολὺ λιγότεροι—ποὺ ζοῦν στὶς ἡμέρες μας στὰ ἀπὸ κάθε ἀποψῆ ἐπισηφαλῆ ἐδάφη ποὺ ἐγκαταλείφθηκαν μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους στὴν Ἑλλάδα, καὶ θέλαμε νὰ μποροῦν καὶ τὰ δύο ἔθνη νὰ προσφεύγουν στὴ δικαιοσύνη.

"Ὅσοι γνωρίζουν τὸν πραγματικὸ Τούρκο παραδέχονται ὅτι εἶδειξε πάντοτε σεβασμὸ σὲ κάθε ἔθνος καὶ σὲ κάθε θρησκεία. Ἡ ἄρπαγὴ ἀπὸ τὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία τῶν παραλιακῶν μικρασιατικῶν ἐδαφῶν—ἡ κατάστασι τῶν ὁποίων, ἀπὸ ἀπόψεως δικαίου, ἐκτέθηκε λεπτομερῶς—καὶ ὁ ξεριζωμὸς ἀπὸ τὴν Τουρκία ἑκατομμυρίων τέκνων τῆς γιὰ νὰ ἀφεθοῦν τὰ ἐδάφη αὐτὰ στὰ χέρια ἐνὸς ἔθνους ἐχθρικοῦ πρὸς τὴ θρησκεία καὶ τὴ φυλὴ μας δὲν θὰ ἀποτελεῖ μόνον ἀπροκάλυπτη ἀδικία, ἀλλὰ καὶ λύσι μὲ ἀμέτρητες συνέπειες, ἡ ὁποία θὰ ὑποδαυλίσει τὴ σύγχυσι καὶ θὰ θέσει σὲ κίνδυνον τὴν παγκόσμια εἰρήνη.

"Ἐγίνε πρόσφατα γνωστὴ ἡ κακὴ τύχη τῶν μουσουλμάνων ποὺ ζοῦν στὰ ἐγκαταλειμμένα στὴν Ἑλλάδα ἐδάφη. Ἡ παραχώρησι τῶν ἐδαφῶν μας στὴ χώρα αὐτὴ θὰ σήμαινε ἐντέλει τὴν ἐγκατάστασι ἐδῶ παρόμοιου καθεστῶτος. Οἱ Τούρκοι θὰ βρίσκονται συνεχῶς σὲ κατάστασι νόμιμης αὐτοάμυνας μπροστὰ στὶς ἀπροκάλυπτες ἀνθρωποκτονίες. Θὰ βλέπαμε νὰ ἐπαναλαμβάνονται ἐδῶ τὰ ἴδια λυπηρὰ γεγονότα τῆς Κρήτης καὶ τῆς Μακεδονίας.

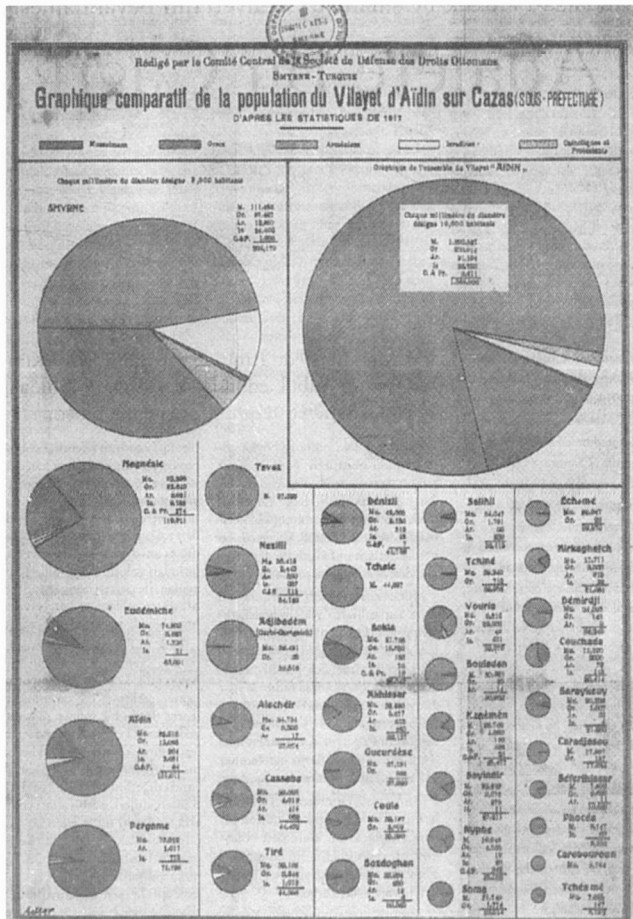
"Ἄς γίνε μιὰ ἐθνικὴ καὶ γεωγραφικὴ σύγκρισι ἀνάμεσα στὸν νόμον μας, τὴ Μακεδονία καὶ τὴν Κρήτη. "Ἄς ληφθεῖ ὑπόψῃ πῶς ἡ ἀντίστασι ποὺ θὰ ἀντιμετωπίσουν θὰ εἶναι μακρόχρονη καὶ τρομερὴ, καὶ πῶς δὲν θὰ μπορέσουν νὰ ἀφανίσουν εὐκολα τὴν τουρκικὴ φυλὴ ἐδῶ, ὅπως ἔκαναν ἀλλοῦ. "Ἐτσι ὅμως, στὸ τέλος τῶν ἀλλεπάλληλων αὐτῶν ἀντεκδικήσεων, ἡ χώρα μας, ἡ ὁποία εἶναι ἀγροτικὸ κέντρο, θὰ καταλήξει

έρείπιο και η προτεινόμενη στην Ελλάδα ανταλλαγή δεν θα έχει υπηρετήσει παρά την εξαφάνιση μιᾶς φυλῆς και την καταστροφή μιᾶς εὐφορῆς χώρας. Ἀναμφίβολα, ἡ πολιτισμένη Εὐρώπη θὰ ἀρνηθεῖ ὀργανωμένα τέτοιες ἀγριότητες. Διότι ὁ κατακερματισμὸς τῆς Τουρκίας καὶ ὁ ἀφανισμὸς τῆς τουρκικῆς φυλῆς θὰ ἀνοίξει τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς σὲ παρελθούσες ἱστορικὲς καταστάσεις.

Ἀπέναντι σ' αὐτὸ τὸν τόσο κοντινὸ κίνδυνο, οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ρωμιοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ πλησιάσουν τίς ἄλλες δυνάμεις στὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου, νὰ ἀπαρνηθοῦν ὅλες τίς ἱμπεριαλιστικὲς σκοπιμότητες, καὶ ἔτσι νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ συνεχῆ εἰρήνη μέσα ἀπὸ τὴ διαφορετικότητα τῆς ἐθνικῆς τους ἰδιοσυγκρασίας. Ἀλλά, τυφλωμένοι ἀπὸ τὴ σκέψη τῆς κατάκτησης, οἱ Ἕλληνες δὲν διακρίνουν καθόλου τὴν ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς.

Ἐλπίζουμε πὼς τὰ ἔθνη ποὺ κυβερνοῦν τὴ μοίρα τοῦ κόσμου καὶ ἀντιλαμβάνονται ὡς ὀδηγοὺς τίς ἀρχές τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δικαίου δὲν θὰ ἐπιτρέψουν ποτὲ τὸν διαμελισμὸ τῆς Τουρκίας, καὶ πὼς θὰ παρεμποδίσουν ὅτιδήποτε θὰ ζημίωνε τὴν ἀκεραιότητα τῆς φυλῆς μας, ὁ ὅποια δὲν ἐπιθυμεῖ παρά τὴν ἐλεύθερη ἀνάπτυξή της καὶ προσπαθεῖ νὰ βαδίσει μόνο τὴν ὁδὸ τῆς προόδου.

Μετάφραση ἀπὸ τὰ τουρκικά:
ΦΡΑΓΚΩ ΚΑΡΑΟΓΛΑΝ

4. Συγκριτική γραφική παράσταση τού πληθυσμού τού βιλαετιού 'Αϊδινίου, 'Εταιρεία Υπεράσπισις τού 'Οθωμανικού Δικαίου

5. Κινηματογράφος Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης

6. Τὸ Μεγάλο Συνέδριο (Μάρτιος 1919)

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
اداره عالی معارف
شماره

مخبر - سارن هفتاد و دو تنگه

مقام سارن و روینیا هیدرین راه بند نظامیه جلد ششم عدد ۶۹ فوراً در استفسار مذکور از وزیر معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
و هیئت سارن و روینیا

ملاحظه شد که در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار
هیئت سارن و روینیا در مورد اداره امور اوقاف سارن و روینیا
در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار هیئت سارن و روینیا
در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار هیئت سارن و روینیا
در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار هیئت سارن و روینیا

الان هیئت سارن و روینیا در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار
در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار هیئت سارن و روینیا
در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار هیئت سارن و روینیا
در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار هیئت سارن و روینیا

مع هذا هیئت سارن و روینیا در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار
در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار هیئت سارن و روینیا
در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار هیئت سارن و روینیا
در تاریخ ۱۳۰۳/۱۲/۲۵ در استفسار هیئت سارن و روینیا

سارن و روینیا
۱۳۰۳/۱۲/۲۵
MUNICIPALITY
SARAN
۱۳۰۳/۱۲/۲۵

ای بد بخت تورک...

دیسوں برائیداری عنوان کسانکاراوی آنتدہ نیک حقک عصا
و ناموسک نیک ایدیلور.

بوزارده رلامک حوق اولدینی و بووکرک یونان الحاقی مویندہ قبول
ایدجکی سر بلندی ، و بونک تیجہمی اولهرق کوزل مملکتک یونان
ورلدی .

شیمدی سکا صوریورز؟..

روم سندن دھامی چوقدر؟..

یونان حا کیمیتی قبوله طر فدار میسک؟

آرتق کندی کویستر کیمیل قارده شلرک ماشاطلقده در . اوزایه
بوز بیکرله طویلان . وقاهر اکثریتی اوراده بوتون دنیاہ کویستر .
اعلان و اسات ایت

بوزاده زنگین ، فقیر ، عالم جاهل بوق فقط یونان حا کیمیتی ایتہمین برکتله
قاهره واردر .

بوسکا دوشن اک بویوک وظیفه در . کری قالما ! خسران ونکت فائده
ویرمز ا بیکرله ، بوز بیکرله ماشاطلقه قوش . و هیئت مله نیک امرینه
اطاعت ایت . الحاقی رد هیئت مله می